

An illustration showing a man and a woman in traditional, light-colored clothing and head coverings. They are standing next to a white horse with a brown halter. The man is on the left, looking towards the horse, and the woman is on the right, looking at the horse with her hands near its head. They are positioned under a large, leafy tree with a thick trunk. The background is a soft, hazy landscape.

ƏLƏMDAR QULUZADƏ

QÜRBƏTƏ
DÜŞƏN DAŞ

82
Q86

ƏLƏMDAR QULUZADƏ

Fəvri 2015

QÜRBƏTƏ DÜŞƏN DAŞ

(NAĞILLAR)

F. Köçərli adına
Azərbaycan Dövlət Uşaq
KITABXANASI
INV. № 33351

BAKI - 2008

Redaktoru: **Asif Rüstəmli,**
filologiya elmləri namizədi
Rəssamı: **Sultan Məmmədov**

Ələmdar Quluzadə.

“Qürbətə düşən daş”, Bakı, “Ozan”–2008. 120 səh.

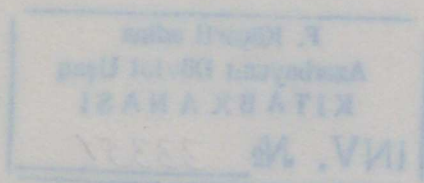
Ələmdar Quluzadənin çoxsahəli yaradıcılığında uşaq ədəbiyyatının özünə-məxsus yeri var. Təbiətə, folklorə, xalq yaradıcılığına, insanların psixologiyasına yaxından bələd olması şairin müharibə, məhəbbət, cəmiyyət mövzularında yazdığı əsərlər kimi, uşaqlar üçün qələmə aldığı şeir və nağıllarda da özünü aydın şəkildə göstərir.

“Qürbətə düşən daş” nağıllar kitabı Ələmdar Quluzadənin uşaqlara yeni hədiyyəsidir. Bu kitabında müəllif həm özünü nəsrə sınımış, həm də uşaqlara haqq-ədalət, vətənpərvərlik, mərdlik, qorxmazlıq, cəsurluq barədə düşüncələrini çatdırmışdır. Kitab aşağı və orta yaşlı məktəblilərlə yanaşı, geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

4803060204-56

Q ----- 2008

On-047-08

© “Ozan” nəşriyyatı, 2008

NAĞIL HƏQİQƏTİ

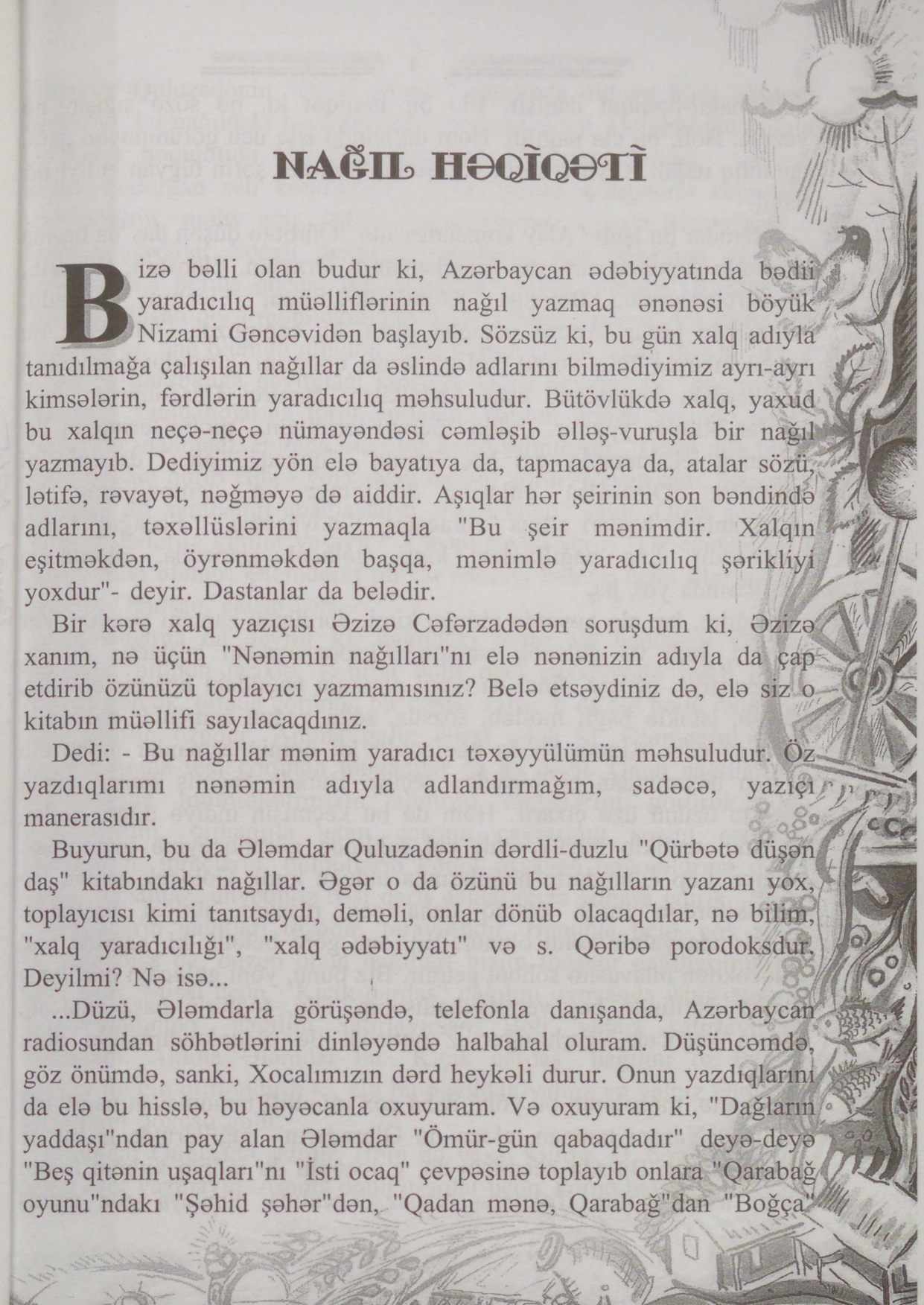
Bizə bəlli olan budur ki, Azərbaycan ədəbiyyatında bədii yaradıcılıq müəlliflərinin nağıl yazmaq ənənəsi böyük Nizami Gəncəvidən başlayıb. Sözsüz ki, bu gün xalq adıyla tanındılmağa çalışılan nağıllar da əslində adlarını bilmədiyimiz ayrı-ayrı kimsələrin, fərdlərin yaradıcılıq məhsuludur. Bütövlükdə xalq, yaxud bu xalqın neçə-neçə nümayəndəsi cəmləşib əlləş-vuruşla bir nağıl yazmayıb. Dediymiz yön elə bayatıya da, tapmacaya da, atalar sözü, lətifə, rəvayət, nəğməyə də aiddir. Aşıqlar hər şeirinin son bəndində adlarını, təxəllüslərini yazmaqla "Bu şeir mənimdir. Xalqın eşitməkdən, öyrənməkdən başqa, mənimlə yaradıcılıq şərikliyi yoxdur"- deyir. Dastanlar da belədir.

Bir kərə xalq yazıçısı Əzizə Cəfərzadədən soruşdum ki, Əzizə xanım, nə üçün "Nənəmin nağılları"nı elə nənənin adıyla da çap etdirib özünüzü toplayıcı yazmamısınız? Belə etsəydiniz də, elə siz o kitabın müəllifi sayılacaqdınız.

Dedi: - Bu nağıllar mənim yaradıcı təxəyyülümün məhsuludur. Öz yazdıqlarımı nənəmin adıyla adlandırmağım, sadəcə, yazıçı manerasıdır.

Buyurun, bu da Ələmdar Quluzadənin dərddli-duzlu "Qürbətə düşən daş" kitabındakı nağıllar. Əgər o da özünü bu nağılların yazanı yox, toplayıcısı kimi tanıtsaydı, deməli, onlar dönüb olacaqdılar, nə bilim, "xalq yaradıcılığı", "xalq ədəbiyyatı" və s. Qəribə porodoksdur. Deyilmi? Nə isə...

...Düzü, Ələmdarla görüşəndə, telefonla danışanda, Azərbaycan radiosundan söhbətlərini dinləyəndə halbəhal oluram. Düşüncəmdə, göz önümdə, sanki, Xocalımızın dərd heykəli durur. Onun yazdıqlarını da elə bu hisslə, bu həyəcanla oxuyuram. Və oxuyuram ki, "Dağların yaddaşı"ndan pay alan Ələmdar "Ömür-gün qabaqdadır" deyə-deyə "Beş qitənin uşaqları"nı "İsti ocaq" çevrəsinə toplayıb onlara "Qarabağ oyunu"ndakı "Şəhid şəhər"dən, "Qadan mənə, Qarabağ"dan "Boğça"

dolu nağıl-həqiqət danışır. Elə bir həqiqət ki, nə sözə sığışır, nə yazıya. Bəli, bu elə nağıldı. Həm də içində işıq ucu görünməyən qara, qaranlıq nağıl. Xeyirlə şərin vuruşunda hələ ki, şərin tüğyan etdiyi bir nağıl.

Ələmdar bu işığı "Alay komandiri"nin "Qürbətə düşən daş"da başına topladığı sonuncu olmayan mogikanların- Ərxanın, Eldostun, Hünərin, Dəmirçioğlunun, Baxışın, Kömürçüoğlunun, Elcanın gücündə, hünərində görür. Amma yazıqlar olsun ki, çağımızda Ələmdarın bu mogikanlarına öyüd verən, yol göstərən, qollarını çirmələyib iş görən nağıllardakı Nuranilər, usta Abdullalar, dəmirçi Daşdəmirilər daha kimlər, kimlər yoxdur. İndiki "nurani"lərimizin, "pirani"lərimizin bir çoxunun leksionunda, axı heç "vuraq", "qovaq", "alaq" deyimlərini eşitmirik. Olsa-olsa adlarını dediyimiz və demədiyimiz bu mogikanların başları altına "vuracağıq", "qovacağıq", "alacağıq" balışı qoymağdır. Lap nağıllardakı kimi, gələcək zamanda. Ələmdarın nağıllarında yox ha.

Nağılın, lap elə həyatda olduğu kimi, dördüncü zamanı yoxdur. Var keçmiş, indi və gələcək zamanı. Ekspozisiyadan başlamış düyün, kulminasiya, açılma, final da daxil olmaqla nağıldakı hər bir əhvalat, hadisə, istəklə bağlı mətləb, sözsüz, sözü gedən zamanlar qələbində cərəyan edir. Amma bu da həqiqətdir ki, həmin zamanlar məhz elə zaman baxımından bir-birindən seçilir. Burada keçmiş zaman güclü şəkildə özünü üzə çıxarır. Həm də bu keçmişin indiyə doğru açılan çıxırının tezliklə böyük, enli yol şəklində görünəcəyinə inam hissi yaranır. Lap Ələmdarın nağıllarında olduğu kimi. Gələcək zaman isə əvvəlkilərdən fərqli olaraq daha çox rüşeym, ibtidai başlanğıc formasında yalnız zənn olunur. Bu, ona görə belədir ki, nağılda real gələcəkdən bilavasitə söhbət getmir. Biz bunu, yəni gələcəyi hər hansı zaman daxilində baş vermiş hadisənin, işin, tədbirin başa çatacaq, həyata keçəcək uğurlu-uğursuz nəticəsi ilə əlaqələndirməklə dərk edirik.

Əlbəttə, məsələnin bu yönü daha çox müəllifi tanınmayan nağıllarla bağlıdır. Yazanı tanınan, eləcə də Ələmdarın nağıllarında iş bir az başqa cürdür. Burada keçmişin də, gələcəyin də indiyə xidmət tələbi üstün axarda olur. Taleyinə talesiz Xocalıda dünyaya göz açmış

Ələmdar Quluzadənin "Qoca dilənçi" nağılında olduğu kimi. Amma deyək ki, bu nağıldakı həqiqət nağıl həqiqəti deyil. Gerçəkliyin nağıla çevrilmiş həqiqətidir. Qəfil şaqıldayan ildırımın, leysan yağışın azğın, qudurğan seli kənd-kəsəyi viran qoyur, çəngəsinə keçənləri silib-süpürür, məhv edir. (Milli Qəhrəmanımız Çingiz Mustafayevin lentə köçürdüyü Xocalı faciəsini xatırlayın, göz qabağına gətirin). Səksən yaşı ötmüş qocanı intihardan bir cavan qurtarır. Yurdundan didərgin düşən qoca məmləkətində dilənçi ömrü yaşayır. Və yadından çıxarmır ki, onu ölümün əlindən alan həmin cavan oğlan düz bir ildən sonra bu xarabalığa qayıtmağı tapşırıb. Qoca qayıdır. O, "pay-piyada kəndinin xarabalıqlarına tərəf yollandı. Birdən donub yerində qaldı, gözlərinə inanmadı. Burada təzə bir kənd salınmışdı". Qoca düz bir il onu buradan qərrib ellərə yola salan cavanı görür. Cavan ağı, bacarığı, zəhməti ilə xarabalığı abadlaşdırıb. Təzə kənd salıb. Qoca soruşur: "Bəs bu evlərdə kimlər yaşayır?" Cavan cavab verir: "Öz camaatımız, baba". Sual olunur: Ələmdarın bir ilə istədiyi bəs nə üçün illərlə başa gəlmir? Oğulsan, cavab ver!

Qaynaqlarda da deyilir ki, nağıldakı obraz və hadisələr tanınan məkanla, bilinən tarixlə, kimliyi bəlli olan şəxsiyyətlə bağlı deyil. Burada gerçək, ortada görünən bir nəsə varsa, o da elə bədii uydurma olan nağılın özüdür. Amma gəlin etiraf edək ki, Ələmdarın bədii uydurmasında real görünən məqamlar da az deyil. Onun nağıllarında biz doğma məmləkətimizin zümrüd meşələrini görürük, dağ şlalələrinin, qıjhaqıjla axan coşqun çaylarının səsini eşidirik, kəkliklərin, turacların, bülbüllərin könül oxşayan nəğmələrinə qulaq asırıq, əlçatmaz, ünyetməz başı qarlı dağlarımıza tamaşa edirik.

Ələmdarın nağılları təzədir, tərəvətlidir. Bununla belə, çox nadir hallarda olsa da, bəzən onun nağılları bizim məşhur nağıllarımızı da yada salır. Misal üçün, "Kiçik qardaş" nağılını oxuyanda istər-istəməz "Məlikməmməd" nağılını xatırlayırsan. Bəli, yalnız xatırlayırsan. Vəssalam. Amma Ələmdar bu "Kiçik qardaş" nağılını öz nağılçı qələmi ilə elə ətirləndirib ki, elə bu nağıldan yalnız və yalnız Ələmdar qələminin qoxusu gəlir.

Ələmdar Quluzadə şairdir. Həm də yaxşı şairdir. O, böyüklər üçün də az əsər yazmayıb. Amma onun uşaqlar üçün, körpə balalarımız üçün

yazdıqları, deyərdim ki, daha dəyərlidir. Nə üçün? Birinci ona görə ki, uşaqlar üçün əsər yazmaq müşkül məsələdir. Uşaq psixologiyasına enmək, uşaq istəyini duymaq çətin işdir. Uşaqlar, istəsək də, istəməsək də, nəsihətçiliyi bir o qədər də xoşlamırlar. Onlar onları inandırmağı çox istəyirlər. Şükürlər olsun ki, Ələmdar Quluzadənin uşaqlar üçün yazdığı, demək olar ki, bütün əsərlərində bu ovqat aparıcı axardadır. İkincisi, uşaqlar üçün elə əsərlər yazılmalıdır ki, onların ruhunu oxşasın. Burada onlar özlərini şəxsiyyət kimi görsünlər. Vətənpərvər vətəndaş olmalarını dərk etsinlər. Özlərini mərd, qorxmaz, çətinliklərə üstün gələ bilən saysınlar. Xoşbəxtlikdən bu məsələləri də Ələmdar öz yaradıcılıq kredosuna çevirməkdən çəkinmir. Əksinə, bu səmtə daha üstünlük verməyə əsaslanır.

Bu da doğrudur ki, lirik növdə yaranan əsərlərdə, xüsusən lirik şeirlərdə təhkiyə, təsvir baxımından epik növ örnəklərinə qarşı bir qısqıncılıq olur. Çünki epik növ nümunələri yaradan sənətkarın imkanları daha çox olur. Məhz bu xüsusiyyəti hesaba alan şair Ələmdar Quluzadə bir nasir kimi də qələmini sınağa çəkmiş və yaxşı da eləmişdir. Düzdür, o, nağıllarında da bəzən şairlik hissindən qopa bilməmişdir. Amma, deyəsən, elə bu cəhətin özü onun nağıllarını daha tərəvətli, ləzzətli etmişdir.

Düşünürəm ki, "Qürbətə düşən daş" nəinki uşaqlarımızın, balacalarımızın, hətta böyüklərin, yaşlıların da xoşuna gələcək. Çünki bu nağıllarda nəticə çıxarmalı çox aşkar, gizli mətləblər vardır.

**Bəhlul Abdulla,
filologiya elmləri doktoru,
əməkdar elm xadimi**

NALBƏND NAĞI

Nağı adında bir nalbənd varmış. Çəkici əlindən düşməzmiş, adın elin dilindən. Qolunun gücünə də söz yox imiş. Xam dayçaları, ipə-sapa yatmayan atları nallatmaq üçün çəkərmişlər onun yanına.

Bir gün Nalbənd Nağı yenə öz iş-gücü, dərd-səri ilə məşğul idi. Qara qatırın üstündə rəngi kömür kimi qara bir kişi gəldi ki, bəs qatırı nalla. Bu kişinin paltarı da qara idi, papağı da, qara qatırın tərkinə bağladığı xurcunu da. Nalbəndi maraqlandı, amma heç nə soruşmadı. Qatırın sahibinə dedi ki, heyvanın dal ayağını yerdən üzün. Qatırçı qatırın dal ayağını yerdən qaldırmaq istəyəndə, bayağıdı qatır qalxdı sahibinin sinəsinə. Qatırçı ölüb ölümlərdən qayıtdı.

Nalbənd Nağı qatırın ayaqlarını bir-bir yerdən üzüb onu nalladı. Heyvan cıncırını da çıxartmadı. Nalbənd üzünü tutdu qatırçıya:

– Allahın heyvanı Allahın bəndəsindən narazıdır. Özün əyri yolun qulusan, yazıq heyvanı hövsələdən çıxarma. Ya qatırla düz dolan, ya da onun yaxasından əl çək.

Müştəri quruyub yerində qalmışdı. İstədi danışsa, gördü boğazı tutulub, səsi çıxmır. Handan-hana özünə gəlib soruşdu:

– Bunları sənə kim dedi?

Nalbənd Nağı çiyinini qatırın döşünə verib qatırın qabaq qıçlarını bir-bir yerdən üzdü. Heyvanın dırnaqlarını çevirib qara qatırçının üstünə qısqırdı.

– Əyil bax! Yol gedən heyvan da, yol azan qatır da dırnağından bəllidir. Qara qatırda nə günah? Qara qatırçı düz məzhəb sahibi deyil. Bir gün heyvanın gözü dönəcək, səni daşdan, qayadan uçuracaq, ay Allahın bədbəxt bəndəsi!

Qatırçı ömründə belə nalbənd görməmişdi.

O, qatırın dırnağına baxmaqla sahibinin hansı yolun qulu olduğunu anlamışdı.

– Pulun da mənə gərək deyil, – Nalbənd Nağı qara qatırçının üstünə qısqırırdı: – O paraya arpa al, saman al, heyvanın qarnını doyur, könlünü

xoş, gözünü tox elə.

Qara qatırçı dükanın qənşərindən üzülər-üzülməz kəhər atın belində biğiburma bir cavan özünü yetirdi Nalbənd Nağıya:

– Usta, yeddi dağ aşmağa tablayan nalın varmı?

Nalbənd Nağı gördü ki, bu oğlan qaçaq-quldura oxşamır. Ömründə yeddi dağın o üzünə adlamayıb. Kəhərin ayaqlarını yerdən üzüb dırnaqlarına baxanda gördü ki, bu at nə daş görüb, nə çinqıl.

– Bulaqların başında kişnəyən kəhərlə uzaq yol getmək olmaz, bala. Döşlü kəhərdir, amma dırnaqları yeddi dağ aşmağa tablamaz, – Nalbənd

Nağı dedi.

Oğlan nalbəndin üzünə baxdı.

– Deyirsən qara kəhər qara qatır can yoxdur? Bir həftəyə yeddi dağ aşmasam, gərək başıma papaq qoymayam, ləçək bağlayam.

Oğlanın ötkəmliyi nalbəndin xoşuna gəldi. Körüyün qabağına kömür yığdı, şagirdinə dedi ki, körüyü bassın. Nalbənd Nağı ovcu boyda dörd polad parçasını tulladı qırmızı kömürün içinə. Sonra onları bir-bir qoydu zindanın üstünə. Döyüb nal düzəltdi. Bir ovuc təzə mıx kəsdi. Günorta üstü atı nallayıb belini düzəltdi.

– Oğlan, ha tərəfədir səfərin?

– Gündoğan tərəfə, usta. Düşmənim qanına qəltan edəcəyəm.

Nalbənd Nağı cavanlığında yeddi dağı yeddi dəfə aşmış, yeddi bulağın suyundan yeddi dəfə içmişdi. Əlini oğlanın çiyinə qoydu:

– Deməli, sağ qolu üstə yeddi dağı aşıb yeddi bulağı görəcəksən. O sudan yeddi ovuc içib yeddi dəfə “nəhlət şeytana” deməsən, əlini yarağa atma. Cavan heç nə demədi. Zindanın üstünə qızıl onluq atıb yəhərə sıçradı.

Nalbənd Nağı təzəcə nəfəs dərməyə başlamışdı ki, kürən atın belində bir cavan da özünü yetirdi dükanın qabağına. Zindanın üstünə iki qızıl beşlik tulladı ki, kürən atı nallasın. Nalbənd Nağı işi görüb qurtarandan sonra oğlandan soruşdu.

– Oğul, səfərin hayanadır?

Oğlanı gülmək tutdu:

– Yeddi dağ aşmağa tab gərəcəkmə bu nallar?

– Əlbəttə, – Nalbənd Nağı cavab verdi.

Oğlan dedi:

– Sağ ol, usta.

– De görüm gündoğan tərəfədir səfərin, yoxsa günbatan tərəfə? – nalbənd soruşdu. – Oğul, bir qərinədir ki, qulaqlarımı atların, qatırların döşünə söykəyirəm. Heyvanların nəfəsindən sahiblərinin hara səfər edəcəklərini duyuram.

Oğlan handan-hana dilləndi:

– Günbatan tərəfədir səfərim. Düşmənim tanımalıyam, onunla kişi kimi danışmalıyam.

Nalbənd Nağı dedi:

– Günbatan tərəfə sol qolu üstə yeddi dağ aşandan sonra çatacaqsan

yeddi bulağın üstünə. Qara qatırçını görəcəksən. Yeddi ovuc su içib yeddi dəfə “nəhlət şeytana” deyərsən. Bir cavan da özünü bulaq üstə yetirəcək. Kürən at kəhər ata tərəf gedəcək. Elə ki, atlar həmrəng olmasa da, həmxasiyyət oldu, otur gözlə. Qara qatırçının sözünə qulaq asma. Nurani bir kişi başının üstünü kəsdirəcək, ona qulaq as, dediyinə əməl elə, ziyan görməzsən.

Oğlan nalbəndlə sağıllaşmış, halallaşmış günbatan tərəfə yol aldı.

Qara papaqlı, qara çuxalı qara qatırçı yeddibulağın üstündə oturub atlıları gözləyirdi. İkisinə də demişdi ki, bəs sənin atanı onun atası öldürüb. Ona görə də oğlanlar bir-birlərinin qanını içməyə hazır idilər.

Nalbənd Nağı bilirdi ki, onlar bir həftədən sonra qarşılaşacaqlar. Yeddinci gün o da atının belinə qalxdı. Kəsə yolla yeddi saatdan sonra gəlib çatdı bulağın üstünə. Gördü ki, qara qatırçı da gəlib, oğlanlar da. Bir kənardayarıb onlara tamaşa etməyə başladı.

Qara qatırçının əlində iki xəncər vardı. Hərəsini uzatdı oğlanlardan birinə:

– Atasının qanını yerdə qoyan namərddir, – dedi.

Oğlanlar bir-birinin üzünə baxdılar. Cavanların gözündən od parlayırdı, şimşək çaxırdı. Nalbəndin sözləri yadlarına düşdü:

– Tələsmə, qatırçı qardaş, qan tökməyə nə var ki, – kəhər atın sahibi dilləndi. – Yeddibulağın suyundan yeddi ovuc içəndən sonra əllərimi düşmənimin qanında yuyacağam.

Oğlan yeddi ovuc su içib bir qırağa çəkildi. Yeddi dəfə “nəhlət şeytana” dedi.

Kürən atlı oğlan da yeddi dəfə ovcunu doldurub içdi. O da çəkilib bir qıraqda yeddi dəfə “nəhlət şeytana” söylədi.

Qara qatırçının səbri tükəndi:

– Yeddi ovuc su içmək üçün yeddi gün at çapmısınız? Atasının qanını yerdə qoyan namərddir. Di başlayın!

Bir də gördülər ki, kəhərlə kürən bir-birlərinə yaxınlaşdılar. Kişnədlər, imsendilər, qoşa otlamağa başladılar.

Bu vaxt ağ saqqalı qurşağına çatan nurani bir qoca peyda oldu. Gəlib yeddibulaqda əl-üzünü yudu. Çevrilib oğlanlara baxdı.

– Qara qatırçının xəncərlərindən hələ qan dammır. Niyə başlamırsınız? Qatırçı, əmr elə!

– Tez olun, başlayın, qeyrətiniz olsun! – qatırçı oğlanları qızışdırdı.

Oğlanlar xəncərə əl atdılar. Nurani qoca qara qatırçının hulqumundan tutub göyə qaldırdı:

– Sənin qara niyyətini qara qatırının qara dırnaqları demişdi. Bəyəm sən bilmirsən ki, bu igidlər qardaşdırlar?

Oğlanlar əllərini yanlarına salıb qocaya qulaq asırdılar.

– Balalarım, bu qara qatırçının atası palançı olub, yəhər düzəldib. Kəhərlə kürənin yəhərinin qaşında daş-qaş var. Sırrını bu qatırçının atası bilib. Kişini öldürəndən sonra yəhərlərin sırrını verib bu yaramaza. O da sizi bir-birinizə qırdırmaq istəyib ki, daş-qaşa sahib ola.

Qoca atlara yaxınlaşdı. Yəhərləri açıb yerə qoydu. Ayağını bənd edib onların qaşını bir-birindən araladı. Hər yəhərin qaşından yerə bir ovuc daş-qaş töküldü.

Qara qatırçının rəngi bir az da tündləşib qara qətrana dönmüşdü. Oğlanlar qara qatırçının üstünə yerimək istəyəndə qoca onların qarşısını kəsdi.

– Dayanın, igidlər. Qara qatırçının dərşini mən verəcəyəm. Atlarınızın nəfəsindən, yəhərlərin sambalından bildim ki, kimin oğlusunuz. Belə pulları bir vaxt atanız nalbəndə əlmuzdu verərdi. Bu gün biriniz çobana, o biriniz mehtərə ata deyirsiniz. Kişini qətlə yetirəndən sonra hərəinizi sonsuz kişilərdən biri götürüb tərbiyə elədi.

Nurani qoca papağını çıxartdı, qurşağına çatan saqqalını açıb bir tərəfə tulladı. Gördülər ki, bu nalbənddir. Nalbənd Nağı onların tutulduğunu görüb dedi.

– Bizim obadan gündoğan tərəfə yeddi dağ, günbatan tərəfə yeddi dağ yol gedəndən sonra yeddi bulaqda görüşürlər. Burdan bizim obaya yarım günlük yoldur. Haydı, getdik...

Nalbənd Nağı da, oğlanlar da atlarına mindilər. Qara qatırçı palanın üstünə qalxdı. Atlılar qabaqda, qatırçı arxada yol gedirdilər. Bir də gördülər ki, qatır öz sahibini belindən tulladı. Qara qatırçı sıldırımın üzünü aşağı yuvarlandı.

Nalbənd qardaşlara dedi?

– Qara qatırın dırnağına vurduğum bir qara mıx işini gördü. Əlləriniz qana batmadı. Bir də əsl nalbənd odur ki, nalladığı atdan, qatırdan qabaq onun sahibinin kimliyini bilə.

BALIQÇI VƏ SÖYÜD

Qədim zamanlarda bir balıqçı varmış. İl uzun ayağı suda olar, ovladığı balıqları satıb uşaqlarına çörəkpulu edərmiş. Bir dəfə balıqçı yenə çayın kənarına gəldi. Gördü ki, suda o qədər balıq var ki, tilovla tutmaqla qurtaran deyil. Balıqçı xeyli götür-qoy edəndən sonra qərara gəldi ki, yuxarı tərəfdən çayın səmtini dəyişsin. Sonra da balıqları arxayın yağsın kisəyə.

O, qollarını çırmayıb işə başladı. İri daşlarla çayın qabağını kəsdi. Su yavaş-yavaş axarını dəyişib köhnə yatağı ilə axmağa başladı. Balıqçı dəhrəsini də işə saldı. Təzəcə tumurcuqlayan söyüd ağaclarını qol-budaq elədi. Əlinə keçən ot-əncəri basdı daşların arasına ki, suyu tamam qurut-

sun.

Xeyli keçəndən sonra çayın quruyan qolunda balıqlar partlaşmağa, qaynaşmağa başladı. Balıqçının gözlərinə elə bil ki, işıq gəldi.

Balıqçı yorulmuşdu. Oturub dincini almaq istədi. Bir az qabaq dəhrə ilə doğradığı söyüdü altına gəldi. Birdən qulaqlarına hıçqırtı səsi dəydi. Elə bil qız uşağı ağlayırdı. Ora-bura boylandı, heç kəsi görmədi.

Söyüdü bir budağı salamat qalmışdı. Qorxusundan tir-tir əsir, yazıq-yazıq dəhrəyə baxırdı. Söyüd budağı gördü ki, balıqçının işi düzəlib, ta dəhrəyə əl atmır, səsinə kəsdi.

Balıqçı öz-özünə deyirdi:

– Deyəsən mənə qara basır. Axı qız uşağı burda nə gəzir ki, hələ bir ağlaya da.

O, yenə ətrafına göz gəzdirdi, yerindən qalxıb kisəni götürdü. Gölməçələrdəki balıqları kisəsinə doldurub üz tutdu bazara tərəf.

Balıqçı bir neçə gün dalbadal həmin yerə gəldi. Elə ki, dəhrəni ağacın dibinə qoyurdu, həmin ağlamaq səsinə eşidirdi. Günlər ötdükcə söyüd yarpaqlayır, kölgəsi qalınlaşırdı. Balıqçı bəzən söyüdü altında başını bir daşa söykəyib mürgüleyirdi.

Bir dəfə yenə balıqçı dəhrəsini qurşağına keçirib çayın qırağı ilə üzüşağı gedirdi. Hava get-gedə qızır, gün adamı yandırır. Balıqçı ətrafı nəzərdən keçirir, başını salmağa bir kölgə axtarırdı. Hər tərəf qumluq, çınqıllıq idi. Birdən çayın qırağında gözüne balaca bir söyüd ağacı dəydi. Ağac elə bil ki, suda boğulurdu. Əl atıb sahilə çıxmaq istəyən uşağa bənzəyirdi. Balıqçı balaca söyüdü yanında dayandı. Kisəsinə yerə salıb dəhrəsini ağacın dibinə qoydu. Özü də uzandı kisənin üstünə.

Balaca söyüd dəhrənin qorxusundan için-için ağlamağa başladı. Ağac hıçqırdıqca balaca budaqlar tir-tir əsirdi. Balıqçını heyrət götürdü. Qalxıb oturdu. Gözlərinə inanmadı. Ağlayan balaca söyüd idi.

Balıqçı ömründə ilk dəfə idi ki, ağacın ağladığını görürdü. Qıraq-bucaqda heç kəs yox idi. Əlini atıb söyüd budağından tutdu, onun yaşıl saçlarını sıgalladı.

– Niyə ağlayırsan, qızım? – deyə balıqçı soruşdu.

Balaca söyüd hıçqıra-hıçqıra dedi:

– Dəhrədən qorxuram, baba. Sən bu dəhrə ilə bir vaxt mənim anamın qollarını doğradın, yadındadır? Sonra bizi daşların arasına yığıb çayın qabağını kəsdin, balıq tutdun.

Balıqçı barmağını dişlədi. Sən demə o tərəfdə mənə qara basmırmış, ağlayan bu söyüdü anası imiş.

– Yadıma düşdü, qızım. Səni çıxarıb apararam ananın yanına. Ondan üzr istəyəyəm, yalvararam ki, günahımdan keçsin. Sənə baxıb təsəlli tapar, – balıqçı balaca söyüdü yaşıl saçlarından öpdü.

Söyüd dedi?

– Yox, baba, mənə anamın yanına aparmaq lazım deyil.

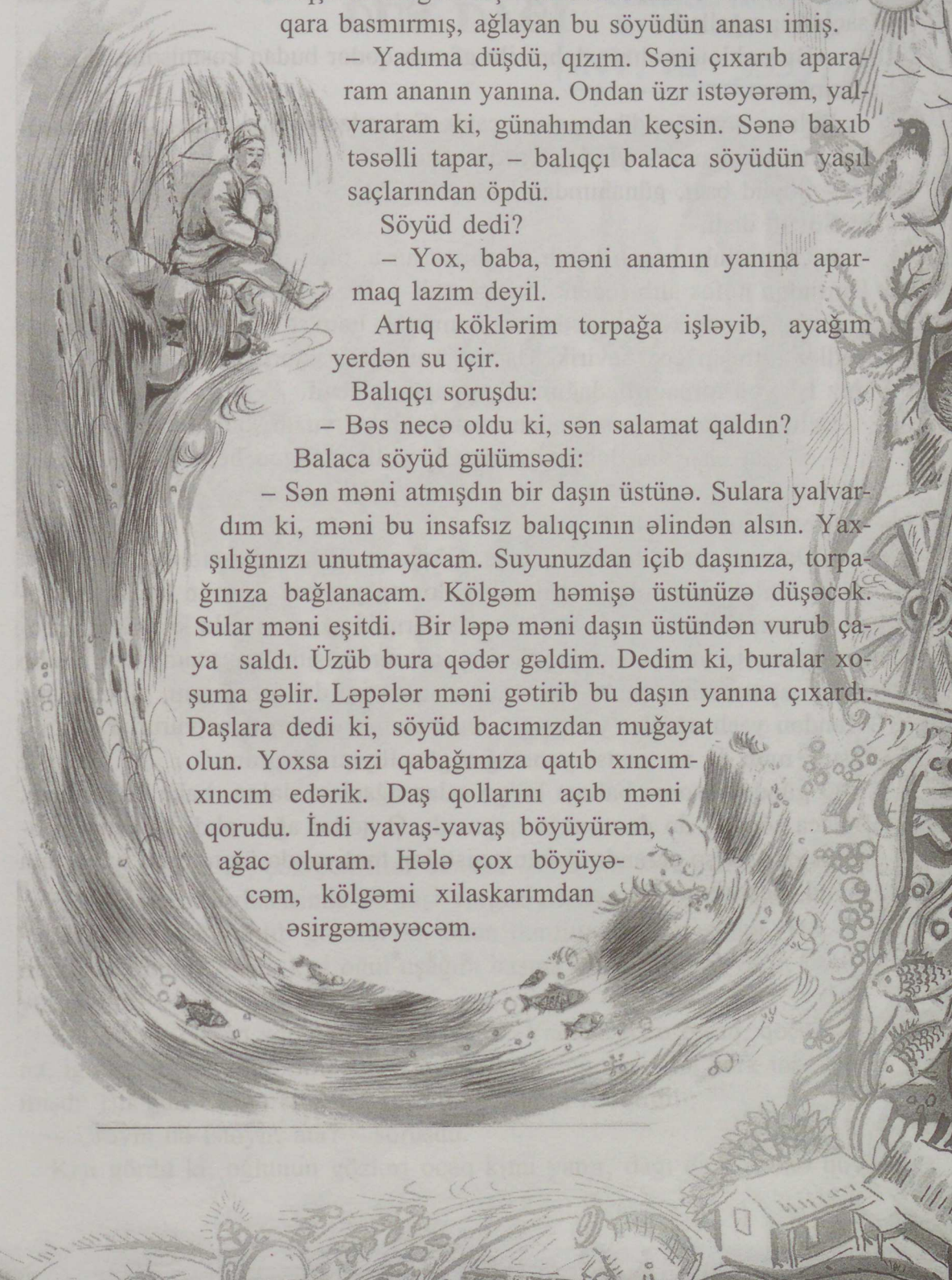
Artıq köklərim torpağa işləyib, ayağım yerdən su içir.

Balıqçı soruşdu:

– Bəs necə oldu ki, sən salamat qaldın?

Balaca söyüd gülümsədi:

– Sən mənə atmışdın bir daşın üstünə. Sulara yalvardım ki, mənə bu insafsız balıqçının əlindən alsın. Yaxşılığınızı unutmayacam. Suyunuzdan içib daşınıza, torpağınıza bağlanacam. Kölgəm həmişə üstünüzə düşəcək. Sular mənə eşitdi. Bir ləpə mənə daşın üstündən vurub çaya saldı. Üzüb bura qədər gəldim. Dedim ki, buralar xoşuma gəlir. Ləpələr mənə gətirib bu daşın yanına çıxardı. Daşlara dedi ki, söyüd bacımızdan muğayət olun. Yoxsa sizi qabağıma qatıb xıncım-xıncım edərək. Daş qollarını açıb mənə qorudu. İndi yavaş-yavaş böyüyürəm, ağac oluram. Hələ çox böyüyəcəm, kölgəmi xilaskarımdan əsirgəməyəcəm.

Balıqçı kisəsini götürdü, dəhrəsini qurşağına bağlayıb balaca söyüdün saçlarını sıgalladı.

– Bu nəhlətə gəlmiş dəhrə ilə gör nə qədər budaq kəsmişəm, ağac öldürmüşəm.

Balıqçı ana söyüdün yanına çatdı. Salamlaşdı. Qızlarından birinin sağ-salamat olduğunu söylədi. Axırda soruşdu.

– Söyüd bacı, günahımdan keçirsənmi?

Söyüd dedi:

– Olan olub, keçən keçib. Peşimansansa, mən də səni bağışlayıram. – Dərindən nəfəs alıb sözüne davam etdi. – Bizə barsız, bəhərsiz ağac deyirsiniz. Amma kölgəmiz də, odunumuz da həmişə gərəyiniz olur. Biz söyüdlər artmağı çox sevirik. Barmağımız dəyən torpağı ayağımız, ayağımız işləyən torpağı budağımız, yarpağımız sevir.

Balıqçı dəhrəni qurşağından çıxarıb altdan yuxarı boylandı.

– Söyüd bacı, bu dəhrəni atıram biryolluq. İndən belə bir budağınıza toxunmaram.

Söyüd etiraz elədi:

– Dəhrəni atma, balıqçı qardaş. Görürsən, kökündən nə qədər, şiv geyir. Gələn yaz dəhrəni itiləyib gələrsən yanıma. Həmin budaqları kəsib apararsan ağacı olmayan arx qıraqlarında əkərsən. Elə ki, gördüm qocalmışam, ta yarpaqlamağa gücüm çatmır, başımı qoyacam yerə. Gəlib məni apararsan qarına. Yaşamağın, ləzzətini də görmüşəm, zillətini də. Məndən yaşlı ağaclar yanmağın ləzzətindən yaman dəm vururlar. Sağlıq olsun, mən də nə vaxtsa yanmağın gözəlliyini görərəm.

O gündən sonra balıqçı kölgə salan ağaclara dəhrə, balta qaldırmadı. Balaca söyüdü də darıxmağa qoymadı. O qədər ağac əkdə ki, onun yan-yörəsində meşə yarandı. Adamlar istidən tənliyəndə üz tuturdu balıqçının söyüd meşəsinə.

* * *

DUZ DAĞI

F. Kəçərli adına
Azərbaycan Dövlət Uşaq
KITABXANASI

INV. № 33351

Deyirlər ki, çox-çox illər bundan qabaq bir kişi varmış. Bir gün yayın cırhacırında bu kişi yorğan-döşəyə düşür. Həkimlər, təbiblər yığılıb gəlirlər ki, onun dərдинə əlac eləsinlər. Heç nə mümkün olmur. Xəstə kişi oğul-uşağını başına yığıb nəsihət verir, vəsiyyətlər eləyir.

Bu kişinin Ərxan adında bir oğlu vardı. Yaman gözə bıçaq, qoçaqlığına, igidliyinə söz ola bilməzdi. Atasının xəstələnməsi ona bərk təsir eləmişdi. Bir gün Ərxan atasının yastığının yanını kəsdirdi:

– Ürəyin nə istəyir, ata? – soruşdu.

Kişi gördü ki, oğlunun gözləri ocaq kimi yanır, dağı dağ üstünə qoy-

mağa hazırdır. İstədi oğlunun fikrini azdır, onu başından eləyə.

– Heç nə, ay oğul, günümü görmüşəm, dövrənimi sürmüşəm. Mən gədəsi, bu dünyadan köçəsi bir qocayam. Gözün qardaş-bacının üstündə olsun.

Ərxan əl çəkmədi.

– Ata, heç nəyi gizlətmə. Ürəyindən keçəni de. Sənə quş südü tapmasam verdiyin çörək, anamdan əmdiyim süd mənə haram olar.

Kişi gördü ki, oğlu ondan əl çəkən deyil, qır-saqqız olub yapışib yaxasından. Könlü istəyəni ona desə, gərək oğlu qırx gün əzab-əziyyət çəkə. O müddətə qədər də ya qismət, bilmirdi ki, dünyasını dəyişəcək, yoxsa Ərxanın səfərdən qayıtmasını gözləyəcək.

Kişinin gözlərinə işıq gəldi. Oğlunun ötkəmliyi onu ürəkləndirdi:

– Sənə qıymıram, oğul.

– Ata, əmrini, tapşığını gözləyirəm.

Kişi dərinə nəfəs aldı. Əlini oğlunun çiyinə qoydu:

– Ürəyim buz istəyir, oğul. Dədədağdan bir parça buz gətirsən sağalaram. Amma Dədədağ çox uzaqdır. Yayın bu istisində ordan bura buz gəlməz.

– Mən gətirərəm, ata, – Ərxan dedi.

Ərxan atasının əllərini öpüb səfər paltarını geyindi. Atını yəhərləyib belinə qalxdı. Üz tutdu Dədədağ tərəf. O, üç gün, üç gecə idi ki, atını çapırdı, amma yol qurtarmaq, mənzil başa çatmaq bilmirdi. Bir də gördü

ki, at da yorulub əldən düşüb, özü də. Bir çəmənlikdə atdan düşdü, bulaqda əl-üzünü yuyub başını yerə qoydu. Onu bərk yuxu tutdu. Bir də gözünü atın kişnərtisinə açdı. İki canavar atın üstünə düşmüşdü. Oxu kama-na qoyub yayı çəkdi. Canavarlardan biri ulayıb yanı üstə yerə düşdü. İkinci ox o birinin pəncəsini başına caladı.

Atın boynu, beli al qanın içində idi. O, köynəyini çıxarıb suya saldı, atın yaralarını yudu. Başını əllərinin arasına alıb yerə çökdü. Yaralı atla Dədədağa gedib çıxmaq, ordan buz gətirmək çətin iş idi.

Birdən Ərxanın çiyinə bir əl dəydi. Çönüb baxdı ki, qoca bir kişidir. Yerindən dik qalxdı.

– Tanrı sənə qıymasın, qoçaq oğlansan, bala. Qəm-qüssə yemə, atının yaralarını sağaltmaq mənim əlimdə su içimidir.

Qoca çəmənlikdən neçə cür çiçək dərdi, ot yığdı. Sonra da qoydu bir daşın koğuşuna. Çəliyi ilə otlarla çiçəkləri əzib bir-birinə qatdı. Bulağın gözündən qoşa ovcunu doldurub tökdü döydüyü otun-əncərin üstünə. Ərxana tərəf çevrildi:

– Atı yaxına çək!

Oğlan gözlərinə inanmırdı. Bu qoca nə eləmək fikrindədir?

Kişi qəzəbləndi:

– Sənə demədim atını yaxına çək? Görmürsən yazığı qan aparır?

Ərxan atın cilovundan yapışib qocanın yanına gətirdi. Kişi əzib döydüyü otu-əncəri atın yaralarının üstünə qoydu. Yaralar bir göz qırpımında bitişdi. Üzünü Ərxana tutdu:

– Hə, oğlum, indi de görüm səfərin haradır?

Ərxan dərini, məqsədini danışdı. Qoca başını buladı.

– Dədədağdan sizin obaya buz gəlib çıxmaz. Amma ürəyinə salma. Sən mənim məsləhətimə qulaq as. Mən heç kəsə borclu qalmaq istəmirəm.

Ərxan təəccübləndi.

– Mənim sənə bir yaxşılığım dəyməyib, baba. Mənə niyə borclu olursan ki?

– Oğul, bu canavarlar neçə vaxt idi ki, mənim sürümə dadanmışdı. Qabağımı ala bilmirdim. Sən onların axırına çıxmasaydın, onlar mənim qapımdakı damazlığın axırına çıxacaqdılar. Qulaq ver gör nə deyirəm... Dədədağdan bir xurcun buz gətirmək istəyirsənsə, gərək Dədədağa bir xurcun duz aparasan. Ürəyin təmiz, məqsədin bulaq kimi durudursa, duzu

aparıb ora çıxaracaqsan. Əgər əməlinlə məqsədin danışmırsa, duz da əriyəcək, buz da.

Ərxan donub yerində qalmışdı. Fikirləşirdi ki, bu qoca görəsən adamdır, yoxsa adam cildinə girən cadugər?

Qoca onun qəlbindən keçənləri duydu:

– Dünyanın çoxunu yola salmışam, bala. Çoxları Dədədağa səfər edib, amma əlləri buza çatmayıb.

Qoca Ərxanı öz komasına gətirdi. Xurcunun gözlərini duzla doldurdu. Dedi aşır atın belinə.

Ərxan ayağını üzəngiyə qoyub yəhərə qalxmaq istəyəndə qoca soruşdu:

– Duzu neyləyəcəksən?

– Bilmirəm, baba.

Qoca dedi:

– Onda qulaq as. Səni qarşıda çətin sınaqlar gözləyir. Çayları keçəcəksən, dağları aşacaqsan. Elə ki, Dədədağın başına çatdın özünü ver güney tərəfə. Quzeyin buzuna dəymə. Dədədağda güney buzunu ildə bir yol təzə-

lənir, sən təzə buz aparmalısan. Xurcunun bir gözünü boşaldarsan qarın, buzun üstünə, o biri gözündəki duzu bərabər bölərsən. Buzu yığarsan duzun üstünə. Bir həftə buzdan bir misqal əriməyəcək. Yubanma, yolçu yolda gərəkdir.

Ərxan atın belinə sıçradı, Dədədağa tərəf üz tutdu...

* * *

Gethaget, çapaçap, gəlib çatdı bir çayın qırağına. Çay göylə gedirdi. İstədi atını suya vura, fikirləşdi ki, su qalxar atın belinə, duz əriyib əldən çıxar. Çayın yatmasını da gözləmək olmazdı. Dədədağın qarısı, buzunu haçan əriyib qurtarası idi. Qocanın sözləri yadına düşdü. Demişdi ki, qarşına çox çətinliklər çıxacaq.

Xurcunu qaldırdı çiyinlərinə, özü də qalxdı atın belinə. Duz xurcunu çaydan keçirdi o biri üzə.

Dədədağ Ərxanın başının üstündə idi. Amma ha gedirdi onun zirvəsinə çata bilmirdi. Günlər də ki yel qanadında. Buzu vədəsində gətirə bilməsə atasını salamat görməyəcəkdi.

At üzünü yuxarı dırmanırdı. Birdən dünya bir-birinə dəydi, aləm bir-birinə qarışdı. Qayanın arxasından üç div çıxıb Ərxanın yolunu kəsdi. Bunlar üçqardaş div idi. Böyük qardaş soruşdu:

– Hara gedirsən? Şir ürəyi yemənsən ki, Dədədağa qədəm qoymusan? Ərxan bərk qorxdu.

– Dədədağdan buz aparmağa gəlmişəm.

Divlər uğunub özlərindən getdilər.

– Sənin kimilərini bu Dədədağda çox görmüşük, hamısını da yollamışığı o biri dünyaya. Düş atdan!

Ərxan aşırılıb yerə endi:

– Buz nə olan şeydir ki, ona qiymirsiniz?

Div sual verdi:

– Buz nə olan şeydirsə, niyə onun üçün atını Dədədağa çapmısan? Səninlə şərtimiz var. Birimizi yıxsan, buz halalıdır, özün yıxılsan qanın bizə halalıdır.

Ərxan gördü ki, iş başqa cürdür. Geriyə yol yoxdur. Kəmərinə açdı, oxunu, kamanını bir qırağa qoyub böyük divlə qurşaq tutdu. Bir gün bir gecə güləşdilər. Heç biri üstün gəlmədi. Yorulanda hərəsi bir tərəfə çəkildi. Divin qollarını qan aparırdı. Div huşunu itirib yerə sərilirdi. Ərxan

aparıb ora çıxaracaqsan. Əgər əməlinlə məqsədin danışmırsa, duz da əriyəcək, buz da.

Ərxan donub yerində qalmışdı. Fikirləşirdi ki, bu qoca görəsən adamdır, yoxsa adam cildinə girən cadugər?

Qoca onun qəlbindən keçənləri duydu:

– Dünyanın çoxunu yola salmışam, bala. Çoxları Dədədağa səfər edib, amma əlləri buza çatmayıb.

Qoca Ərxanı öz komasına gətirdi. Xurcunun gözlərini duzla doldurdu. Dedi aşır atın belinə.

Ərxan ayağını üzəngiyə qoyub yəhərə qalxmaq istəyəndə qoca soruşdu:

– Duzu neyləyəcəksən?

– Bilmirəm, baba.

Qoca dedi:

– Onda qulaq as. Səni qarşıda çətin sınaqlar gözləyir. Çayları keçəcəksən, dağları aşacaqsan. Elə ki, Dədədağın başına çatdın özünü ver güney tərəfə. Quzeyin buzuna dəymə. Dədədağda güney buzu ildə bir yol təzə-

lənir, sən təzə buz aparmalısan. Xurcunun bir gözünü boşaldarsan qarın, buzun üstünə, o biri gözündəki duzu bərabər bölərsən. Buzu yığarsan duzun üstünə. Bir həftə buzdan bir misqal əriməyəcək. Yubanma, yolçu yolda gərək.

Ərxan atın belinə sıçradı, Dədədağa tərəf üz tutdu...

* * *

Gethaget, çaphaçap, gəlib çatdı bir çayın qırağına. Çay göylə gedirdi. İstədi atını suya vura, fikirləşdi ki, su qalxar atın belinə, duz əriyib əldən çıxar. Çayın yatmasını da gözləmək olmazdı. Dədədağın qarı, buzu haçan əriyib qurtarası idi. Qocanın sözləri yadına düşdü. Demişdi ki, qarşına çox çətinliklər çıxacaq.

Xurcunu qaldırdı çiyinlərinə, özü də qalxdı atın belinə. Duz xurcunu- nu çaydan keçirtirdi o biri üzə.

Dədədağ Ərxanın başının üstündə idi. Amma ha gedirdi onun zirvəsinə çata bilmirdi. Günlər də ki yel qanadında. Buzu vədəsində gətirə bilməsə atasını salamat görməyəcəkdi.

At üzü yuxarı dırmanırdı. Birdən dünya bir-birinə dəydi, aləm bir-birinə qarışdı. Qayanın arxasından üç div çıxıb Ərxanın yolunu kəsdi. Bunlar üçqardaş div idi. Böyük qardaş soruşdu:

– Hara gedirsən? Şir ürəyi yemisən ki, Dədədağa qədəm qoymusan? Ərxan bərk qorxdu.

– Dədədağdan buz aparmağa gəlmişəm.

Divlər uğunub özlərindən getdilər.

– Sənin kimilərini bu Dədədağda çox görmüşük, hamısını da yollamışığıq o biri dünyaya. Düş atdan!

Ərxan aşırılıb yerə endi:

– Buz nə olan şeydir ki, ona qiymirsiniz?

Div sual verdi:

– Buz nə olan şeydirsə, niyə onun üçün atını Dədədağa çapmısan? Səninlə şərtimiz var. Birimizi yıxsan, buz halaldır, özün yıxılсан qanın bizə halaldır.

Ərxan gördü ki, iş başqa cürdür. Geriyə yol yoxdur. Kəmərinə açdı, oxunu, kamanını bir qırağa qoyub böyük divlə qurşaq tutdu. Bir gün bir gecə güləşdilər. Heç biri üstün gəlmədi. Yorulanda hərəsi bir tərəfə çəkildi. Divin qollarını qan aparırdı. Div huşunu itirib yerə sərildi. Ərxan

çaxmaq daşını çəkib qurşağını yandırdı, basdı divin yarasına. Divin qanı kəsildi, gözlərini açdı:

– Biz düşmənlik, oğlan, niyə mənə yaxşılıq elədin?

Ərxan dedi:

– Biz düşmən yox, güləşəndə rəqib idik. İndi bir-birimizə kömək etməliyik. Mən namərd deyiləm.

Div soruşdu:

– Xurcunda apardığın nədir?

– Duzdur. Onu Dədədağa aparıram ki, mənə buz versin.

– Duz nə olan şeydir?

– Biz xəmiri duzla yoğururuq, çörəyi duzla yeyirik. Ona görə də namərdliyi bacarmırıq. Yaraya əski basırıq, duz basmırıq. Duz-çörək kəsdiyimiz kəslə dost oluruq, düşmənçilik eləmirik.

Divlər barmaqlarını dişlədilər. Hələ onlar duzun dadını, tamını bilmirdilər.

– O duzdan bizə də ver, oğlan, – yenə böyük qardaş dedi.

– Amma onu unutsanız duz gözlərinizi tutar. – Ərxan xəbərdarlıq elədi. Sonra da xurcunu açıb duz-çörək çıxartdı. Çörəyi kəsib duza batırdı. Özü də yedi, divlərə də verdi.

– Nə dadlıdır, – divlər bir ağızdan dilləndilər. – Duz yediksə düz olmalıyıq. Nə qədər lazımdır buz apar.

Divlər Ərxanın yolundan çəkildilər. Ərxan Dədədağın zirvəsinə qalxdı. Xurcunun bir gözündəki duzu qarın, buzun üstünə səpdi. Yəhərin qaşından baltanı çıxarıb Dədədağın buzundan çapdı. Xurcunun gözlərini doldurdu. Yükünü tutub atın belinə qalxdı. Üz tutdu obalarına tərəf. Üç gündən sonra özünü yetirdi atasına. Dədədağın bir parça buzunu kişinin dodaqlarına dəyən kimi oldu buz parçası. Sağalıb ayağa qalxdı.

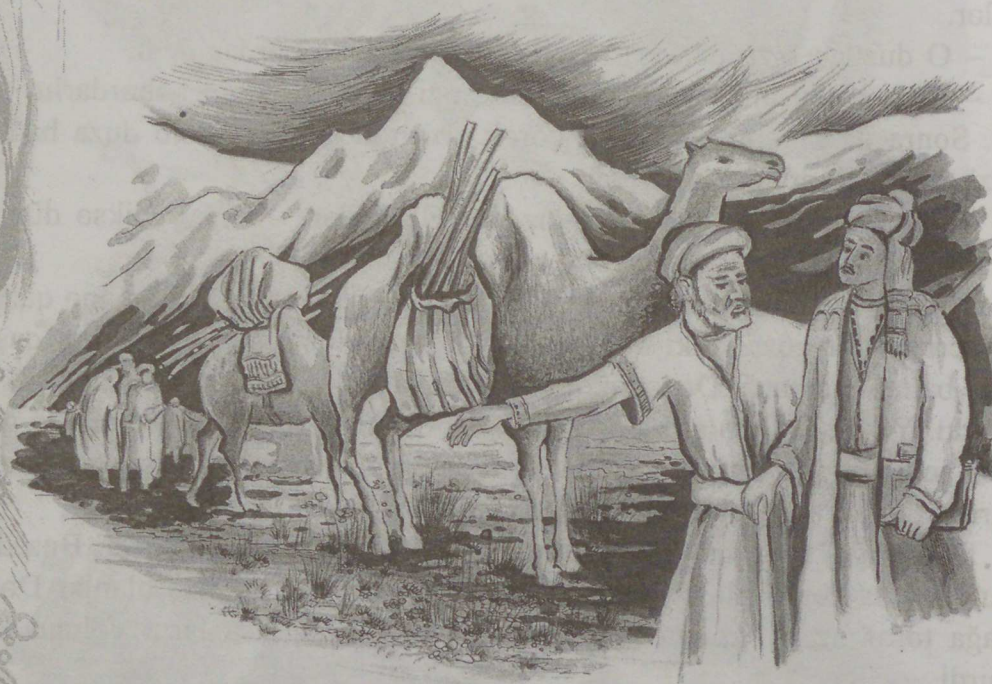
Dədədağın qarını, buzunu əridikcə duz da əriyib üzünə axırdı. Buz dağı duz dağına çevrilirdi. O vaxtdan buza da, duza da möhtac olanlar Dədədağa tərəf üz çevirməyə başladılar. Daha divlər insanların yolunu kəsmirdi...

* * *

ALİM VƏ QULDUR

Çox-çox qərinələr bundan qabaq bir alim vardı. Onu öz ölkəsində də, qonşu məmləkətlərdə də hamı yaxşı tanıyırdı. O, dağların altından lağım atdırıb yol düzəltdirir, ulduzlara baxmaqla ilin necə keçəcəyini söyləyirdi. Yanına dərddi gələn dərmanatsız qayıtmırdı. Ona “alim aləmdir” deyirdilər.

Bir gün alim özünə bab olan elm adamlarından bir neçəsini götürüb səhralara yollandı. Dedi ki, camaat sudan çox korluq çəkir, gərək səhraları da gülüstana çevirək. Dəvə karvanı qumlu çöllərdə bir gün bir gecə yol getdi. Qu deyəndə qulaq tutulan səhrada səhər tezdən bir təpənin yanında dayandılar. Alim dedi:

– Buralarda su olmalıdır. Ulduzlar bu yeri nişan verir.

Qan-tərin içində olan yoldaşları bir-birlərinin üzünə baxıb çiyinlərini çəkdi.

Biri dedi:

– Ey böyük alim, yerin altında suyun olduğu məlumdur. Biz neçə ar-

şın dərinliyə getməliyik ki, suya çataq?

Alim uzaqlardakı başı qarlı dağları göstərdi:

– O dağların suyu bu səhranın altındadır. Yerin altı ilə çay axır. Çay gedib deryaya tökülür. Su burda çox üzdədir. Yeddi arşın qazsaq çay səhranın üstünə çıxar.

Alim baxdı ki, yoldaşlarında o kəramət yoxdur ki, bu istidə səhranın yeddi arşınlığına ensinlər.

– Kaş sizin kimi alimlərin əvəzinə beş-üç qolu güclü cavan gətirəydim, – dedi.

Söz alimin ağzından çıxar-çıxmaz bir də gördülər ki, başı qarlı dağlar tərəfdən bir dəstə atlı onlara tərəf çapır. Toz dumana qarışıb. Atlılar onların yanına çatan kimi qırmanclarını oynatmağa, kəməndlərini işə salmağa başladılar. Qorxudan alimlərin rəngi saralmışdı.

Çəpgöz quldurbaşı əmr elədi:

– Nəyiniz varsa hamısını verin bura!

Alim gülümsədi.

– Kimsiniz, nəçisiniz?

Quldurbaşı qəzəbləndi.

– Görmürsən kimik? Qulduruq!

Alim üzünü dostlarına tutdu.

– Allah bizimkini yetirib. Mən beş-üç nəfər arzulayırdım, yeddi igid birdən gəldi.

Quldurlar da donub yerlərində qalmışdılar. Bu kişinin heç tükü də tər-pənmirdi. Nə quldurdan qorxurdu, nə də talandan.

Alim dəvələrin qarnının altındakı qıfillı zəncirləri göstərdi:

– Ey quldurbaşı, bu qıfilların açarları qabaqdakı dəvənin yükünün üstündədir. Açarı götürüb yükü yerə tökün, xoşunuza gələnə götürün.

Quldurbaşı quldurlardan birinə əmr elədi ki, dəvənin belindən açarları düşürsün. Açarları götürüb dəvələrin yükünü açdılar. Əllərinə fərli bir şey keçmədi. Yükün çoxu kitab-dəftər idi. Quldurbaşı özündən çıxdı.

– Qızıllar haradadır?

Alim qalın bir kitabı açıb varaqlamağa başladı.

– İndi qızılların da yerini deyərəm. Hamısı bu kitabda yazılıb.

Alim gördü ki, quldurlardan birinin əli çənəsində qalıb, o birinin rəngi getdikcə qaralır. Kitabı oxumağa başladı:

– Qumlu səhradan baxanda qarlı dağlar günbatan tərəfdə görünür. Yay-

da günəş qürub edəndə şəfəqləri səhradakı təpənin üstünə düşür. Həmin təpənin yeddi addımlığında yerə yeddi daş basdırılıb. Daşların altında yeddi küp qızıl var.

Alim gəlib həmin yerdə dayandı.

Bu daşları ancaq yeddi igid çıxara bilər. Gərək onlardan dişi, başı

ağrıyanı olmaya. – Alim dişinin ağrısından ikiqat olan qulduru yüklərin yanına gətirdi. Əyri bir dəmir çıxarıb quldurun çənəsini araladı. Ağrıyan dişini dartıb quldurun ovcuna qoydu. Başının ağrısından rəngi kömürə dönmən quldura bir qurtum cövhər içirdi. Kitabı oxumaqda davam etdi. – Üzündə köç itin cırmaq yerləri olan quldurbaşı ağsayırsa, gözləri çasdırsa, qolunun biri əyridirsə ona alim dava-dərman etməlidir.

Quldurbaşı cıncırını çıxara bilmirdi. Alim quldurbaşının qarşısında dayandı.

– Sənin kəm-kəsirini müalicə etmək çox vaxt aparacaq.

Quldurbaşının qəzəbindən, vahiməli baxışlarından, ötkəm səmindən əsər-əlamət qalmamışdı:

– Ey böyük alim, biz indən belə quldur deyilik, quluq. Alimin qarşısında, elmin yolunda qul kimi işləməyə hazırıq.

– Onda külünləri, belləri götürün, – alim dedi.

Yeddi quldur qollarını çırmayıb alimin tapşırıqlarını, göstərişlərini yerinə yetirməyə başladı. Təpənin yanında dərin bir xəndək qazdılar. Üst-üstə qalaqlanmış yeddi sal daşı çapıb çıxartdılar. Birdən göz yaşı kimi su qaynamağa başladı.

– Dediyim qızıl budur, – alim üzünü quldurlara tutdu.

Quldurlar da, alimlər də susdular. Yeddi yerdən qaynayan sərin suyun yanında süfrə açdılar. Hamı alimin elminə həsəd apardı. Deyə-gülə yeyib-içməyə başladılar. Quldurlar o gündən yol kəsməyi, karvan soymağı, qarət etməyi tərgitdilər.

* * *

QÜRBƏTƏ DÜŞƏN DAŞ

Lap uzaq keçmişdə Güllü adında kasıb bir qarı, onun Eldost adında bir nəvəsi varmış. Eldost on beş yaşına girəndə, ağılı bir şey kəsəndə gördü ki, obada onlardan kasıb yaşayan yoxdur. Taytuşlarının hərəsi bir sənət öyrənir, Eldost isə əlini qoyub əlinin üstünə.

Güllü nənənin ürəyindən keçirdi ki, uşağı qoysun bir sənətkarın yanına. Gələcəkdə dərzidən, papaqçıdan olsun. Amma qıymırdı. Fikirləşirdi ki, uşaq hələ ətə-qana dolmayıb, sümükləri bərkiməyib.

Beləcə günlər ötür, nənə ilə nəvə bir daxmanın altında ömür sürürdülər. Komanın üstünə yağan yağışın yarısı damın içində idi. Paltar-palaz da əldən gedirdi. Göyün üzünə bulud gələn kimi Güllü nənə qab-qacağı düzürdü damın içinə.

Axır vaxtlar Eldost yaman qəmli, qüssəli görünürdü. İstəyirdi ki, onların da yaraşlıq evləri, yaxşı dolanışıqları olsun. Eldostu barmaqla göstərsinlər. Amma hardan idi belə bir imkan? Atası da, babası da çoban olmuşdular. Taxçaları da boş idi, boxçaları da. Eldostun ürəyinə başqa bir sənət yatırdı. İstəyirdi ki, qazancı da, pulu da daşdan çıxarsın.

Ürəyindən keçənləri nənəsinə deyəndə Güllü qarı uğunub özündən getdi.

– Ay bala, bu can-cəsədlə bəna olmaq istəyirsən? Sənin nə qol-qanadın var ki, çəkcic tutasan, daş qaldırasan?

Nənəsinin sözü Eldostun xətrinə yaman deydi.

– Görərsən, nənə, bu obada, bu məmləkətdə ən gözəl evləri, imarətləri mən tikəcəm. Biz hamıdan varlı olacağıq.

Güllü qarı gördü ki, nəvəsi yaman hirslənib. Bir az da bərkə çəksə ya hikkəsindən ağlayacaq, ya da üç gün dilinə çörək vurmuyacaq. Ona görə də nənə yumuşaldı.

– Nə deyirəm, a kişi qırığı. Ürəyin hansı sənəti istəyirsə, onun da dalınca get.

Eldostu nə fikrindən döndərmək oldu, nə də yolundan saxlamaq. Bir gün səhər tezdən Güllü qarının səfər üçün hazırladığı xurcunu çiyinə atdı.

– Darıxma, nənə, bir ildən sonra qayıdacağam.

Güllü qarı heç nə demədi. Bir dolça suyu Eldostun arxasınca yola atıb yaylığının ucu ilə gözlərini sildi.

* * *

Eldost eşitmişdi ki, dərmanın o üzündəki məmləkətdə elə sənətkarlar var ki, daşı min bir şəkllə salırlar. Onların tikdikləri imarətlərə, saraylara baxanda adamın başından papaq düşür.

Eldost soraqlaşa-soraqlaşa gəlib çatdı axtardığı məmləkətə. Məmləkətin baş şəhərinə girəndə gözlərinə inanmadı. Ucu-bucağı görünməyən bu şəhərdə evlər, imarətlər bir-birindən hündür, bir-birindən yaraşlıq idi. Elə bil divarlar daşdan yox, şüşədən hörülmüşdü.

Eldost şəhəri xeyli gəzib dolaşdı. Gəlib təzəcə tikilməkdə olan bir evin qarşısında dayandı. Burda nə qədər adam işləyirdi? Bənnalar daş yonur, kəl, öküz arabaları ilə daş, qum daşınır, palçıq qatılırdı. Eldost daşyonanların yanında dayanmışdı. Birdən çəkcicin altından çıxan çarpanaqlardan

biri onun üzünə dəydi. Uşağın üzünü qan götürdü. Daşyonanlar əllərini saxlayıb Eldostun əl-üzünü yudular, əski yandırıp külünü yarasına basdılar.

Usta bığlarını tumarladı.

– Bura adamına oxşamırsan, bala, səfərin hardandır?

– Dəryanın o üzündən gəlmişəm, baba.

– Xurcunun da bomboşdur. – Usta üzünü iki nəfərə tutub dedi. – Uşağa çörək verin, sonra yaxşı-yaxşı söhbət edərik.

Eldostu kölgəliyə apardılar. Əvvəlcə bir cam şərbət verdilər ki, içib özünə gəlsin. Sonra da qarşısına süfrə açdılar. Onun gözlərinə işıq gəldi elə bil.

Eldost gəlişinin məqsədini deyəndə usta əlini onun çiyinə qoydu.

– Bu sənəti öyrənmək üçün qolun gücü bəs eləmir, gerek ürəkdəki məhəbbət də qola dayaq dura, bildinmi? Amma sənin yaxşı usta olacağına inanıram. Çarpanaq üzünü yaraladı, deməli, qanımla daş qan qardaşı oldu bu gündən. Səni şagirdliyə qəbul edirəm. Sənət də öyrənəcəksən, məmləkətinizə də əlidolu dönəcəksən.

Eldost usta Abdullanın dediyini də götürürdü, gördüyünü də. Ağızdan çıxan qulağında sırğa idi, əldən öyrəndiyi yavaş-yavaş əlinə yatırdı. Eldost gündə bir darı qədər boy atır, qolları bərkiyirdi. Üç aydan sonra usta Abdulla izn verdi ki, şagirdi divar hörsün. Hamını heyret bürümüşdü. Eldost artıq ustalarla bəhsə girmişdi.

Eldostun nənəsinə verdiyi vədə yaxınlaşırdı. İmarətin tikintisi də başa çatırdı. Usta Abdulla böyük bir daşın üstündə imarətin nə vaxt, kimlər tərəfindən tikildiyini yazdı. Daşı qaldırıp divarın başına qoydular. Eldostun da adı uzaq bir məmləkətdə divara həkk olundu.

Bir gün usta Abdulla dedi.

– Oğlum, sahibkar sənə bir at bağışlayıb, bir kisə də qızıl verib. Mən də ki, sənə sənət öyrətmişəm. Hamısı halalıdır. Nə vaxt istəsən məmləkətinizə qayıda bilərsiniz.

Usta Abdulla Eldostu bağrına basdı. Eldost hamı ilə sağollaşıb yola düşdü. Şəhərlərdən ötdükcə bazarlara, dükanlara baş çəkir, nənəsi üçün, özü üçün pal-paltar alırdı. O, evlərinə bir at yükü sovqatla qayıdırdı. Bir də gördü ki, atın yükü əyilib. Neylədisə yükü düzəldə bilmədi. Ocaq yerinin yanındakı hamar bir daşı götürüb yükün yüngül tərəfinə qoydu.

Güllü nənə əvvəlcə nəvəsini tanımadı. Eldost bir il qabaq körpə uşaq idi, indi boylu-buxunlu bir cavan. Nənə ilə nəvə qucaqlaşdı öpüşdülər.

Eldost atın yükünü açdı. Ocaq yerindən götürdüyü daşı yerə atanda daş ortadan paralandı. Güllü nənə dedi.

– Ay oğul, daş da qəribliyə, qürbətə dözmədi deyəsən.

Eldost gözlərinə inanmadı. Yerə bir ovuc ləl-cəvahir tökülmüşdü. Onunla beş imarət tikdirmək olardı. Amma ən qiymətli sərvəti Eldost əlində, ovcundakı qabarlarda gətirmişdi.

QOCA DİLƏNÇİ

Biri vardı, biri yoxdu, çox-çox illər bundan əvvəl dağların ətəyində balaca bir kənd vardı. Bu kənddə qoca bir kişi qarısı ilə baş-baş verib günlərini sayardı.

Bir gün kişi baltasını, kəndirini götürüb meşəyə getdi. Quru budaqlardan təzəcə doğrayıb çinləyəndə birdən göylərin üzünü qara buludlar aldı. İldırım şaqıldadı, leysan başladı. Sellər qabağına keçəni silib-süpürdü. Qoca özünü bir palıd koğuşuna yetirdi. Toran düşənə qədər gözlədi. Yağış kəsəndə əli ətəyindən uzun kor-peşiman kəndə tərəf yollandı.

Gördü ki, sel körpüləri uçurub, qayaları oyub, ağacları kökündən çıxarıb. Suların nəriltisindən qulaq tutulur.

Qoca kənddən əsər-əlamət görməyəndə dizi üstə yerə çöküb uşaq kimi ağlamağa başladı. Fikirləşdi ki, indən belə obasız, qarısız yaşamaq artıqdır. Bir qayanın üstünə çıxıb özünü sulara atmaq istədi. Birdən kimse

onun qolundan yapışdı.

– Nə iş görürsən, baba?

Qoca baxdı ki, lay divar kimi bir oğlandır.

– Oğul, obam xaraba qalıb, yurdum sellərə qər q olub, qarımdan xəbər yox. Qoysana bu işıqlı dünya ilə vidalaşım.

Oğlan qocanın qolundan dardı.

– Tələsmə, baba, ölmək asandır. Onsuz da heç kim dünyanı tutub getməyəcək.

Qoca köksünü ötürdü:

– Hirsli başda ağıl, əsən dizdə taqət olmaz, oğul. Üçü də yapışıb yaxamdan.

Oğlan qocanı dilə tutub bir ağacın altına gətirdi. Daşın üstündə oturdular.

– Neçə yaşın var, baba? – cavan soruşdu.

– Səksəni adlamışam. Necə bəyəm?

– Səksən ildə dünyanın çoxunu yola salmışam. Daşqın da görmüsən, quraqlıq da, zəlzələ də, dava da. Amma məmləkət sahıbsız qalmayıb. Yurd hər dəfə belə sınağa çəkiləndə məmləkət cavanların gücünə, müdrik qo-

caların sözüne ehtiyac duyub.

Qoca gördü ki, qarşısındakı cavan ağıl-kamalda öz yaşını çox qabaqlayıb. Di gəl ki, bundan sonra başını hara təcəyini, nə işlə məşğul olacağını kəsdirə bilmədi.

Oğlan gördü ki, qocanın ürəyini ələ alıb. Dedi:

– Bu yəhərli-yüyenli atı bağışlayıram sənə. Xurcundakı azuqə bir həftənə bəsdir. Atın başını burax məmləkətin içərilərinə. Düz bir ildən sonra bu xarabalıqları ziyarət elə. Mən də gələcəm. Elə bu ağacın altında görüşərik. Doyunca ağlayarsan ürəyin boşalar.

– Atsız necə ötüşəcəksən, oğul? – qoca soruşdu.

– Mənim dizlərim əsmir, baba, nigaran qalma.

Oğlan qocanı qaldırıb yəhərin üstünə qoyanda kişi soruşdu:

– Bu xarabalıqda nə iş görəcəksən, bala?

– Üz tutacam qürbət ellərə...

– Allah üstündə yar olsun, – deyib qoca atı dəhmərlədi. Oğlan arxaya çevrilib yolları biləyinə doladı. Kəhər öz sahibinə tərəf çevrilib bir neçə dəfə kişnədi.

* * *

Qoca yol gedir, yorulanda atdan düşüb dincəlir, nahar edir, atı otarırdı. Bu müvalla bir həftə ötüşdü. Bir gün qoca gördü ki, ta xurcunda dişə dəyəsi bir şey qalmayıb. Paltar da əynindən tökülür.

Qoca ayrı çıxış yolu görməyib atını sürdü bir kəndə tərəf. Burnuna tən-dir çörəyinin ətri dəydi. İki gəlin tən-dirə çörək yapırdı.

– Qızım, yol adamıyam, o çörəkdən mənə də pay ver.

Gəlinlərdən biri isti çörəyin arasına pendir qoyub ona uzatdı.

– Buyur, dərviş baba, halal xoşun olsun, – dedi.

Qoca pendirlə çörəyi acgözlüklə yeməyə başladı. Kişi gözdən itər-itməz o biri gəlin dilləndi.

– Görmürsən dilənçidir, dərviş olsa oxuyar.

Qoca isə oxumurdu, ağlayırdı. Əl açıb bir şey istəyəndə həmişə üzünü yana çevirirdi ki, gözlərini görənlər olmasın.

Bu eldə, bu obada qocanı hamı tanıyırdı. Onu uzaqdan görəndə “Qoca dilənçi gəlir” deyirdilər. Kimin gücü, gümanı nəyə çatırdısa qoca dilənçinin payını kəsmirdi. Ayağındakı çarığı bir kənddə bağışlamışdılar, əynindəki pencəyi başqa kənddə.

Günlər, həftələr ötüşür, hərdən həmin cavan yadına düşürdü. Fikirləşirdi ki, dilənsə də vətəninə, elində dilənir. Görəsən o cavan qürbətdə bir qarın çörək tapa bilirmi?

Qoca dilənçi obanın yaxınlığındakı mağarada yaşayırdı. Yolu o tərəfə

düşənlər qocaya baş çəkirdilər. Ona mir-mitil də vermişdilər. Di gəl ki, qoca dilənçi başına gələnlər barədə heç kimə heç nə demirdi. Soruşanda cavab verirdi ki, sonsuz qocadır. Əlində sənəti-savadı yoxdur. Camaat əl tutmasa bir gün də yaşaya bilməz.

* * *

Tanıyanlar danışdı ki, qoca dilənçi nəsə sirri qarında, tükü içində adamdır. Başına deyəsən faciə gəlib, amma bir kimsəyə demir.

Qoca atın da dilini bilirdi, otun da. Elə səs çıxarırdı ki, quşlar başına tökülürdü, elə nəre çəkirdi ki, canavarlar o səmtlərə üzükürdü. Ot çalanda ayağını kəsən kişinin yarasını çiçəklərlə sağaltmışdı, ağacdan yıxılan uşağın çıxan qolunu salmışdı. Sən demə qoca dilənçinin loğmanlığı da varmış. Daha o qapı-qapı düşüb pay istəmirdi. Qoca dilənçinin qismətini mağaraya gətirirdilər.

Onun öz yurd-yuvasından ayrı düşdüyü vaxtdan bir il ötürdü. Yenə yaz gəlmişdi. Yağış yağdı, ot göyərirdi, budaqlarda çiçəklər çırtlayırdı. Qoca fikirləşdi ki, xaraba qalan yurdlarına baş çəksin. Gedib doyunca ağla-

sın. Bir də öyrənsin ki, ona yaxşılıq edən, ölümdən qurtaran, at bağışlayan cavanın günü-güzəranı necə keçir.

Bir gün obanın cavanlarına dedi ki, onun atını tapıb gətirsinlər, yəhərləsinlər, xurcununa bir az azuqə qoysunlar. Soruşdular ki, bəlkə qocanın qəlbinə dəyən, ürəyini qıran olub. Cavab verdi ki, mağarada darıxıb, çıxıb məmləkəti görmək istəyir. Bir də dedi ki, qoca dilənçi qoca dünyada bəxtindən başqa hamıdan razıdır. Qismət olsa qayıdasıdır.

Qoca dilənçinin atını yəhərləyib yüyənlədilər, xurcununu doldurdular, görüşüb sağollaşdılar. O, bir günün içində xarabaya çevrilmiş kəndlərinə tərəf yol aldı.

Neçə yerdə qabağına çıxdılar, ona pay uzatdılar, qismət verdilər götürmədi. Camaat arasında pıçhapıç başladı ki, bəs qoca dilənçi ta dilənmir.

Bir neçə gündən sonra gəlib çatdı elinin-obasının havası, nəfəsi dəyən yerə. Uzaqdan dağları görəndə kövrəldi, atdan düşüb uşaq kimi ağlamağa başladı.

Cilovu yəhərin qaşına bənd edib atı dəhlədi. Kəhər acgözlüklə otlamağa başladı. Qoca pay-piyada kəndinin xarabalıqlarına tərəf yollandı. Birdən donub yerində qaldı, gözlərinə inanmadı. Burda təzə bir kənd salınmışdı. Həmin ağacın altına gəlib ətrafı seyr etməyə başladı.

– Xoş gəlmisən, baba.

Qoca arxaya çevriləndə bir il bundan qabaqkı gənci gördü. Oğlan bir az da cüssələnmişdi, pəhləvana oxşayırdı.

– İndi ürəyin istədiyi qədər ağla.

Qoca heyretdən donub yerində qalmışdı. Oğlanı bağına basıb soruşdu: – Məni bu sirdən agah elə, oğul. O dərdə dözdüm, amma bu sevinçə tablaya bilmirəm.

– Otur danışım, baba, – oğlan qocanı həmin daşın yanına çəkdi. – Mən qərrib bir ölkəyə düşdüm. Qabaqca nökrəçilik elədim, sonra mehtər oldum. Qulluq etdiyim atları barmaqla göstərirdilər. Padşah da, vəzir də, vəkil də mən bəslədiyim atlarla ova çıxırdılar. Həmişə də ovları qanlı olurdu, kefikök qayırdılar. Mənim hədiyyələrim başımdan aşırı. Güləşdə döşümə duran, qolumu qatlayan yox idi. Bir gün padşahın qızı mənə vuruldu. Elə mən də onu sevdim.

Oğlan susdu. Qoca onu dümsüklədi:

– Bəs sonra nə oldu?

– Padşahın qızının qarşısında şərt qoydum. Dedim ki, xaraba qalan yurdu abad etməyincə könül evi tikə bilmərəm. Söz padşaha çatdı. Şərtim onun xoşuna gəldi. Mənə qırx gün müddət, istədiyim qədər usta, fəhlə, nökr, at, araba verdi. Kəndimizi abad elədim.

Qoca soruşdu.

– Bəs bu evlərdə kimlər yaşayır, bala?

– Öz camaatımız, baba.

– Bəs onlar seldən necə qurtardılar? – qoca heyərlə sual verdi.

Oğlan gülümsədi:

– Sənə bağışladığım atla onları selin əlindən almışdım, baba.

– Bunları niyə o vədə mənə demədin, oğul?

– Ona görə ki, qarı nənə bir az qorxmışdu, bayılmışdı, sənə desəydim dözməzdin. Nökr olanda da, mehtər olanda da, şah kimi yaşayanda da əlimi, gözümü heç birinin üstündən çəkməmişəm. Sən haralarda oldun, necə dolandın, baba?

Qoca köksünü ötürdü.

– Mən vətənimdə, məmləkətimdə dilənçilik elədim, oğul. Qırağ yerdə bu zülmə tablaya bilməzdim. Bu torpağın havası, adamları məni ölməyə qoymadılar.

Birdən kəhər dördnala onların yanına qaçdı. Şahə qalxıb kişnədi. Oğlanı duz kimi yalamağa başladı. Oğlan da atın yalını sığallaya-sığallaya üzünü onun üzünə qoydu.

Elə bil qoca yuxu görürdü. Bir evin qəşərinə çatanda qarısını gördü. Üzünü oğlana çevirdi.

– Güc ağıldan geri qalan deyilmiş, bala. Amma gərək onu ağilla işlədəsən.

Cavan güldü.

– Nə qədər ömrünüz var yaşayın. Qürbət eldə şah da olsam, öz elimin, öz yurdumun nökeriyəm, baba.

Qoca, qarı, cavan baş-başaya verib ağladılar.

Üç gündən sonra qoca bir il yaşadığı obalara üz tutdu. Hamını muş-tuluqladı, hamıdan ağızdolusu gözyaşını aldı. Eşidənlər bir-birlərinə deyirdilər:

– Qoca dilənçi hamını oğlunun toyuna dəvət edir. Qoca dilənçinin oğlu qonşu məmləkətin padşahının qızı ilə evlənir...

CEYRAN SÜDÜ

Söyləyirlər ki, qədim zamanlarda bir tayfa varmış. Onun bütün elləri yayda yaylağa qalxar, qışda arana enərmiş. Bir dəfə elat yənə qışlaqdan yaylağa qalxırdı. Davar sürüləri, naxır, ilxı, dövə karvanı yollarda tozu dumana qatmışdı. Köçün qabağı dağlara çathaçatda göyün üzünü qara buludlar aldı. Şimşək çaxdı, leysan başladı. Adamlar atdan düşdülər, sürünün ağzını meşəyə döndərdilər. Tez-tələsik çadırlar quruldu, yapıncılar açıldı.

Hava ayazımaq, leysan kəsmək bilmirdi. Sellərin nəriltisindən, gurultusundan qulaq tutulurdu. Çaylar yatağından çıxır, dərələri, tərpləri ayağının altına alırdı. Köç itləri ağız-ağıza verib hürüşürdü.

Birdən sel alaçıqlardan birinə hücum çəkdi. Vahimədən qorxuya düşən uşaq ağlayırdı. Sel bələkdəki körpəni bir göz qırpımında quş lələyi kimi çalıb apardı. Ananın elləri havada qaldı. Ata özünü sulara atdı. Amma körpəni xilas edə bilmədi, canını birtəhər qurtardı suların caynağından. Qoyun-quzu sellərin qucağında axırdı.

Xallı ora-bura vurnuxur, ağzını göylərə tutub ulayırdı. Uşağın səsi, hıçqırtısı sellərin gurultusunda itib batmışdı. Kişilər vaysınır, qadınlar özlə-

rini döyürdülər. Ta heç kimin gücü heç nəyə çatmırdı.

Bu ailəyə, bu elə sədaqətli Xallı elə bil hər şeyi anladı. Çayın kənarı ilə, ağacların arası, kolların içi ilə üzü aşağı götürüldü. Artıq sellərin nəriltisi azalmışdı. Qundaqdakı uşaq bir kötüyün üstündə üzürdü. Xallı özünü çaya vurdu. Dişləri ilə bələkdən tutdu. Onu çayın qırağına tərəf dartmağa başladı.

Xallı birtəhər qundağı sürüyüb sudan çıxartdı. Bir palıd ağasının altına gətirdi. Uşaq ağlayırdı. Sədaqətli it onun üz-gözünü yalayır, o tərəf-bu tərəfə boylanıb təhlükədən qorumaq istəyirdi. Get-gedə hava qaralırdı. Xallı başını pəncələrinin üstünə qoyub gözlərini döyürdü. Uşaq isə çırcır çığırdı.

Xallı gördü ki, bir ana ceyranla bala ceyran uşağa yaxınlaşır. Başını yerdən qaldırdı, pəncələri üstə qalxıb yenə də yerə çökdü. Deyəsən bunlar təhlükəli düşmən deyildilər. Ana ceyranın nəfəsi körpənin üzünə dəyən kimi uşaq kiridi. Ana ceyran hürkək-hürkək ətrafa boyladı. Xallı sürünüb geri çəkildi. Ana ceyran dizləri üstə çökdü. Döşünü körpənin do-daqlarına yaxınlaşdırdı. Uşaq acgözlüklə onu əmməyə başladı.

Körpə gözlərini yumdu. Ana ceyran isti nəfəsi ilə sanki körpəni qızındırmaq, soyuqdan qorumaq istəyirdi.

Elə bil Xallının səbri tükəndi. Özünü saxlaya bilməyib bir dəfə hürdü. Ana ceyranla bala ceyran bir göz qırpımında meşənin dərinliyinə çəkilib gözdən itdi. Xallı ehtiyatla uşağa yaxınlaşdı. Yenə də başını pəncələrinin üstünə qoyub gözlərini döyməyə başladı.

Səhər tezdən körpənin ağlamaq səsi yenə də meşəni başına götürdü. Xallı pəncələri ilə yeri cırmaqlayır, quzuldayır, elə bil kimisə köməyə çağırırdı. Ana ceyran kənardə dayanıb baxırdı. Xallının qorxusundan körpəyə yaxınlaşa bilmirdi. İt elə bil hənirti duydu. Uşaqdan aralandı, kənardə yerə çökdü. Ana ceyran qorxa-qorxa uşağa yaxınlaşdı. Onun üz-gözünü imsendi. Uşaq səsinə kəsdi, gözlərini döyə-döyə bu mehriban heyvana baxdı. Ana ceyran yenə də dizlərini qatladı. Uşağı əmizdirdi.

Ana ceyran bir neçə gün idi ki, uşağın yanına gəlir, onu ac qalmağa qoymurdu. Xallı da çəkilib kənardə bu mənzərəyə tamaşa edirdi.

Uşağın ata-anası, elin cavanları nə qədər axtarıdılarsa körpədən bir xəbər tuta bilmədilər. Yorulub əldən düşəndə kor-peşiman üz tutdular yaylağa tərəf.

Sizə kimdən deyim, ovçu Qaraqaşdan. Onun işi-peşəsi meşələri, dağ-

ları dolaşmaq idi. Oxundan, nizəsindən heç nə yayınmırdı. Quşu gözündən atırdı.

Bir gün o yenə də ova çıxmışdı. Birdən nə görsə yaxşıdır? Bir ceyran bir uşağa döşündən süd verirdi. Ovçu istədi oxu qoyub kamanı çəkə, kişiliyinə sığıdırmadı. İnsafi da heç buna yol vermədi. Gözlədi. Ana ceyran uşağı əmizdirdi. Uşaq yatandan sonra balasını da yanına salıb meşədə gözdən itdi. Ovçu Qaraqaş uşağa yaxınlaşdı. Ay parçası kimi bir körpə şirin-şirin yatırdı. Uşağı qucağına götürüb getmək istəyəndə Xallı hürməyə başladı. Ovçu Qaraqaş ovçuluq elədiyi bir qərində hələ belə hadisə ilə üzləşməmişdi. Gözlərini ovdu, tərini sildi. Yox, bu yuxu deyildi.

Ovçu uşağı qucağına alıb gedirdi, Xallı da onun dalınca. Kişi bir istədi itə təpinə, amma fikrindən daşındı. Nəse burada bir sirin olduğu üreyinə damdı.

Ovçu Qaraqaşın övladı yox idi. Arvadı uşağın bələyini açdı, onu çimizdirdi. Həyəətə qaçıb ərini muştuluqladı.

– A kişi, bir gül parçası kimi qızdır. Allah-taala qismətimizi yollayıb.
– Şükür, arvad, şükür, – kişi dedi.

Xallı çəpərin qırağında büzüşmüşdü. Üç gün idi ki, heç nə yemirdi. Ovçu Qaraqaş qazanın, təknənin dibində olanları onun qabağına tökdü. Xallı acgözlüklə yeməyə başladı.

Axşam tərəfi uşaq yenə də kirmək bilmirdi. Ovçunun arvadının verdiyi keçi südünə dilini vurmadı, oxşamasını eşitmədi. Qucağında körpəsi olan qonşu qadının da döşünü almadı, laylasına, yalvarışına qulaq asmadı.

Ovçu da, arvadı da səhəri dirigözlü açdılar. Sübh tezdən ovçu Qaraqaş atını yəhərləyib qundağı qucağına aldı. Meşəyə tərəf üz tutdu. Xallı yenə də ondan ayrılmadı. Gəlib çatdılar həmin palıd ağacının altına. Ovçu bələyi əvvəlki yerinə qoydu. Özü də çəkildi bir qırağa. Elə bu vədə ana ceyranla bala ceyran körpənin başının üstünü kəsdirdi.

Ovçu Qaraqaş başladı meşədə dəyə tikməyə. Bir neçə gündən sonra bir koma qaraldı. Evdən mir-mitil, qab-qacaq götürüb köçdülər bu komaya. Xallı da artıq onlara mehirləmişdi.

Günlər ötür, uşaq gimrikləşir, qəşəngləşirdi. Bir neçə aydan sonra ana ceyran ağlayan uşağı sakitləşdirə bilməyəndə gözlərindən yanaqlarına yaş süzdü. Artıq ana ceyran qurutmuş, süddən kəsilmişdi. O, kor-peşiman uşaqdan ayrılıb meşəyə üz tutdu.

Ovçu Qaraqaşla arvadının gözü üç gün idi ki, cığırlarda qalmışdı. Ana ceyran bu tərəflərə gəlmirdi ki, gəlmirdi. Amma uşaq qabaqki kimi çox kürlük eləmədi. Yeyirdi, yatırdı, oynayırdı, güldürdü.

Ovçu Qaraqaş bir gün yır-yığış edib qayıtdı öz obasına. Eşidən, bilən onlara baş çəkirdi. Dünyagörmüş ağsaqqallar deyirdilər ki, qızın ayağı ruzili olacaq, bu evdən xeyir-bərəkət əksilməyəcək. Deyilən kimi də olurdu. Qaraqaş birinə əl tutan kimi Allah əvəzini beşqat verirdi. Ovçunun başından var-dövlət yağırı.

Ceyran südü əmdiyinə görə uşağa hamı Ceyran deyirdi. Ceyran ayla, illə yox, günlə, saatla böyüyürdü. O, obadakı uşaqların hamısından qəşəng idi, qaçanda onun tozuna da çatmırdılar. Qız şalvar geyinir, başına papaq qoyur, oğlanlardan seçilmirdi. Beləliklə illər gəlib keçirdi...

Bir gün ovçu Qaraqaş ov tədarükü görəndə, atını yəhərləyəndə Ceyran da, Xallı da sevindilər. Ovdan qırqovul ilə qayıdanda evdə həmişə qırqovullu aş dəmlənərdi.

Həmin gün ovçunun ovu yenə də uğurlu oldu. Çantada beş qırqovul var idi. Qalın qarı yara-yara gəlib çıxdılar Ceyranı tapdığı yerə. Ovçu o günləri xatırladı. İstədi bu sirri açıb Ceyrana da danışsa, amma ürək eləmədi. Fikirleşdi ki, birdən uşaq ürəyinə salar. Qoy böyüsün, məqamı çatanda deyərəm.

Ovçu öz əli ilə tikdiyi komaya yaxınlaşdı. Qapı açıq idi. İçəri boylandı. Gözlərinə inanmadı. Uşağa süd verən ana ceyran komada idi. Yanında da balaca bir balası. Bu təzə doğulmuşdu.

Qapının ağzında dayanıb maddım-maddım dilsiz heyvanlara baxdı. Ana ceyran hürkmədi, qorxmadı. Elə bil ovçunun ürəyindən keçənləri insan kimi başa düşürdü. Bala ceyran anasını əmirdi, amma ağzına bir şey getmirdi. Qar hər tərəfi bürüdüyünə görə ana ceyran ot-əncər tapıb yeyə bilmirdi.

Ovçu Ceyranı səslədi.

– Bura gəl, adaşlarına tamaşa elə.

Ceyran dizə qədər qara bata-bata komanın astanasına gəldi. Heyrətdən gözləri böyüdü.

– Nə qəşəngdirlər... Baba, onlara yaxınlaşmaq olar?

– Bax, amma incitmə. Yazıqlar acdırlar.

– İncitmərəm, baba!

Uşaq yavaş-yavaş ana ceyrana yaxınlaşdı, başını tumarladı, üzünü onun üzünə sürtdü. Ana ceyran da qızın boyun-boğazını qoxlamağa başladı. İsti nəfəsi ilə qızın üzünü qızdırdı. Elə bil öz balasına mehirləmişdi. Qız bala ceyranı da oxşamağa başladı. Üçü də baş-başa, nəfəs-nəfəsə vermişdi.

Ovçu Qaraqaş fikirləşirdi. “Sən südün hökmünə bax, üstündən neçə il ötüb, ana-bala kimi görüşürlər”.

Bir azdan ovçu Qaraqaş bir qucaq otla içəri girdi. Gördü ki, qız xurcundakı çörəyin hamısını çıxarıb heyvanlara yedizdirir. Gah ana, gah da bala ceyran dodaqlarını qızın əlindəki ətirli təndir çörəyinə uzadırdı.

Ovçu dilləndi:

– Qızım, deyirəm ceyranları da özümüzə obaya aparaq, burda ələ keçə bilirlər, ya da acından özlər.

Ceyran sevincindən atılıb-düşməyə başladı.

– Hə, baba, aparaq, aparaq! – Qız atılıb ovçunun boynuna sarıldı.

Ovçu Ceyranı yəhərin üstünə qaldırdı, bala ceyranı da qoydu onun qucağına. Atın yedəyindən çəkməyə başladı. Ana ceyranla Xallı onların arasınca üz tutdular obaya.

Bir vaxtlar qız ana ceyranın yolunu necə səbirsizliklə gözləyirdisə, ana ceyran da onun yolunu eləcə gözləyirdi. Uşaq əlinə düşəni ceyranlara yedizdirirdi. Bəzən qız bala ceyranla baş-başa verir, nəfəs-nəfəsə yatırdı.

... Yaz gəlmişdi. Ana ceyran uzaqlara baxırdı. Birdən ovçu gördü ki, onun gözləri dolub. Anladı ki, heyvan meşələrin, dağların xiffətini çəkir. Onları belə bir vaxtda obada saxlamaq günah idi.

Məsləhətdən, təəssüfdən sonra yenə meşəyə tərəf üz tutdular. Elatın dağa köçən vaxtı idi. Qoyun-quzunun mələrtisi birbirinə qarışmışdı.

Sürünün yanı ilə gedən bir kişi Xallının qənşərində ayaq saxladı. Üzünü qonşusuna tutdu.

– Bu bizim Xallı deyil? – soruşdu.

– Oxşayır, deyəsən özüdür, – qonşu da itə baxmağa başladı.

– Xallı! Ay Xallı! Yanıma gəl mənim pələngim! – kişi dilləndi.

Xallı yerə çöküb gah ovçuya, gah da onu çağıran kişiyyə baxırdı. Birdən sürünə-sürünə kişinin ayaqlarının tuşuna çatdı. Quyruğunu bulayıb

başını onun ayaqlarının üstünə qoyub zingildədi. Kişi də aşağı çökdü. Xallının başını tumarlamağa başladı. Gözləri doldu. Hamı donub qalmışdı. Yeddi ildən sonra sədaqətli it sahibini tanımışdı.

– Harda itib batdın, Xallı? Körpəmizi sel apardı, əlimiz heç yana çatmadı. Amma bir az qocalmışsan, elə mən də. Məni dərd, səni ayrılıq qocaldıb, Xallı!

Bir qadın da Xallının başının üstünü kəsdirmişdi.

– Əlimlə verdiklərim halalın olsun, Xallı. Sən ki, bizi tanıdın, deməli çörəyimizin duzu varmış.

Ceyran da əyilib Xallının üzünə baxırdı. Bu it görəsən niyə belə edirdi axı? Qadının gözləri uşağın çənəsindəki xala sataşdı. Ürəyi bərk döyünməyə başladı.

– Adın nədir, mənim balam? – soruşdu.

– Ceyran.

– Kimin qızısan?

Qız gözləri ilə ovçu Qaraqaşla işarə elədi:

– Babamın.

Qadının gözləri qaraldı, dünya başına fırlandı. Tir-tap yerə gəldi.

Qaraqaş anladı ki, bunlar Ceyranın ata-anasıdır. Qızı tanıyıblar.

Sürünün qabağı dayandırıldı. Yerə palaz sərdilər, döşəkcə, mütəkkə düzdülər, ocaq çatdılar, süfrə açdılar. Ovçu hər şeyi olduğu kimi danışdı. Hamı kövrəlmişdi. Tək Ceyrandan başqa. Ana ceyran, bala ceyran, Xallı, bir də Ceyran bir tərəfdə baş-başla vermişdilər.

– İndi məsləhət sizindir, – ovçu Qaraqaş dilləndi.

Heç kəs danışmağa ürək eləməirdi. Ana ceyran üzünü qızın yanaqlarına sürtdü. Ananın yanağına süzülən göz yaşlarını dili ilə yalayıb qurutdu. Xallı ovçu Qaraqaşın ayaqlarını yaladı. Qayıdıb sahibinin qarşısında pəncələrini yerə qoydu.

Ovçu Qaraqaş atı yedəyində çəkib gedirdi. Birdən Ceyran var səsi ilə onu çağırırdı.

– Baba! Baba! Geri qayıt, baba! – Yüyürüb özünü ovçunun qucağına atdı.

PAPAQÇI

Neçə qərinə bundan qabaq bir papaqçı vardı. Elin, obanın kişiləri gəlib ondan papaq alar, atasına rəhmət oxuyardılar, hələ bu obada papağı başından düşən, papağını külək qovan kişi olmamışdı.

Günlərin bir günü yurdun başının üstünü qara buludlar aldı. Düşmən qoşun çəkib məmləkətin üstünə yeridi. Dəmirçilər qılınc döydü, nalbəndlər at nalladı, əli ilmə tutanlar corab toxudular. Papaqçı da öz işində idi – gecə-gündüz papaq tikirdi.

Başipapaqlılar düşmən qabağına yeriir, qan tökür, yağını qılıncdan keçirir, son nəfəsdə şəhid olurdular. Döşü döyüş üçün atlanan kişilər də var idi, başını gizlətməyə yer gəzən başı papaqlı da.

Bir gün papaqçı gördü ki, ondan papaq alan kişilərin çoxu güncdə-bucaqda baş girələyir, başını da, papağını da qardan, yağışdan qoruyur. Fikirləşdi ki, papağı namus-qeyrət üçün tikirsə, onu başına qoyan, yağının qabağından qaçmamalıdır.

Məmləkətdə ağır döyüşlər gedirdi. Papaqçının ürəyindən qara qanlar axırdı. Dizlərini qucaqlayıb oturmuşdu öz dükənində. Bu zaman bir bığı-burma kişi içəri girib salam-ələyk elədi. Sonra da papaqçıya dedi ki, onun başının ölçüsündə mələməmiş quzu dərisindən bir papaq versin.

Papaqçı gördü ki, bu yekəpərin başı çox yekədir, onun başına papağı yoxdur. Müştərinin əyin-başına, gör-gövdəsinə baxıb soruşdu.

– Papaq sənə nəyinə gərəkdir?

Müştəri özündən çıxdı.

– Papaq kişinin nəyinə lazımdır? Xeyir işimiz var. Sağlığına toyda papağımın dalını qaldırıb süzəcəyəm.

Elə bil papaqçını ilan vurdu. Yapışdı bu pəzəvəng müştərinin yaxasından, süpürləyib atdı bayıra.

– Mən papağı döyüşən kişilərə, vuruşan igidlərə bəxşiş verirəm. Yurdun başının üstünü düşmən qara bulud kimi kəsdirəndə ceyran balası kimi süzən “kişilərə” yox!

Müştəri istədi özündən çıxsa, amma baxdı ki, cavab qaytarsa papaqçı çəkib onun ciyərini çıxardacaq. Deyinə-deyinə çıxıb getdi.

Papaqçı yerini təzəcə isitmişdi ki, üç oğlan dükana girib papaq istədi. Papaqçı bunlardan da soruşdu ki, bəs aldığınız mal nəyinizə gərəkdir? Cavanlar qəh-qəh çəkib cavab verdilər ki, ay rəhmətliyin oğlu, bəyəm bilmirsən papaq kişinin nəyinə gərəkdir? Başımıza ləçək bağlayası deyilik ki?

Papaqçı bir də sual verdi:

– Başına papaq qoyan yurdu qorunmalıdır, qurşağına qılınc taxmalıdır, yəhəri atın belinə sıxmalıdır.

Cavanlar gülüşdülər.

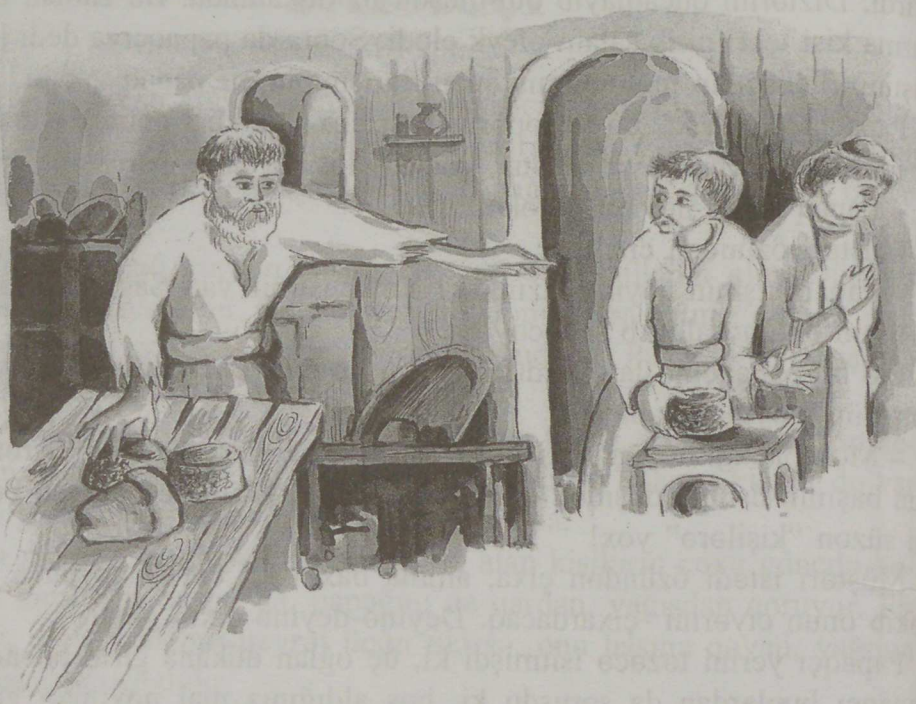
– Baba, sənə nəyinə gərəkdir papaq alanlar nə etməlidirlər? Niyə müştərini qaçırdırsan? Sərkərdə deyilsən ki, Bizi yola sal gedək.

Papaqçı əlini atdı xəncərə:

– Baş özündən qiymətli papağı gəzdirə bilməz. Nə qədər ki, əlim nəmərd qanına batmayıb, rədd olun buradan!

Qoca papaqçı onların üstünə yeridi. Cavanlar bir-birini itələyə-itələyə qapıdan çıxdılar. Papaqçı düşündü ki, papaq almağa cürəti olmayan bu cavanlar onu hansı hünərlə qoruya bilərlər?

Hər yerə xəbər yayıldı ki, bəs məmləkətin yarısını başipapaqlı edən qoca papaqçı indi mizan-tərəzi qurub, hər müştəriyə, hər yoldan ötənə papaq satmır.

Müştərilərin çoxu papaqçıdan üz çevirdi. Başqa papaqçıların elə bil çiçəyi çırtladı.

Bir gün qoca papaqçı dükanda fikirli-fikirli oturmuşdu. İçəri bir oğlan girdi. Dərisi ütölmüş papağını başından çıxarıb təzə papaqlara baxdı. Qoca papaqçının sualını gözündən oxudu:

– Döyüş papağı istəyirəm, baba!

Qoca papaqçı oğlanı bağrına basdı. Qılınc kəsməz, ox batmaz papaqlardan birini verdi oğlana.

– Bəxşişdir, – dedi.

– Dəmirçioğlu borclu qalmaz, – deyə oğlan papağı başına basıb cilovunu dükanın qabağına bənd elədiyi atının belinə sıçradı.

Məmləkətdəki kişilər, oğlanlar qeyrətə gəlmişdilər. Ərlər, ərənlər qoca papaqçıdan papaq almaq üçün onun qapısını kəsdirirdilər. Papaqçı gecə-gündüz işləyirdi.

Bir gün məmləkətə xəbər yayıldı ki, papaqlı kişilər düşmənləri torpaqlarımızdan qovub çıxarıblar.

Papaqçı ömründə ilk dəfə hönkür-hönkür ağladı.

SİRLİ DƏYİRMAN

Keçmiş zamanlarda qədim məmləkətlərdən birində bir gənc vardı. Bu kəndin bərəkətli torpaqlarında min cür naz-nemət yetişirdi. Aclıq bir neçə dəfə sınağa çəkdiyi üçün kənd camaatı ən çox taxıl əkərdi. Amma bu kəndin dəyirmanı yox idi. Döyülən taxılın çoxu uzaq-ucqar yerlərdəki dəyirmanlara aparılır, xərci-xəsarəti çox olurdu.

Elə ki, zəmilər biçildi, xırman döyüldü, sovruq atıldı xırmanlarda buğda təpələri yan-yanə düzüldü əkinçinin, cütçünün qara günü başlayırdı. Kimisinin taxılını xırmandan oğurlayıb aparırdılar, kimisini də at, öküz arabası ilə birgə yox edirdilər. Bu, dəyirman dərdindən də betər idi.

Kənddə anasının gözünün ağı-qarası Baxış adlı bir oğlan vardı. Atadan yetim qalan uşaq evdə kişi işini görürdü.

Yenə də il yaxşı gəlmişdi. Cütçülər oraqlarını itiləyib düşmüşdülər zəmilərin camına. Hər xırmanda üç illik azuqə vardı. Baxışın da zəhməti hədə getməmişdi. O, zəmini biçib xırmana daşımış, öküz qoşub vəl sürmüş, küləkli gündə kürek işlədib sovruq atmışdı.

Bir axşam iki çuvalı ağzına qədər doldurdu. Qonşular köməkləşib öküzü yüklədilər. Baxış “ho” deyib öküzü qabağına qatdı. Xırmandan xeyli aralanmışdı

ki, gördü çuvalın birindən dən tökülür. Əlini çuvanın söküyünə qoyub öküzü hohaladı. Birdən qarşıda iki qara kölgə gördü. Uşaq qorxusundan qaçıb böyürtkən şəlinin içində gizləndi. Kölgələrdən biri bağırdı, nərə çəkdi:

– Kimdir bu öküzün sahibi!

Baxış cıncırını çıxartmadı. Yekə, qara kölgələr ora-bura baxandan sonra öküzü qabaqlarına qatıb apardılar. Baxış gecə yarısı şəlin içindən çıxdı. Kor-peşiman evlərinə yollandı.

Səhəri xəbər bütün kəndə yayıldı. Qara quldurları uşaqdan başqa gördüm deyən olmadı. Anası nəzir dedi, qapı-qapı düşüb qurbanlıq payladı ki, oğluna xətər toxunmayıb.

Həmin hadisədən sonra Baxışın gecəsi-gündüzü yox idi. Qabaqdan isə qarlı qış gəlirdi.

Hər gün yağış yağır, dalınca da gün çıxırdı. Bir gün Baxış qara quldurlarla qarşılaşdığı yerə gəldi. Fikirli-fikirli bir daşın üstə çökdü. Birdən gözüne yaşıl cücərtilər dəydi. Bir buğum boy göstərən buğdalar sap kimi uzanıb gedirdi. Baxış yolu biləyinə doladı. Yalan olmasın, yarım gündən sonra gəlib çatdı bir tərənin başına. Gördü ki, anasının toxuduğu çuval bir daşın dibindədir. Uşaq barmağını dişlədi. Başa düşdü ki, bu göyərən taxıl çuvalın söküyündən tökülən dendir.

Baxış bir az da qabağa gedəndə gördü ki, bura sıldırım qayadır, uçurumdur. Qulaqlarına su şırıltısı dəydi. Daşların arasından sivişib aşağı baxdı. Çayın üstündə bir ev vardı. Dağın bu tərəfindən çıxan çay dağın o biri tərəfində yox olurdu. Baxış sirli bir aləmə düşmüşdü.

Elə bu vaxt iki dağ boyda bədheybət qapıdan çölə çıxıb gərnəşdi. Kimisə səslədilər. İçəridən üst-başı unlu saqqallı bir kişi çıxdı. Qara quldurlardan biri soruşdu:

– Qoca, dən neçə günə çatar!?

Qoca qorxa-qorxa cavab verdi:

– Üç günə...

– Onda ova çıxmaq lazımdır! – deyib qocanı itələyib qapıdan içəri saldı. Baxış qocanı tanıdı. Cütçü Cümşüd idi. Üç il qabaq yoxa çıxmışdı.

Qara quldurlar çayın üstündəki taxtın üstündə oturdular. Bir neçə adam onların qarşısında süfrə açdı, süfrənin üstünə quş südünə qəder hər şey düzüldü. Qulluqçular çıxıb getdilər. Qara quldurlar daraşdılar süfrənin canına.

Baxışa hər şey bəlli oldu. Xırmanları oğurlayanlar, atları, öküzləri, adamları ilim-ilim itirənlər bu qara quldurlar imiş.

O, sinəsini bir himə bənd olan qaya parçasına gərdi. Gücü gəldikcə daşı itələdi. Sal daş yerindən qopub ağac körpünü paraladı. Qara quldurlar bircə dəfə bağrıb o dünyalıq oldular.

Səs-küyə, gurultuya birinci cütçü Cümşüd çıxdı. Onun dalınca da bayaqkı qulluqçular. Əllərini göyə açıb Allaha şükür eləməyə başladılar.

Baxış daşdan-daşa, budaqdan-budağa səkə-səkə onların yanına gəldi. Bir-birlərini duz kimi yalamağa başladılar.

Bütün obaya car çəkildi ki, bəs möcüzə olub. Sirli dəyirman tapılıb. İtənlər sağ-salamatdılar.

Camaat tökülüb tərənin başına gəl-

di. Cütçü Cümşüd anbarın qapısını açdı. Nə başınızı ağrıdım, o il heç kəs çörək korluğu çəkmədi.

Balaca Baxış hamı barmaqla göstərirdi:

– Qara quldurları məhv edən, sirli dəyirmanı tapan bu oğlandır.

Beləliklə, eldə-obada oğurluğun kökü kəsildi, dəyirman camaatın əlinədən tutdu.

* * *

ŞAHZADƏ VƏ ŞAİR

Biri vardı, biri yoxdu, lap qədim zamanlarda bir padşah vardı. Onun da gözünün ağı-qarası bir oğlu. Padşah istəyirdi ki, oğlu ağıllı, kamallı, dünyagörüşlü bir adam olsun, qocalanda, ölkəni idarə edə bilməyəndə məmləkəti ona tapşırınsın.

At çapmaqda, qılınc çalmaqda şahzadə tay-tuşlarından geri qalmırdı. Bir gün padşah fikirləşdi ki, onu dost məmləkətlərdən birinə göndərsin. Dünya gör-götür dünyasıdır, gəzsin, baxsın, öyrənsin. Hələ ki, məmləkəti idarə etmək onun üçün çətin deyildi.

Birdən ağılna gəldi ki, şahzadə qərib ölkədə darıxar, xiffət eləyər. Dostlarından biri ilə səfər etsə daha yaxşıdır.

Padşah çox götür-qoydan sonra məmləkətdə tanınan, ad-san qazanan cavan şair Nurayı sarayına çağırırdı. Fikrini ona bildirdi. Şair qabaqca

razılaşmaq istəmədi, amma daşı ətəyindən tez tökdü.

– Padşah sağ olsun, mən razı.

Ertəsi gün yol tədarükü görüldü. Şahzadə ilə şairi təmtəraqla qonşu məmləkətə yola saldılar.

Ölkənin padşahı öz sarayında onlara yer ayırdı, nöqərlər qulluqlarında dayandılar. Hər gün gəzintiyə çıxdılar, ov elədilər, yeyib içdilər. Belə vaxtlarda Nuray bir kənara çəkilir, ürəyini kağızlara boşaldırdı. Onun nəğmələri qonşu məmləkətdə də ayaq açıb yeriməyə başladı. Toylarda şair Nurayın sözlərini oxuyurdular, bir-birlərinə könül açanlar Nurayın nəğmələri ilə dilə gəlirdilər, aşuqlar sazı sinələrinə basan kimi Nuraydan dəm vururdular.

Şair qəriblik çəksə də, özünü sındırmırdı. Şahzadənin kefi lap kök idi. Məmləkətin varlı-hallı adamları ona qiymətli hədiyyələr bağışlayırdılar. Şahzadənin şərəfinə məclislər qurulur, ziyafətlər verilir, bədələr qaldırılırdı. Belə vaxtlarda şairə də söz verirdilər. Onun qızıl kimi qiymətli sözləri hamının aqlını başından alırdı.

Aylar ötdü, həftələr dolandı. Şair vətən üçün darıxmağa başladı. Şahzadənin başı kefə elə qarışmışdı ki, az qala öz məmləkəti yaddan çıxmışdı. Bir gün çaparlar qonşu məmləkətə at sürdülər. Xəbər gətirdilər ki, padşah deyir şahzadə ilə şairi vətənə yola salsınlar.

Yenə məclis quruldu, yola tədarük görüldü. Şahzadəyə verilən hədiyyələr iri bir sandığa qablaşdırıldı. Şair də qürbət eldə yazdığı şeirlərini bir sandığa çinlədi. Onları təmtəraqla gətirdilər dəryanın kənarına. Qonşu məmləkətin padşahı qonaqları öz gəmisində yola salmağı əmr eləmişdi.

Kəcavələr geri döndü, gəmi dəryanın içərilərinə tərəf səmt götürdü. Üç gün üç gecə idi ki, gəmi dəryada üzürdü. Dördüncü gün qəflətən dalgalar ərşə qalxdı, qasırgalar gəmini qamqalaq kimi atıb tutmağa başladı. Gəminin içinə su dolmuşdu. Onun batması tükəndən asılı idi.

Gəmiçi gəmidəki yükləri dənizə tökməyə başladı. Lakin bununla yara sağalmırdı. Gəmi getdikcə ağırlaşır, ölüm təhlükəsi yaxınlaşırdı.

Gəmiçi üzünü şahzadə ilə şairə tutdu.

– Yükümüz ağırdır. Belə getsə bir azdan dəryanın dibinə enəcəyik.

Şair həyəcanla soruşdu.

– Məsləhətin nədir?

– Bütün yüklər dəryaya tökülməlidir, yoxsa...

Şair bir göz qırpımında ürəyinin bir parçası olan nəğmə dolu sandığı deryaya atdı. Hamı şahzadənin üzünə baxırdı. Gəmidəkilərin həyatı onun daş-qaşla, qiymətli hədiyyələrlə dolu sandığından asılı idi. Şair Nuray dilə gəldi.

– Şahzadə, bəyəm bu sandıq canından qiymətlidir?

Dalğalar gəmini atıb-tutanda şahzadə elə bil yuxudan ayıldı.

– Əlbəttə, qiymətli deyil.

Mənim də sandığımı atın deryaya, – dedi.

Şahzadənin də sandığını deryaya atdılar. Sandıq daş kimi ağır olduğuna görə bir anda suların dibinə endi.

Derya elə bil ki, şahzadənin sandığına bənd imiş. Tufan dayandı, dalğalar sakitləşdi. Gəmi yavaş-yavaş düzəlib sahilə yan aldı.

Bir də gördülər ki, şair Nurayın deryaya atdığı sandıq da sahilə yaxınlaşır. Gəmiçi ömrü elədi ki, sandığı sudan çıxarsınlar.

Sandığı sudan çıxartdılar. Şair gözlərinə inanmırdı. Tez sandığın ağzını açdı. Bir varaq da yerindən tərpənməmişdi, bir sözü də sular pozmamışdı. Sevindiyyindən hönkür-hönkür ağlamağa başladı.

Şahzadə də ağlayırdı. Amma o sevincindən yox, qəzəbindən göz yaş töküdü.

Sahildəki bağda aşıq bir məclis qurmuşdu. Şair Nurayın sözlərini oxuyurdu. Deryanın o üzündə, qərib məmləkətdə yazılan nəğmələr şairdən də, şahzadədən də, gəmidən də tez qayıtmışdı vətənə.

Şahzadə barmağını dişlədi. Söz qızıldan qiymətli imiş, söz küləkdən qanadlı imiş.

DƏMİRÇİ DAŞDƏMİR

Sizə Daşdəmir adında bir dəmirçidən danışiram. O, xışdan tutmuş xəncərə qədər hər şey düzəldərmiş. Günlərin bir günü Daşdəmirin bəxti ondan üz çevirdi. Fikirləşdi ki, əlbət üstünə it əsnəyib. Döydüyü xış daşa toxunanda qırılır, düzəltdiyi araba yola, yoxuşa tablamır. Dəhrəsinin, baltasının ağzı ağaca, oduna dəyən kimi korşalır. Camaat arasında pıçhapıç başladı, nə başladı.

Dəmirçi Daşdəmir bir gün kömürü alışdırmadı, körüyü basmadı, çəkici qaldırmadı, zindanı dindirmədi. Üstünə gələnlər əlləri ətəyindən uzun geri qayıtdılar. Hər ağızdan bir avaz gəldi:

– Kişi öz elinə, obasına xəyanət eləməz, Daşdəmir!

– Ağlın çaşıb, yoxsa ağzının havası dəyişib?

– Tanrına təpik atma, bala!

Dəmirçi elə bil kar olmuşdu, eşitmirdi, kor olmuşdu, görmürdü, lal olmuşdu, danışmırdı. Daş dinirdi, dəmir dinirdi, Daşdəmirdən səs çıxmırdı. Obada bir qarasıqalın, ağsaqqalın cavabını qaytarmadı. Dinməz-söyləməz dəmirçixananın ağzına qara bir qıfıl vurub fikirli-fikirli evinə yollandı. Arvadı gördü ki, Daşdəmirin qanı qaradır. Bıçaq vursan, iynə batırsan qanı çıxmaz. Dəmirçinin arvadı belə vaxtlarda ərindən heç nə soruşmazdı. Bu dəfə də susdu. Keçdi yüyürün yanına. Körpəsini yırğalamağa başladı.

– Ay Mirinin qızı!

– Nədi, Daşdəmir? – arvadı soruşdu.

– Mən bu ölkədən baş götürüb gedəsi oldum.
Elə bil arvadın başına bir qazan qaynar su əndərdilər.
– Dəli olmusan, nədir?
– Dəli-zad olmamışam, arvad, işim düyünə düşüb. Dəmirçinin döydüyü dəmir, zindanda kündələdiyi polad xəmir kimi xışmalanırsa, gərək ya hımballıq eləyə, ya da...

Daşdəmir sözünün gerisini gətirmədi.

– Dəmir dəmir deyilsə, buna Daşdəmir neyləsin, kişi?

Arvadın sualından dəmirçinin eyni bir balaca açıldı.

– Bunu sübut eləyə bilmirəm ey, ay rəhmətliyin qızı. Adamı düzəlməyən işə buruyub adını yarıtmaq qoyurlar. Dəllallar tacirlərə, onlar da bizə kələk gəlirlər. Aldıqları maldan kasa da düzəlmir. Nə poladı fatıya tımandır, nə misı cırtana corab.

Arvadın qaşları düyünləndi. Dedi ki, elə bundan ötəri vətəndən didərgin düşürsən?

Dəmirçi Daşdəmirin səsi dəmir kimi cingildədi.

– Bəyəm bunlar azdır? Mənim körüyümdə qızaran, zindanımda döyülən qılınclar, qalxanlar neçə ordunun qabağını saxlayıb, indi xışım bir daşa, dəhrəm bir çubuğa gücünü göstərə bilmir. Taxtdan düşən ad sönən ocaq kimidir, arvad. Qalsam, gözdən düşərəm, dəmirçiliyi atsam, adıma şəbədə qoşarlar.

– Bizi də apar özünlə, – arvad dilləndi.

Dəmirçi çox götür-qoy eləmişdi. Qərara gəlmişdi ki, səfərə tək çıxsın. Dedi:

– Ömürlük getmirəm ha. Üç aya-beş aya qayıdıb gələcəm. Kimə istəyirlər versinlər dəmirçixanani. Dəmir tacirləri ilə çənə-boğaz olmaq mənim işim deyil.

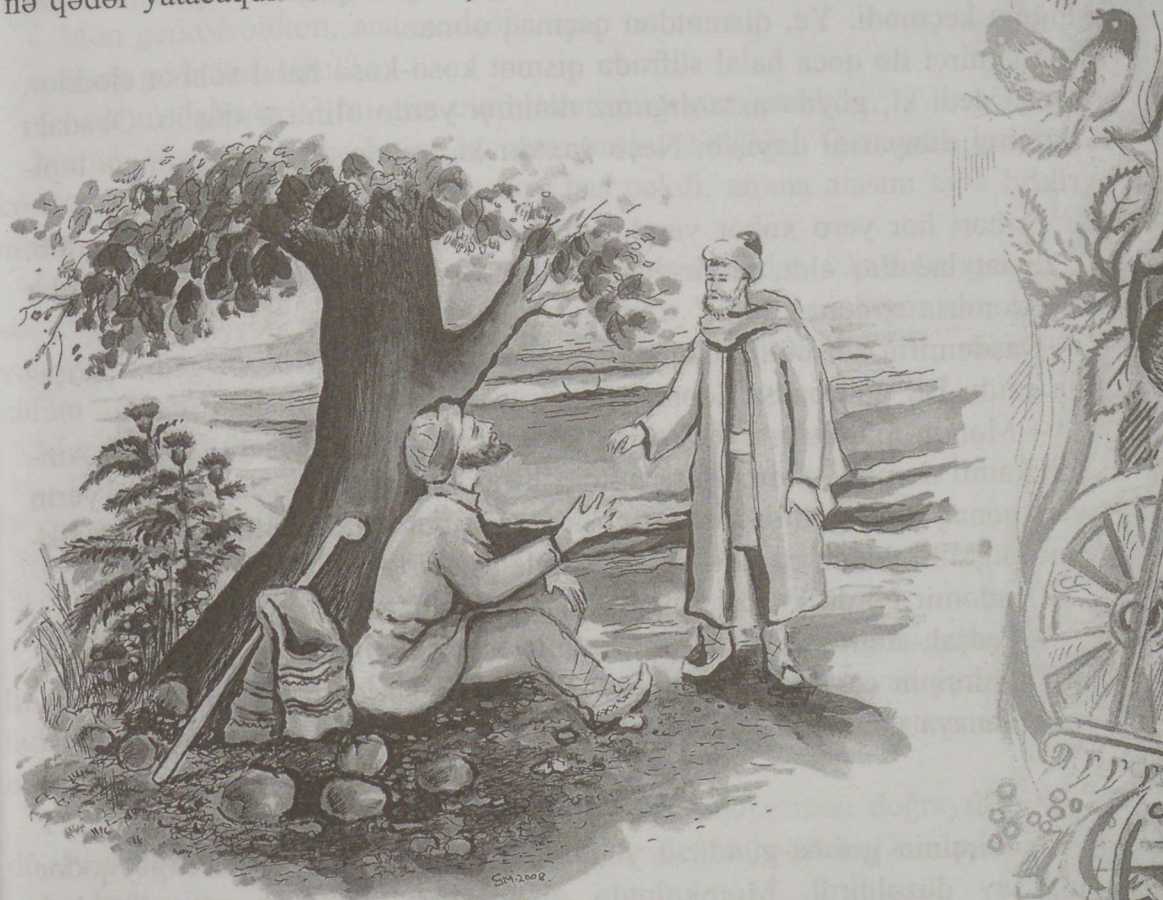
Daşdəmir yürükdəki oğlunun üzünə baxdı. Gəbənin üstündən asılan qılinc-qalxanı göstərib dedi:

– Xalis poladdandır. Qılıncla qaya çapmaq, qalxanla yüz qılincin qabağını almaq olar. Bunlar oğlum Muradıdır. Vəsiyyət eləmirəm, arvad, amma bu dünyaya etibar yoxdur, ölümsüz-itimsiz deyil.

Dəmirçi dəmir çarıq geyinib alatoranda kənddən çıxdı. Hara getdiyini özü də bilmirdi.

... Daşdəmir gündüz yol getdi, gecə yol getdi, dağlardan aşdı, düzlərdən keçdi. Bir də gördü ki, dizləri sözünə baxmır, taqətdən düşüb. Yo-

lun qırağındakı çinarın dibində oturdu. Başını ağaca söykəməyi ilə göz-
lərinin yumulmağı bir oldu. Ac, yuxusuz Daşdəmirin sinəsi dəmirçi kö-
rüyü kimi qalxıb enirdi. Qolundan tutub silkələyən olmasaydı, kim bilir,
nə qədər yatacaqdı. Gözlərini açanda nurani bir qoca gördü.

– Ay oğul, ayağa qalx, toran düşür, buralarda ilan-çayan çoxdur. Allah eləməmiş kimi, birdən peşimançılıq olar.

Daşdəmir yerindən dik qalxdı.

– Sağ ol, baba, atalar deyib ki, yolçu yolda gərək.

– Səfərin ha tərəfədir, oğul? – qoca soruşdu.

Daşdəmir cavab verdi ki, hara gedəcəyini bilmir, onu başı yox, ayağı aparır.

Qoca gülümsədi:

– Səni aparan ayaqlarındırsa, onda ayaq saxla. Uzaq yol gəlmişən, özün

də acsan.

– Hə, baba, düz buyurursan.

– Otur! – qoca onun qolundan yapışdı. Xurcunu açıb süfrə saldı.

– Biçindən gəlirəm, bala, orağım daşa dəyib qırıldı. Boğazımdan bir loğma keçmədi. Ye, qismətdən qaçmaq olmaz.

Dəmirçi ilə qoca halal süfrədə qismət kəsə-kəsə halal söhbət elədilər. Qoca dedi ki, göydə axtardığımız dəmirçi yerdə əlimizə düşüb. Obadakı dəmirçi dünyasını dəyişib. Neçə vaxtdır ki, yanan əlimizi ağzımıza təpirik.

Səhəri hər yerə xəbər yayıldı ki, bəs məmləkətə təzə dəmirçi gəlib. Camaat halallıq aldı, xeyir-dua verdi. Dəmirçixananın açarını qoydular Daşdəmirin ovcuna.

Daşdəmirin adı bütün mahala, məmləkətə yayıldı. Xəbər gedib padşaha çatdı. Bir gün padşah dəmirçini saraya çağırırdı dedi.

– Mənim məmləkətimdə, şairin, münəccimin sayı-hesabı yoxdur. Amma kamil dəmirçi azdır. Bura həmişəlik gəlmisənsə, gözümüz üstə yerin var, qonaq kimi gəlmisənsə, səni heç yana buraxan deyilik. Qaçmaq fikrinə düşsən, yeddi arşınlıq dar ağacından incimə.

Daşdəmir gördü ki, bu xına o xınadan deyil.

– Padşah-ələm sağ olsun, mən sənin hökmünə, əmrinə tabe adamam.

Dəmirçinin cavabı padşahın xoşuna gəldi. Daşdəmiri hədiyyə ilə dəmirçixanaya yola saldı.

* * *

Dəmirçinin gecəsi-gündüzü yox idi. Arabadan tutmuş külüngə qədər hər şey düzəldirdi. Məmkəltədə əkənlərin, biçənlərin sayı birə-beş artmışdı, təknələr, təndirlər bolluqdan xəbər verirdi.

Aylar, illər ötüb keçirdi. Vətən üçün, torpaq üçün, oğlu Murad üçün dəmirçinin burnunun ucu göynəyirdi. Amma sözünü yalayıb andını poza bilməzdi. Dar ağacından asılanlar gözünün qabağından getmirdi.

* * *

Murad böyüyüb on beş yaşına çatmışdı. Bir gün anasının könlünü ələ aldı. Anası bütün əhvalatı olduğu kimi oğluna danışdı.

Muradgilin məmləkəti müharibə ərəfəsində idi. Yad qoşunların, düşmənlərin yurdun üzərinə hücumu gözlənilirdi. Hamı Daşdəmirin adını çə-

kirdi, hamı dəmirçini arzulayırdı.

Kənd-kəsəkdə at çapmaqda, güləşdə tay-tuşlarından ötə olan Murad bir gün əl atıb qılıncı qurşağına taxdı, qalxanı çiyinə aşırı, atıldı kəhərin belinə.

– Mən gedəsi oldum, ana, – dedi.

– Hara gedirsən, oğul?

– Atamın dalınca. O bu gün məmləkətimizə çox gərəkdir.

Murad sözünü bitirər-bitirməz atın başını boşladı. Qarşısına çıxan kəndlərdə, şəhərlərdə dəmirçixanalara baş çəkdi, amma atasını tapa bilmədi.

Bir dəfə bir şəhərdə gecələməli oldu. Səhər tezdən karvansaraydakı səs-küyə oyandı. Üç cavan camaata divan tutur, onların mal-qarasını, qoyun-quzusunu qılıncdan keçirirdi. Mal-heyvan sahibləri yalvarır, zülüm-zülüm ağlayırdılar.

Muradın ağı başından çıxdı. Cavanların qarşısına yeridi.

– Belə də namərdlik olar?

Cavanlar qəh-qəh çəkдилər.

– Bəlkə qılıncımızı sənin başında yoxlayaq!

Murad dözmədi.

– Yoxlayın! – deyib qılıncı qından sıyırdı. Adamların qışqırtısından, qılıncınların şaqqıltısından qulaq tutulurdu. Muradın qılıncına dəyən yaraq ortadan iki bölünürdü. Bayaqdan mal-qaranın qanına susayanlar atlarına minib bir göz qırpımında əkildilər.

Padşaha soraq çatdı ki, bəs yad bir oğlan qılınclarımızı doğrayıb tökdü. Padşah bir dəstə silahlı yollayıb Muradı saraya gətirdi. Dəmirçini də çağırırdı.

– Usta, niyə üç qılınc bir qılıncın qabağında duruş gətirmədi?

Daşdəmir ortadan bölünən qılıncılara baxdı.

– Padşah-ələm sağ olsun, bunlar qılınc deyil, qəssab bıçağıdır. Əsl qılınc qılıncı kəsməlidir, başı yox. Bunlar qoşun üçün yox, quldur üçün düzələn yaraqlardır. Mənim düzəltdiyim bir qılınc ilə yüz belə dəmiri doğramaq olar.

– Bəs bu birinə sözün nədir? – padşah Muradın qılıncını dəmirçinin gözlərinin tuşuna qaldırdı.

Dəmirçi gözlərinə inanmadı. Bığ yeri təzəcə tərləyən cavana baxdı. Oğlanın qaşının üstündəki xaldan, qılıncın dəstəyindəki nişandan hər şey

ona bəlli oldu. Bu onun oğlu, bu da onun düzəltdiyi qılınc idi. Ayaq üstə dayana bilmədi. Özündən gedib yerə sərildi. Üzünə su vurub onu ayıldılar. Dən düşən saqqalı sinəsinə enən dəmirçi üzünü padşaha tutub dedi:

– Qibleyi-aləm, bu mənim oğlumdur, bu da öz yurdumda düzəltdiyim qılınc.

– Oğlunun adı nədir? – padşah soruşdu.

– Muraddır, qibleyi-aləm...

Murad özünü atasının üstünə atdı. Padşah da kövrəldi.

– Ey, dəmirçi, sən on beş ildir ki, mənə vicdanla xidmət edirsən. Bütün qoşunuma qılınc bəxş eləmişən, sərkərdələrim sənənin yarağına güvəniblər, məmləkətimizin boynunda haqqın çoxdur. Bu gündən azadsan. Amma səni əliboş yola salmayacağam. Məndən umacağın, təmənnanı de.

Daşdəmirin gözləri yaşarmışdı.

– Padşah-aləm sağ olsun, dəmiriniz, poladınız safdır. Mən də saf iş görmüşəm. Yeddi dəvə yükü polad istəyirəm səndən.

– Elə bu? – padşah güldü. – Vəzir, dəmirçi məmləkətimizə on beş il xidmət edib, ona on beş dəvə yükü polad verin.

Vəzir “baş üstə” deyib təzim elədi.

... Hə, ata-oğul on beş dəvə yükü ilə məmləkətlərinə çatanda gördülər ki, üç dənə dar ağacı qurulub. Vətənə xəyanət edən tacirlər də dar ağaclarının altında hökmü gözləyirlər.

Dəmirçi Daşdəmirin gəlişi bütün məmləkəti sevindirdi. Dəmirçixananın qıfılı açıldı, körük basıldı, kömür alındı, çəkiçlər zindanın üstünə dolu kimi yağmağa başladı. Dəmirçi Daşdəmir qılıncı doğrayan qılınc döyməyə başladı...

* * *

XAN, VƏZİR VƏ KEÇƏL

Taxt-taca sahib olan xan yaltaq vəzirini hüzuruna çağırdı. Dedi ki, ölkədə nə qədər sözgəzdiren, küpəgiren qarı, yalançı baq-qal, əliyəri dərzi, müxtəsəri, haramı halala qatan varsa, hamısının siyahısı tutulsun.

Vəzir həm yaltaq idi, həm də bic. Bilirdi ki, beş-üç günə ölkənin hər tərəfindən tökülüb gələcəklər xanı təbrik eləməyə. Sonra da başlayacaqlar indiki xanı tərifləməyə, o biri xanın arxasınca danışmağa. Ona görə

də vəzir xandan bir həftə möhlət istədi.

Vəzir düz fikirləşmişdi. Əvvəlcə sarayın qapısında qazılar göründü. Onlardan sonra mülkədarlar, qoçular, bəylər bir-birlərini əvəz elədilər. Hamısı da qiymətli hədiyyə ilə. Xanın qarşısında ikiqat əyilir, əllərini öpür, ömrünə dua oxuyurdular. Xan ağıllı adam idi, bilirdi ki, bu hədiyyələri gətirənlər qayıdıb xalqın qanını soracaqlar.

Sonra saraya küpəgiren qarıların, yalançı baqqaların, əliyəri dərzilərin, sözgəzdiren boşboğazların ayağı açıldı. Xan qəsdən sarayın darvazalarını açıq qoymuşdu ki, camaatın dərini, odunu öyrənə, mərdi, namərdi tanıya.

Vədə tamam olanda vəzir əyilə-əyilə, bükülə-bükülə xanın hüzurunda təzim elədi. Siyahını qoydu xanın qarşısına.

– Xan sağ olsun, ölkədəki ara qarışdıranların, yaltaqların siyahısıdır. Bunları aradan götürsəniz, ölkəni uzun illər idarə edəcəksiniz, bacarmasınız... – vəzir sözünün gerisini gətirə bilmədi.

Xan siyahını oxumağa başladı. Gördü ki, vəzir ağına-bozuna baxmadan sarayın qapısından içəri keçənlərin hamısının adını yazıb. Amma vəzirin öz adı siyahıda yoxdur. Xan qəzəbləndi.

– Vəzir!

– Xan sağ olsun, mən hazır.

– Mənim bir sözümü iki eləyərsən?

– Qələt eləyəyəm, xan.

– Mən desəm qatıq qaradır, sən nə deyərsən?

– Xan sağ olsun, deyərəm ki, düz buyurursunuz, qatıq qaradır.

– Mən desəm, qoyun kimi mələ, mələyərsən?

– Niyə mələmirəm. Mələyəyəm. Məəəə... məəəə...

– Desəm it kimi hür, nə edərsən?

– Xan sağ olsun, hürərəm... ham... ham...

– Sənə öl desəm, ölərsən?

– Əlbəttə, öləyəm, xan.

– Mən desəm, yaltaqsan, ikiüzlüsən, üzümə qayıtmağa cəsarətin çatar?

– Xeyr, xan sağ olsun, başımı daşa-divara çıxaram, amma sənə bir sözünü iki eləməyəm.

Xan diz üstə çökən, yumaq kimi bükülən vəzirin saqqalından tutdu.

– Bəs niyə adın siyahıda yoxdur?

– Xan sağ olsun, yadımdan çıxıb, elə indi yazaram.

Xan əlini əlinə vurdu, fərraşlar bir göz qırpımında hazır oldular.

– Bunun şələ-şülpəsini atın bayıra. Belə yaltaq vəzirin ayağı saraya dəyməsin.

Fərraşlar vəzirin qolundan tutub sürüyə-sürüyə apardılar. Xəbər ölkənin hər tərəfinə yayıldı. Yüzünün könlündən vəzirlik keçdi – ağıllının da, dəlinin də, saçlının da, keçəlin də.

Hə, keçəl dedik, keçəl Tapdıq yada düşdü. Keçəl Tapdığın azdan-mazdan savadı var idi. Xanın yazı-pozu işlərini görürdü. Bic və hiyləgər idi. Milçəyi fil, filə milçək etməkdə ustalaşmışdı. Ağıllı adamların düşməni idi. Qabaqkı xanın vaxtında neçələri onun güdazına getmişdi.

Keçəl Tapdıq təzə xanın da qapısını su yolu eləmişdi. Gündə qırx dəfə xanın qarşısında təzim edir, ikiqat əyilirdi. Töycü barədə məlumat verir, qonşu ölkələrdən, xanlıqlardan gələn məktubları xana çatdırır, yaxşılıarı pis kimi qələmə verirdi. Xan keçəl Tapdığın könlündən

k e -

çənləri başa düşürdü. Bilirdi ki, keçəl Tapdıq vəzir olmaq üçün dəridən-qabıqdan çıxır.

Bir gün keçəl Tapdıq yenə ikiqat olanda xan dedi:

– Keçəl Tapdıq, ölkədəki alim adamların, ağıllı adamların siyahısını tut.

Keçəl Tapdıq əzilib-büzülüb xanın üzünə irişdi:

– Xan sağ olsun, ölkədə bir nəfər ağıllı, alim adam varsa, o da sən sən, – dedi.

– Onda sən ölkədə gözü mənim taxtımda olanların adlarını öyrən. Onlarla haqq-hesabı biryolluq çürüdək!

– Baş üstə, xan.

Keçəl Tapdıq ölkədəki qırx nəfər ağıllı adamın, alimin siyahısını tutub xanın qarşısında təzim elədi. Xan adı keçəl Tapdığın siyahısına düşənlərin hamısını saraya çağırırdı. Cütçü oğlu, mehtər oğlu, kömürçü oğlu, dəmirçi oğlu... Xan gördü ki, bunlar gözü xanın taxtında olan adamlar yox, keçəl Tapdığın qorxduğu alimlərdir. Keçəl Tapdığın kitabı bağlandı.

Xan əmr elədi ki, onu zindana salsınlar. Ölkədəki ağıllı adamların hərəsinə sarayda, əyalətdə iş verdi. Ölkə tanındı, camaat firavan yaşamağa başladı. Sözgəzdirlənlərin, yaltaqların kökü biryolluq kəsildi.

* * *

QIZIL ÖKÜZÜN SİRRİ

Ədalətli padşahın məmləkətində adamlar firavan yaşayar, dər, qəm çəkməzmişlər. Günlərin bir günü bu məmləkətdə zəlzələlər dağları, daşları yerindən silkələyir, sellər, sular daşib ölkəni viran qoyur. O biri il də belə. Görürlər ki, bu bəlanın sonu görünür.

Padşahın Bənövşə adında gözünün ağı-qarası bir qızı vardı. Uzaq-yaxın ölkələrdən elçilər gələr, əliboş geri dönərdilər. Padşah deyərdi ki, mənim qızım bu məmləkətdən qırağa çıxmıyacaq.

Padşahın bir mehtəri var idi. Mehtərin də gözünün ağı-qarası bir oğlu. Hünər göstərdiyinə görə ona Hünər adı vermişdilər. At çapardı, ox atardı, qılınc çalardı, tay-tuşlarının arasında tayı-bərabəri yox idi. Padşah atlara tamaşa etməyə gələndə qızı da gələrdi. Mehtər oğlu hərdən gözlərini qaldırıb Bənövşəyə baxardı. Amma nə deyəsi idi – mehtər oğlu hara, padşahın qızı hara?

Hünərin bir ov quşu vardı. Elə bil dil bilirdi. Hərdən uçub qonurdu Bənövşənin pəncərəsinin qabağına. Qız onun qanadlarını sığallayandan sonra qızılquş qalxırdı havaya, qayıdıb qonurdu Hünərin çiyinə. Oğlanın üzü gülürdü, qızın gözlərinə təbəssüm qonurdu. Amma heç biri ürək edib birbirinə könül açə bilmirdi. Məmləkətin başının üstündə isə qara buludlar dolanırdı.

Padşaha yuxuda demişdilər ki, bəs cıdırda qalib gələn oğlan ölkəni bu bəladan qurtara bilər. Ona görə də padşah hər il məmləkətin hər yerinə çaparlar göndərər, igidlər yarışda hünərlərini göstərər, qalib gələn dəmir çarıq geyinər, polad qılınc bağlayar, kəhər at minər, amma geri dönməzdi.

Yenə də padşahın əmri ilə məmləkətin hər tərəfinə çaparlar göndərildi. Üç gündən sonra qırx seçmə igid padşahın hüsurunda hazır oldu. Atlar dirnaqları ilə yeri eşir, igidlərin nərəsindən qulaq tutulurdu. Təpənin üstündə bir kəcavə var idi.

Padşah kəcavənin ipək örtüyünü götürdü. Adamların arasında pıçhapıç düşdü.

– Görəsən bu mələk göydən enib?

– Ölmüş ay parçasıdır ki.

– Adam üzünə baxa bilmir.

Padşah əlini yuxarı qaldırdı. Çıdır meydanına sükut çökdü.

– Camaat, neçə məmləkətdən gələn elçiləri əliboş yola salmışam. Bu gün isə sizin də, məmləkətin də dostunu, arxasını tanımalıyıq. Bizi bəlalardan xilas edən igid qoy taxt-taca da sahib olsun, padşahın qızına da.

Bənövşə birinci dəfə idi ki, bu qədər adam görürdü. Amma axtardığı Mehtərin oğlu idi. Hünər gözünə dəymirdi.

Mehtərin oğlu lap arxada dayanmışdı. Qızılquş Qaşqanın yəhərinə qonmuşdu.

... Hünər Qaşqa atının belinə sıçradı. Uzaqdakı tərənin yanına qədər qırx igid at çapdı.

Qaşqanı belə yarışda sınınamışdılar. – Mehtər öz oğluna demişdi ki at çapanda qızılquşla ötüş. Qoy mindiyin at quş kimi səksin.

Təbillər döyüldü, şeypurlar çalındı tərənin başındakı bayraq aşağı enəndə qırx atlı mənzil başına yol aldı. Hünər qırmancı havada yellətdi. Qaşqa yerindən götürüldü. Qızılquş bir göz qırpımında Qaşqanın bərabərinə endi. Sonra da ox kimi irəli şığıdı. Qaşqa da onun dalınca.

Mehtərin oğlu hamını ötmüşdü. Meydanda alqış səsləri eşidilirdi.

– Halal olsun, Mehtərin oğluna!

– Qaşqa qızılquş kimi süzür.

– Taxt-tac onun olacaq.

Hünər tullanıb atın belindən düşdü, padşahın hüzuruna yeridi. Baş əydi, təzim elədi. Gözünün altından Bənövşəni süzdü. Qız da gülümsədi.

Padşah sağ əlini oğlanın çiyinə qoydu:

– At çapmağın xoşuma gəldi, oğul. Amma məmləkəti bələdan xilas etmək üçün bu bəs eləməyəcək. Zəlzələnin, tufanın, bəlaların başlamasını düz 40 gün qalır. Qırxıncı gün ya məmləkətin bayramı olacaq, ya da müsibəti. Şərtimiz şərtidir. Allah sənə yar olsun.

Padşah Hünərin alnından öpdü. Bənövşə də Hünərə yaxınlaşdı:

– Sən qalib gələcəksən, Hünər. Mən də sənə xeyir-dua verirəm.

Qızılquş havaya qalxıb qızın başının üstündə dolandı, enib Bənövşəni çiyinə qondu. Qız əllərini qızılquşun qanadlarına çəkəndə bir lələk düşüncə ovcunda qaldı. Yenə Qızılquş havaya qalxıb Qaşqanın yəhərinə qondu.

Dəmirçi Mehtərin oğlu üçün dəmir çarıq düzəltmişdi, bir put ağırlığın da polad qılınc döymüşdü. Hünər dəmir çarığı ayaqlarına geyindi, polad qılıncı kəmərinə keçirib tullandı Qaşqanın belinə. Atın başını buraxdı. Qaşqa Qızılquşun dalınca süzürdü. Axşam tərəfi gəlib çatdılar uca, baş qarlı dağların ətəyinə. Hünər bir bulaq başında atdan düşdü. Qaşqanı çəməne boşladı. Qızılquş bir azdan caynaqlarının arasında meşəxoruzu geyirdi. Hünər xurcunu açmış, süfrə düzəltmiş, ocaq çatmışdı. Qızılquş Mehtərin oğlu həmişə bir nahar edərdilər.

Hünər buz kimi bulağın gözündən doyunca içdi. Başını yerə qoyub mürgüləmək istəyirdi ki, bir cüyür qan-tər içində özünü oğlanın yanına çatdırdı, əlini, ayağını yalamağa başladı. Mehtərin oğlu yerindən dik qalxdı. Bala cüyür pələngin qorxusundan daşların arasında gizlənmişdi.

Kamana ox qoyub yayı dartdı. Ox pələngin belini yaralayıb keçdi. Qəzəblənmiş pələng Hünərin üstünə atıldı. Pələngin yarasının qanı kəsmək bilmirdi. Hünərin də gücü tükənmək üzrə idi. Çıdırda at çapması, pad-

şahın vədi, Bənövşənin təbəssümü gözlərinin qabağından keçdi. Mehtərin oğlu var gücünü toplayıb pələngin başını qoltuğunun altına saldı. Onu boğmağa başladı. Nəhayət, pələng gücdən düşdü, pəncələri boşaldı, nəfəsi kəsildi. Çul kimi yerə sərildi. Hünərin sinəsi, al qanın içində idi.

Çüyürün balası iri bir qaya parçasının altında qalmışdı. Səsi tük ürpədir, qışqırtısından qulaq tutulurdu. Mehtərin oğlu özünü bala çüyürün yanına yetirdi. Qaya parçasını qaldırıb dərəyə diyirlədi. Bala çüyür sürünə-sürünə daşların arasından çıxdı.

Hünər bərk yorulmuşdu. Qollarını ovuşdurur, dəmir çarığın burnu ilə torpağı eşirdi. Birdən gözüne parıldayan bir şey dəydi. Əyilib götürdü. Doqquz qaşlı üzük idi. Barmağına taxdı. Əl-üzünü yudu, qollarının, sinəsinin qanını təmizlədi. Qaşqa da, Qızılquş da, ana çüyür də, bala çüyür də kəsdirmişdi Mehtər oğlunun başının üstünü. Üzük suya dəydikcə daha da gur işıq saçırdı.

Hünər geri çevriləndə az qala ağı başından çıxacaqdı. Bir gəlin Hünərin yaralarına yarpaq düzürdü. Yaylığını başından açıb ortadan paraladı. Mehtər oğlunun yaralarını sarıdı.

– Sən kimsən? Haradan peyda oldun? – oğlan soruşdu.

– Bu tilsimli dağlarda sən hələ çox möcüzə görəcəksən. Amma hamısına qalib gələcəksən, dağların da, ulduzların da sirrini açacaqsan, ölkən azad olacaq.

– Cinsən?

– Cin-şeytan deyiləm, Mehtər oğlu. Bayaqqı çüyürəm, bu da qayanın altından çıxardığın oğlumdur.

– Necə oldu ki, dönüb adam oldunuz? Hünər heyrətlə soruşdu.

– Bunu barmağındakı üzük bilir. O, sehlidir. Ulduzlarla danışır, adamı tilsimə salır, tilsimləri qırır. Bu dağlarda nurani bir kişi yaşayır. Bu üzük onunkudur. Yeddi il qabaq ərim bizi dağlara gətirmişdi. Həmin Nurani baba oturmuşdu qayanın başında. Birdən şeytan Nurani babanı qayaların başından itələyib yerə saldı. Nurani baba dedi ki, ehtiyatı əldən verdim, şeytanlar istədiklərinə çatdılar. Sehlri üzüyüm barmağımdan düşdü. O, tapılanacan məmləkət min bir bəla görəcək. Ərim qılncını çəkib şeytanların üstünə atıldı. Amma qırmaqla qurtarmadı. Ərimi tutdular. Dədilər ki, bunda öküz gücü var. Qızıl paltar geyindirib qızıl zəncirlərlə bənd edərək dağlara. Şeytanların başçısı dedi ki, qoy bu gözəl gəlinlə qəşəng oğlu meşələrdə ot yesinlər.

Mehtərin oğlu barmaqlarını dişlədi. Deməli üzük sehlidir. Onu itirmək olmaz. Yolçu yolda gərək.

– Mehtər oğlu, bu üzük yolu gecələr göstərir, o, bizi Nurani babanın yanına apara bilər. Amma yollar çox təhlükəlidir. – Gəlin dedi.

– Qorxan gözə çöp düşər. Getməliyik. – Mehtər oğlunun qərarı qəti idi.

Mehtərin oğlu dağlara tərəf yol başladı. Hava soyuq idi, şaxta adamın iliklərinə işləyirdi. Gəlinlə oğlan Qaşqanın belində yol gedirdilər. Hünər üzüyü yola tutanda yüz arşınlıq cığır apaydın görünürdü. Hünər qarı yara-yara gedir, Qaşqa onun dalınca gəlirdi. Bütün gecəni yol getdilər. Dan yeri qızarılanda bir palıd ağacının altına çatdılar. Elə bil il boyu dağlara yağın qardan ağacın dibi xəbərsiz idi. Palıdın ətrafı yaşıl otlara burunmuşdü. Torpaq isti idi.

Mehtər oğlunu heyrət bürümüşdü. Qarın içində də çəmənlik olar?

Qəflətən Qaşqa kişnəməyə başladı. Mehtərin oğlu qılncı qından sıyırdı. Bir əjdaha başını qarın içindən çıxarıb onlara baxırdı. Mehtərin oğlu qılncı əjdahanın başına endirmək istəyəndə üzüyün parıltısı onun gözüne düşdü. Əjdaha dönüb oldu oğlan.

– Əlini qana batırma, igid, – oğlan dilə gəldi. – Bizi sehləyiblər. Əjdahalar bir-bir başını çıxartdıqca sehlri üzüyün işığı gözlərinə düşür, dönüb olurdular adam.

– Qardaşlar, indi biz olduq yeddi qardaş. Daha bizə heç kəsin gücü çatmaz. Qabağa getməliyik. – Mehtərin oğlu dedi.

Gecə üzüyün işığında xeyli yol gedəndən sonra gəlib çatdılar bir mağaranın qabağına. Kahadan cürbəcür səs gəlirdi. Mehtərin oğlu əlini qoydu üzüyün üstünə. Hər yer zülmətə döndü. Kahadan boğuş bir səs gəlirdi.

– Üzüyünü gizlətmə, oğul. Bu cinlər, şeytanlar işıqdan yaman qorxurlar. Kahaya tərəf gəl. Mən Nurani babayam. Bu sirri bir nəfər açabilir. Bu şeytan yuvasını bir nəfər dağda bilər. Qorxma, yolun çətini arxada qalıb. Üzüyü mənə çatdırmalısan.

Mehtərin oğlu irəli addımlayırdı. Birdən ağ cığırda qara paltarlı, qara saqqallı bir əcaib peyda oldu. Atıldı Hünərin üstünə. Qızılquş əcaibi göydə qamarladı. Əcaib heyvandan əcaib bir bağırtı qopdu. Qızılquş onun gözlərini çıxartmışdı.

Yenə kahadan Nurani babanın boğuş səsi eşidildi.

– İndi üstünə bir əjdaha atılacaq, onu qılıncdan keçirməlisən.

Nurani babanın sözü ağızından çıxmamış bir əjdaha quyruğunun üstündə dikəldi. Üzük əjdahanın gözlərini qamaşdırırdı. Mehtər oğlu bir putluq qılıncı bircə dəfə endirdi. Əjdahanın başı bədənindən üzüldü.

Nurani babanın səsi eşidildi.

– İndi qabağına bir qız çıxacaq. Bu padşahın qızı Bənövşə deyil, şeytandır. Bənövşənin cildinə girib.

Doğrudan da ona tərəf bir qız gəlirdi. Padşahın qızı Bənövşə idi. Mehtər oğlunun üzünə güldü, qollarını açdı.

– Dayan! – Hünər əmr elədi.

– Mən Bənövşəyəm, Hünər. Telimdəki Qızılquş lələyinə bax. Məni bu kahaya bu lələk gətirib. Səni xilas etməliyəm. Yoxsa o qoca səni də, məni də məhv edər.

Qızın başındakı yaylıq qəflətən dönüb tor oldu. O toru Hünərin başına atmaq istəyəndə Qaşqa şahə qalxdı, tor kəhərin ayaqlarına dolaşdı. Qızılquş caynaqlarını qızın bədəninə ilişdirib onu kahanın divarlarına çırpdı.

Kahadan səs gəlirdi.

– Oğlum, onun saçlarını qılıncla, bu iblis torudur, şeytan tüküdür, səni boğa bilər.

Hünər qılıncla qızın hörüklərini doğradı. Qız dönüb oldu dörd ayaqlı, uzun quyruqlu şeytan. Bir

andaca canını tapşırırdı.

Mehtər oğlu Nurani babaya yaxınlaşdı. Onun qolları, ayaqları qandallanmışdı. Üz-gözünü tük basmışdı. Təkcə gözləri parıldayırdı.

– İndi üzüyü qollarıma, ayaqlarıma tut.

Hünər deyilən kimi elədi, qandallar açılıb yerə düşdü.

– Oğlum, üzüyün qalan sirrini mən bilirəm, tax barmağıma.

Nurani baba üzüyü əlində ovuşdurdu, onu nəfəsi ilə qızdırdı. Birdən üzükdən doqquz işıq ayrıldı. Hərəsi göyün bir tərəfində gözdən itdi. Nurani baba üzüyü kahanın içinə çevirdi. Kaha gündüz kimi işıqlandı.

– Oğul, kahanın dərinliyində bir qızıl öküz var. Onu doqquz yerdən zəncirlərlə qayaya bənd ediblər. İldə bir dəfə ulduzlardan gələn işıq bu qızıl zəncirlərdən birinin üzərinə düşür. Zəncir dartınanda dünya lərzəyə gəlir. Qızıl öküzü azad etməliyik.

Bir ay yollarda olacağıq. Gözünü yum.

Hünər gözlərini yumdu.

– Aç gözlərini, çatmışıq, – Nurani baba dedi.

– Nə tez, baba? – Mehtər oğlu təəccüblə soruşdu.

– Axı ulduzlarla dağların arasında əlaqə var. Bu kahada vaxt işıq sürəti ilə gedir. Biz on beş günlük yol gəlmişik.

Dağ boyda qızıl öküz tərs-tərs onlara baxır, gözlərindən od ələyirdi. Nurani baba üzüyü qızıl zəncirlərə tərəf tutdu. Qızıl zəncirlər bir-bir açılıb yerə düşdü. Qızıl öküz çevrilib igid bir oğlan oldu.

– Bu kimdir, baba? – Hünər soruşdu.

– Tilsimdən azad elədiyin gəlinin əri, uşağın atasıdır.

Onlar gözlərini yumub açınca çatdılar kahanın ağzına.

Hələ də bədəni qızıla çalan cəngavər arvadını, oğlunu gördü. Bir-birini duz kimi yaladılar.

Nurani baba dedi.

– Mehtər oğlu, bu gün səfərə çıxdığın vaxtdan düz qırx gün keçir. Özü-nüzü cıdır meydanına çatdırmalısınız.

Onlar gözlərini yumub, açdılar. Camaat cıdır meydanına toplaşmışdı. Məmləkətin başından bəla sovuşmuşdu. Təkcə Nurani baba dağlarda qalmışdı. Bənövşə yüyürüb özünü Hünərin üstünə atdı. Məmləkətdə yeddi gün, yeddi gecə toy çalındı, bayram oldu.

Amma Mehtər oğlu taxt-taca yaxın durmadı. Padşahın qızı isə Mehtər oğlu Hünərin cırağını yandırır, ocağını qalayır.

YALANÇI VƏ TAMAHKAR

Bəndə adında kasıb bir kişinin yeddi qızı varmış. Kişi bir az yalançı olduğuna görə ona çox inanmazlar, sözünün başına kəndir keçirməzmişlər. Bu kişi ona-buna nökrəçilik edər, balalarını bir təhər dolandırarmış.

Bir gün arvad ərinə deyir ki, ay kişi, uşaqlar böyüyür, bu gün-sabah elçilər qapının ağzını kəsdirəcəklər. Əlimizdə, ovcumuzda qara qəpik də yoxdur. Bir gör neyləyirsən.

Yazıq kişi düşür bazarın qabağına. Ondan hal-əhval da soran olmur. Kor-peşiman qayıdır evinə. İlan vuran yatır, Bəndə yatmır, yarasına duz bağlanan yatır, Bəndə yatmır. Səhərisi yenə bazarın qabağına çıxır. Eşidir ki, Naşükür adında varlı bir adam bağban axtarır.

Naşükür qonşu kənddə yaşayırdı. Sürüynən qoyun-keçisi, naxırnan mal-qarası vardı. Uzunluğu yüz arşınlıq tövlələr tikdirmişdi. Evi padşah sarayına oxşayırdı. Bağının ucu-bucağı görünmürdü.

Bəndə gəldi Naşükürün yanına. Dedi ki, mən sənın qulluğunda hazırım.

Naşükür Bəndənin üz-gözünə, əyin-başına baxdı, fikirləşdi ki, elə onun istədiyi adamdır. Amma şərti şumda kəsd ki, xırmanda yabalaşmayalar.

Bəndə Naşükürü tanıyırdı. Bilirdi ki, həm varlıdır, həm də xəsis. Belə adamnan yol getmək, dil tapmaq çətindir. Ancaq Bəndənin ayrı əlacı yox idi. Naşükürün şərtləri ilə razılaşmaqdan başqa özgə yol görmürdü.

– Ay Allahın bəndəsi, – Naşükür dedi, – görürəm zəhmətkeş adamsan, özün də kasıb. Qız yükü də ki, duz yüküdür. Bağa yaxşı baxsan, qazancın yaxşı olacaq, bağa pis baxsan, məndən incimə. Gərək bir ağac qurumaya, hər yoldan ötən əlini uzadıb meyvə dərməyə, alma, armud tökülüb ağacın dibində çürüməyə. Könlünə yatırsa, buyur, yatmırsa xoş getdin. İşləsən evinin çörəyini də verəcəm, ailənin qış azuqəsini də.

– Mənim də bir şərtim var.

– Sənın şərtin nədir? – Naşükür sual verdi.

– Mənim şərtim budur ki, dediklərinə əməl edəcəm, amma tutduğum oğruları özün tənbeh edəcəksən.

– Oğrunun gözünə ağ salaram, dartıb ciyərini çıxararam. Təki sən barmağınla işarə elə.

Naşükürlə Bəndə beləcə şərt kəsdilər. Yaz təzə girmişdi, Bəndə səhərdən axşama qədər ikiqat olub bağda çalışırdı. Axşamlar evinə bir parça çörək aparır, günləri birtəhər başa vururdu. Ağaclar çiçəkləyəndə Naşükür gəldi Bəndənin yanına.

– İşlərin necədir?

– Yaxşıdır. Amma bağa yaman oğru dadanıb.

– Nə danışırısan, a kişi? Heç çiçək vaxtı da bağa oğru girər? – Naşükür səsinə qaldırdı.

– Bu arıları görürsən? Onlar çiçəklərin şirəsini çəkib aparırlar. Gərək qabağını alasan. Yoxsa meyvədə dad-tam olmayacaq.

Naşükür baxdı ki, arılar darışıb çiçəklərin canına. Fikirləşdi ki, yəqin Bəndə düz deyir. Di gəl ki, arıları bağdan qovmaq məsələsinə gələndə Naşükür qaldı əlacsız. Papağını yelləyəndə arılardan biri iynəsini sancdı gözünün altına. Naşükürdən bir bağırtı qopdu ki, gəl görəsən. Elə qaçdı ki, bir neçə gün Bəndəyə tərəf üzükmədi.

Naşükürün ağlına belə bir şey də gəldi. Arılar nə qədər istəyir şirə çəksinlər, axırda yerini öyrənib balını götürər, vəssalam. Bəndə də Naşükürün bu fikri ilə razılaşdı. Bəndə onu da bilirdi ki, Naşükürün atası da varlı adam olub. Varını oğluna verməsə də, xəsisliyini, göylüyünü Naşükürə miras qoyub.

Bir gün Bəndə arx çəkəndə beli daşa ilişdi. Qazdı, qazdı, gördü ki, bu bir dəyirman daşındır. Güc verib daşı qaldırdı. Nə görse yaxşıdır? Dəyirman daşını qoyublar bir quyunun ağzına. Quyunun da içində pilləkan. Bəndə ora-bura boylandı, gördü ki, heç kəs yoxdur. Pillekanla endi quyunun içinə. Əli qapıya dəydi. Qapı açıq idi. Amma içəri girməyə ürək eləmədi. Quyudan çıxıb evinə getdi. Axşam bir şam götürüb yenə düşdü quyuya. Baxdı ki, burda üç sandıq var. Birinci sandığın ağzını açdı. Bombaş idi. İçində bir kağız var idi. Yazılmışdı ki, babamdan qalıb. İkincini açdı. O da boş idi. Burdakı kağızda yazılmışdı ki, atamdan yadigardır. Üçüncünün ağzını açanda gözü kəlləsinə çıxdı. Bir sandıq qızılın üstündəki kağızda yazılmışdı. “Məndən qalıb. Deyənin haramı, yeyənin halalı olsun”.

Bəndə qızılları kisəyə doldurub apardı evinə. Dəyirman daşını da qaytarıb qoydu quyunun ağzına. Onun kefi göynən gedirdi. Bəndə bu qızılın hesabına Naşükürün evindən gözəl ev tikdirərdi, mal-qoyun alardı. Amma işin axırını gözləmək qərarına gəldi.

Payız gəlmişdi. Bağda mer-meyvə yetişmişdi. Almanın, armudun, heyvanın ətri ətrafa yayılmışdı. Naşükür bağı gəzdikcə ləzzət alırdı. Amma Bəndənin muzdunu vermək gözünə oturmuşdu. Bəhanə gəzirdi ki, Bəndəni rədd eləsin.

– Gündə neçə alma yeyirsən? – Naşükür soruşdu.

– Susayanda yeyirəm.

– Evinə neçə armud aparırısan?

– Hər uşağa birini.

– Axırda hesablayıb muzdundan çıxacam, ha, – Naşükür xəbərdarlıq

elədi. – Bir də öyrən gör arılar şanı harda qurublar.

... Bəndənin ağlına bir fikir gəldi. Gedib bazardan üç girvənkə bal aldı. Sandıqları çıxarıb bağın içinə qoydu. Günortaya qədər şanın üstünə yığılan arıların sayı-hesabı yox idi. Sandıqların ağzını bağlayıb quyuya saldı. Dəyirman daşını yenə də quyunun ağzına qoydu. O biri gün səhər tezdən bağ sahibini səslədi.

– Naşükür, ay Naşükür.

– Nədi, ə?

– Şanın yerini tapmışam, gəl.

Naşükür xəncəri belinə taxdı, şallağı biləyinə keçirib Bəndənin yanına gəldi. Bəndə Naşükürü apardı quyunun başına.

– Bu daşın altında nəyə var, – dedi.

Köməkləşib daşı quyunun ağzından götürdülər. Naşükür gözlərinə inanmadı. Şam yandıraraq quyunun içinə düşdü. Sandıqların ağzını açması ilə bağırtısının quyunun dibindən eşidilməyi bir oldu. Bir təhər pilləkanlarla yuxarı qalxdı. Arılar ondan əl çəkmirdi. Naşükür ha əl-qol atsa da, arıları qova bilmirdi. Qaçıb özünü suya vurmaq istədi. Ayağı daşa ilişdi. Kəlləmayallaq gəldi çayın içinə.

Bəndənin harayına, Naşükürün səsinə xeyli adam gəldi. Naşükürü bir-təhər sudan çıxartdılar. Amma qolu-qıçı sınımış, üz-gözü şişmişdi. Naşükürün qollarını, qıçlarını sarıdılar, üz-gözünə qatıq çəkdilər. Amma Naşükürün yerdən qalxmağa gücü qalmamışdı.

Bəndə bağ-bağatı Naşükürün arvadına tapşırıb sağollaşdı.

* * *

ZƏRGƏR VƏ CÜTÇÜ

Bir məmləkətdə bərk quraqlıq keçirmiş. Göydən yerə bir damcı düşmüş. Zəmilər qovurğa kimi qovrulur, çəmənlilər ütlülür, meşələr saralır, bulaqlar quruyurmuş. Dünya görmüş kişiler duyurlar ki, ta gələn ilki məhsula qədər məmləkətdə azuqə qıtlığı olacaq, çörək ehtiyacı, aclıq camaatı imtahana çəkəcək. Başpapaqlılar baş götürüb çörək dalınca gedirlər; nalbəndi də, dərzisi də, rəncbəri də, cütçüsü də.

Bir kənddə iki qonşu vardı. Biri zərgər idi, o biri cütçü. Zərgər sırğa, biləzik, üzük, boyunbağı, toqqa düzəldər, cütçü öküzlərini cütə qoşub torpaq şumlayar, taxıl əkər, xırman döyər, dən sovurardı.

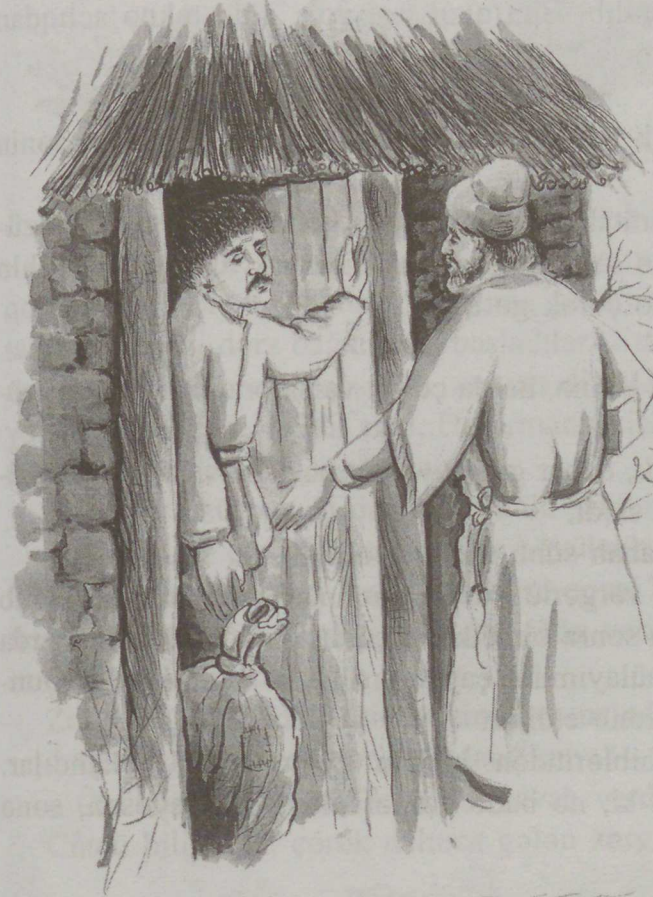
Bir gün zərgər cütçünün doqqazını döydü. Cütçü qənşərə çıxdı. Zərgər cibindən bir ovuc daş-qaş çıxarıb dedi:

– Qonşu, al bu zərzi-banı, uşaqların var, gərəyin olar, əvəzində mənə taxıl ver.

Cütçü zərgərin əlini geri itələdi. Dedi ki, çörəklə qızılı bir tərəziyə qoymazlar. Kasıbın olından payın var.

Cütçü zirzəmidən bir dağar buğda gətirib zərgərə verib dedi:

– Qonşu, apar, dəyirmanda üyüd, təknədə yoğur, təndirə yap, halal xoşun olsun. Mən çörəyi qızıla dəyişmirəm.

Bir həftədən sonra cütçünün doqqazı yenə döyüldü. Cütçü gördü ki, bu dəfə də gələn zərgərdir.

– Xeyir ola, qonşu, – deyə cütçü soruşdu.

Zərgər utana-utana dedi ki, bu dəfə iki ovuc daş-qaş gətirib. Cütçü qonşusunun niyyətini başa düşdü, daş-qaş yox, dağarı onun əlindən alıb sarı buğda ilə doldurdu. Zərgəri yola saldı.

Beş-üç gündən sonra zirzəmiyə düşüb baxdı ki, taxıl tükənmək üzrədir. Cütçünü fikir götürdü. Arvad-uşağa bir söz demədi. Səhər tezdən zərgərin doqqazını taqqılatdı. Qonşusu qapını açanda zərgərin gözləri kəlləsinə çıxdı. Fikirləşdi ki, yəqin borcunu almağa gəlib. Cütçünü qabaqlamaq istədi. Dedi ki, bəs filankəs gəldi, qızılları, daş-qaşı apardı. Evdə diş qurdalamağa bir şeyimiz qalmayıb.

Cütçü arif adam idi, həm də əli qızılla, dili yalanla oynayan qonşusunu yaxşı tanıyırdı. Bilirdi ki, sandıqdakı qızıllarının hamısını satası olsa da, qış öz sözünü deyəcək.

– Qonşu, il yaman bəd gəlib. Bizi qızıl təst yox, dolu təknə aclıqdan qurtara bilər. Bir məsləhətim var, – cütçü dərinədən köks ötürdü.

Zərgər dedi:

– Cütçü qardaş, sən ağıllı adamsan, mənim əlim qızılla işləyir, sənə başın. Məsləhətin nədir?

– Qonşu, çörək camaatı imtahana çəkir. Özün görürsən ki, qızılın üzünə baxan yoxdur. Belə getsə qışdan yaza çıxma bilmərik. Gəl gedək fəhlə olaq, cütçülük edək, evimizə çörək gətirək.

– Hara gedək, cütçü?

– Qonşu məmləkətlərdən birinə, harda çörək varsa ora. İşləyək, tər tökək qazanaq.

Zərgər barmaqlarına baxdı, qabar görməyən ovuclarını sıgalladı, boşalmaqda olan dağarını yadına saldı.

– Gedək, cütçü qardaş, sabah səhər tezdən yola düşək.

O biri gün səhər tezdən zərgərlə cütçü xurcunlarını çiyinlərinə salıb yola düzəldilər. Beş gündən sonra bir ölkəyə çatdılar. Gördülər ki, burda hələ zəmilər yaşıldı, hava mülayimdir, çaylar şırıltı ilə axmaqdadır. Qonşular cənnətə düşdüklerini zənn etdilər.

Soraqlayıb mal-mülk sahiblərindən birinin evinə tərəf yollandılar. Cütçü zərgəri xəbərdar etdi ki, nə badə zərgər olduğunu deyəsən, sənə oraq da verməzlər.

Mülk sahibi onların qabağına yeriyib soruşdu:

– Xoş gəlmisiniz, istəyiniz nədir?

Cütçü boş xurcununu yerə qoydu.

– Ey hörmətli insan, biz qonşu məmləkətdən gəlmişik, cütçü adamlarıq, iş görüb çörək qazanmaq niyyətindəyik.

Mülk sahibi biglalarını eşdi:

– Zərgəri, alverçisi bol olan ölkəni həmişə ac görmüşük. Əkinçi üçün həmişə işimiz var.

Cütçü başı ilə razılığını bildirdi, zərgər bir kəlmə danışmadı.

Qonşulara bir koma verdilər, yemək-içmək sarıdan korluq çəkməyə qoymadılar. Bir həftədən sonra oraq götürüb sünbülü dəyən zəmilərdən taxıl biçməyə, dərz bağlamağa başladılar. Xırmanlar sünbül təpələrini tutmurdu. Öküzlər vələ qoşuldu, xırman döyüldü, sovuruq atıldı, buğda tayaları göz oxşadı, könül açdı. Dəyirmanlar işlədi, təndirlər alovlandı, təknələr çörəyi, evlər qonağı tutmadı.

Günlərin üzü payıza dönəndə mülk sahibi qonşuların hüzuruna gəldi.

– Əməyiniz çoxdur, zəhmətiniz böyükdür, aldığınız halalınızdır, – dedi. – Bax, payınıza iki kisə qızıl, dörd çuval buğda düşür. Hər çuvalda on iki put buğda var. Hərəniyə də bir öküz verirəm. Yükünüzü tutun, yollanın məmləkətinizə.

Zərgər qızılın adını eşidən kimi sevincindən bilmədi nə eləsin.

– Qızılı kimə verirsən, buğdanı kimə? – dedi.

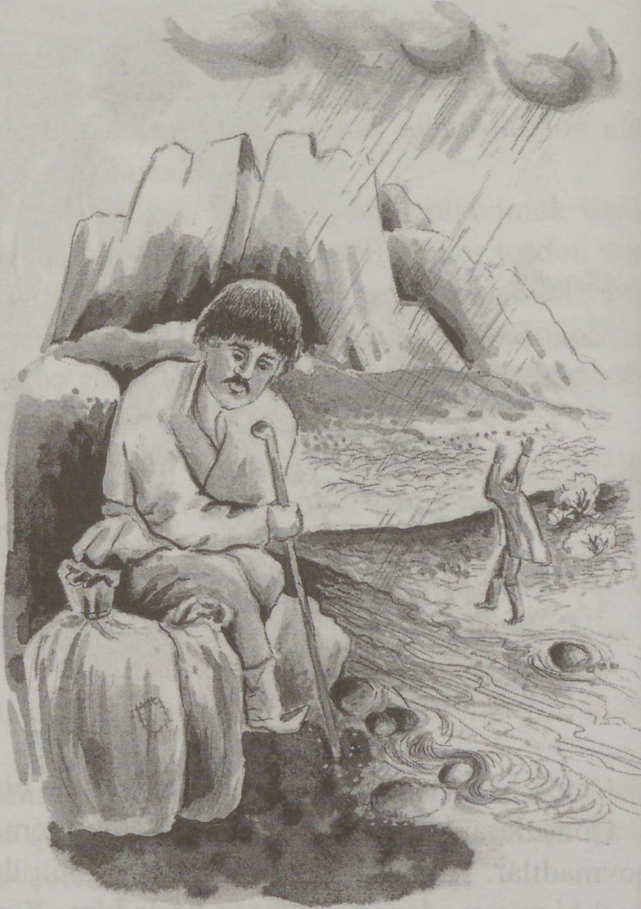
– Özünüz bölün, – mülk sahibi cavab verdi.

Cütçü bilirdi ki, çörək dalınca gələn zərgər qızıllara sahib duracaq.

– Sən bül qonşu, – dedi.

Zərgər iki kisə qızılı, çütçü dörd çuval buğdanı götürdü. Öküzləri yükləyib mülk sahibi ilə xudahafızlaşdılar, öz məmləkətlərinə mənzil başladılar. Gəlib bir dağ çayının qırağına çatdılar. Əvvəlcə çütçü öküzünü çaya vurdu, yükü ağır olduğundan sel öküzə güc gəlmədi. Dalınca zərgər öküzünü hayladı. Çayın qıjovunda öküzün ayağı yerdən üzüldü, qızıl qarışıq öküz sulara qərq oldu. Zərgər canını birtəhər qurtardı. Çütçünün ürəyi yumşaq və təmiz idi. Zərgərin ailəsinə bir çuval taxıl verdi. İki çuvalı dəyirmanı üyütdürüb evinə apardı. Bir çuval buğdanı toxumluq saxladı. Payızda torpağa səpdi. Yazda zəmilər göyərdi, yayın əvvəlində məhsulu topladı, döydü, anbara yığdı.

Payızın bir günü səhər tezdən çütçünün qapısı döyüldü. Zərgər hələ də çütçüyə möhtac idi.

KÖMÜRÇÜOĞLU

Varlıların at oynatdığı, kasıbların bir parça çörəyə möhtac qaldıqları illərdə bir oğlan varmış. Heç kəs onun adını çağırmaq, atası kömürçü olduğuna görə hamı ona kömürçüoğlu deyərmiş.

Kömürçüoğlu elə bil atın belində doğulmuşdu. Bir az böyüyəndən sonra çılpaq kəhərin belinə sıçrayar, yalına yatar, dördnala çapardı. Kömürçüoğlunun səsinə eşidən, işarəsini duyan kəhər özünü həmin andaca sahibinin yanına yetirərdi.

Kömürçüoğlu gündə bir dəfə yəhəri palanla əvəz edər, kəhərini meşəyə sarı səyirdər, odun doğrayar, kömürxanaya gətirərdi. Yükü az edərdi ki, kəhərə zor düşməsin.

Atası odunları kömür quyusuna çinləyər, üstünü basdırar, külfənin altından od salardı. Tüstü boğula-boğula dəlmə-deşikdən çıxardı. Bilək-bilək, lülə-lülə kömür hazır olanda onu kisələrə doldurub bazara aparardı. Çayçılar, kababçılar bir göz qırpımında kömürü alıb pulunu verərdilər. Kömürçüoğlu müştəri korluğu çəkməzdi. Axı palıd, vələs, cökə kömürü kababın ləzzətini artırır, samovar, çayına dad-tam verərdi.

Kömürçü ailəsi bir parça çörəyə qane idi. Dolanışıqlarına şükür edirdilər.

Kömürçüoğlunun on beş yaşı vardı. Amma odun doğramaq, at minmək, zəhmətə qatlaşmaq ona ərgən bir cavanın boy-buxununu, gücünü vermişdi. Enli kürəyi, iri pəncələri vardı. Əlini sıxdığı tay-tuşlarının barmaqları yarım saat sızıldayardı. Qolları da, sifəti də tunca çalırdı. Hərdən zarafat edərdilər ki, ay Kömürçüoğlu, özünü tüstüyə az ver, qızlar səni bəyənməz.

Uşaq vaxtı bu söz onun xətrinə dəyər, çayda, bulaqda əl-üzünü hey yuyardı ki, ağarsın. Anası gülə-gülə oğluna ürək-dirək verərdi:

– Qara kişmiş cibə tökərlər, ağ ayrıntı itə. Kişi qara olar, ay mənim balam, ay dədəsinin kömürçü oğlu.

Kömürçüoğlu qaralığını daha ürəyinə salmazdı. Ona söz atanın cavabı əlüstü hazır idi:

– Ayrançının oğlu ağ, kömürçünün oğlu qara olar də...

Bir gün Kömürçüoğlu örkən götürdü, baltasını qurşağına keçirdi. Palanı kəhərin belinə basıb meşəyə üz tutdu. Kənddən xeyli aralandı. Mənzil başına çatar-çatmaz qulaqlarına ağlayan, sızlayan bir qız səsi gəldi:

– Ağazalım dayı, dəymə atama, dəymə! Biz at görməmişik, at oğurlamamışıq!

Ata da and-aman edirdi:

– Vallah, billah, sənin madyanımdan xəbərim yoxdur. Rəhmin olsun, Ağazalım, get atını axtar, oğrunu tap, düşməni tanı!

Ağazalım deyilən adamın səsi gur-gur guruldayırdı:

– Ay Fağırqulu, madyanın oğrusu da sən sən, mənim düşmənim də. De görüm haçan qaçaq-quldura ötürdün madyanı? Yoxsa səni onun əvəzinə tövləyə qatıb axura bağlayacam! Al gəldi! Al gəldi!

Fağırqulu sızladı, qız hıçqırtı ilə ağlamağa başladı.

Kömürçüoğlu daha dözə bilmədi. Kəhərinə sıçrayıb atın başını buraxdı. Fağırqulu da, qızı Çiçək də Kömürçüoğlunu görəndə sevindilər, gözlərinə işıq gəldi. Kömürçüoğlunu Allah yetirmişdi, yoxsa qu deyəndə qulaq tutulan bu dağlarda, meşələrdə onları Ağazalımın əlindən kim xilas edə bilərdi?

Ağazalım qorxusundan şallağı kəmərinə taxdı. Kömürçüoğlunun gözləri qəzəbdən dəmirçi kürəsindəki köz kimi yanırdı.

– Ağazalım kişi, sən zalımlığından nə vaxt əl çəkəcəksən? Nə vaxta qədər çanağın kasıbların başında, şallağın yazıqların kürəyində sınaçaq?

Fağırqulu kişi şallağın zərbindən qançır olmuş qollarını ovuşdururdu. Ağazalım işin nə yerdə olduğunu, necə qurtaracağını görürdü. Görürdü ki, qocanın da, qızın da qarşısında diz çöküb, üzr istəyir, yalvarır. Axı, Fağırqulu kimsənin toyuğuna kiş eləməmişdi, bir bostana daş atmamışdı, evi harama, əli əyriyə, ocağı oğurluğa öyrənməmişdi. Ağazalımın gur səsi zəifləmişdi, elə bil quyunun dibindən gəlirdi:

– Madyanı bura hörükləmişdim, cin aparmadı ha. Fağırquludan başqa burda kim var ki?

– Bəs mən burda deyiləm? – Kömürçüoğlu qəzəbləndi.

Ağazalım yaltaqlanmağa başladı:

– Sən oğru deyilsən, başına dönüm. Səndən qaralsam, dilim-ağzım qu ruyar.

– Ay Kömürçüoğlu, – Fağırqulu kişi dilləndi, – gəldik alma, armud yağaq, qış üçün qax kəsək. Özün bilirsən ki, bir çətən külfətim var, uşaqları dolandırmaq üçün dəridən-qabıqdan çıxıram. Yaşımın bu çağında, saqqalımın bu vədəsində halala haram qatmaram, bala.

Çiçək göz altından Kömürçüoğlunu süzürdü, Ağazalımın başı sinəsinə düşmüşdü, Fağırqulu xilaskarına minnətdarlığını bildirirdi.

Kömürçüoğlu palanı kəhərin belindən götürdü, yanına bir qamçı çəkib

elə fit verdi ki, elə bil kəklik qaqqıladı. Kəhər kişnərti ilə şahə qalxdı, bir göz qırpımında gözdən itdi. Hamı heyrətdən donmuşdu. Bir azdan gördülər ki, kəhər bir madyanı döşünə qatıb gətirir. Arxada işə bir axsaq yabı. Kömürçüoğlunun kəhəri dırnaqları ilə yeri eşdi, kişnəyib sahibinin yanında dayandı.

– Sənin madyanındı? – Kömürçüoğlu soruşdu.

Ağazalımın səsi hələ də quyunun dibində idi.

– Hə, – dedi.

– Bəlkə Fağırqulu kişiye deyiləsi sözün var?

– Məni bağışla, səhv olub, qələt eləmişəm, bir də...

Kömürçüoğlu Ağazalımın yaxasından yapışib təkəlli göyə qaldırdı və qoydu madyanın belinə.

– Madyanın yalını buraxma, yenə yabılara qoşular, fağır-füqəranın qanını qaraldarsan. Başa düşdün?

– Başa düşdüm, Kömürçüoğlu. Bilirəm, bu dağların, meşələrin aslanı, pələngi sənsən. Bundan sonra qələt eləyəyəm doğruya oğru demərəm.

Kömürçüoğlu yenə kəklik kimi qaqqıladı, madyan yerindən götürüldü. Yabı da onun dalınca. Ağazalım ha qışqırır, haray salır madyan sözünə baxmırdı.

Fağırqulu kişi onun qolundan tutdu:

– Dilsiz-ağızsız heyvana nə dedin, oğul? Bədbəxti dağa-daşa çırpacaq.

– Bu zalımların mindiyi heyvanlar onlara qənim olsun. Madyana dedim ki, beləsini beldə daşımaq yox, beldən aşırmaq lazımdır.

Fağırqulu kişinin gözləri güldü. Çiçəyin dodaqlarına təbəssüm qondu.

– Sağ ol, Kömürçüoğlu, atamı da, məni də xilas elədin.

– Oğlum, Tanrı ürəyinə görə bəxtini versin.

Köçürçüoğlu sağollaşib kəhərin belinə qalxdı. Atası onun yolunu gözləyirdi. Oğlan deyəsən bəxtini də tapmışdı...

* * *

KİÇİK QARDAŞ

Uzaq keçmişdə üç qardaş, bir bacı vardı. Bacı uşaqların kiçiyi olduğunu görə qardaşları onu hamıdan çox istəyirdi. Gül kimi gözəl, Ay kimi göyçək qızın adı Gülay idi.

Bir gün Gülay çəmənlərdə gül-çiçək yığanda qəflətən göylərin üzünə qaldı, qızın üstünə qara bir kölgə düşdü. Elə bildi ki, göyü bulud aldı. Başını yuxarı qaldıranda gördü ki, bu bir nəhəng canlıdır. Bədəni qapqara tüklə örtülüb, üstdəki iki dişi alt çənəsindən aşağı uzanıb. Gülay qışqırmaq istədi, amma səsi çıxmıdı. Div qəh-qəh çəkdi.

– Xurma kimi dadlı, kişmiş kimi şirin qızıcığaz, özünə əziyyət vermə. Səni xilas edən hələ anasından olmayıb. Səni aparacam Keçəldağa, qoy Keçəldağ da görsün çiçək necə olur.

Qara divin bədheybət görkəmi, Keçəldağın vahiməli adı Gülayı bərk qorxutdu. Qız huşunu itirdi. Qara div qamarlayıb qızı yerdən götürdü, qucağına alıb Keçəldağa tərəf yel kimi uçmağa başladı.

Hə, sizə kimdən deyək, kimdən danışaq, Gülayın qardaşlarından. Xəbər qardaşlara çatan kimi üçü də döyüş palatlarını geyindi, atlarını yəhərlədi, qılınclarını taxıb qalxanlarını götürdü. Atların başını buraxdılar Keçəldağ səmtə. Bilirdilər ki, Qara div orda yaşayır. İldə bir dəfə dağdan enib özünü verir obalara. Ən gözəl qızı götürüb aradan çıxır. Bu yollarda neçə igidin qılınca bölünmüş, atı dərələrə uçmuş, əli boşa çıxmışdı. Hələ Qara divin qabağına çıxan, dərslərini verən olmamışdı.

Qardaşlar dərələrdən, tə-

pələrdən ötdülər, çayları, çaylaqları keçdilər, meşələrlə at çapdılar. Gəlib çatdılar Keçəldağın ətəyinə. Dağ sal qayalardan hörülən qalaya bənzəyirdi. Nə yolu var idi, nə yolağası. Qardaşlar dağın ətəyində dolaşır, cığır axtarırdılar. Birdən qabaqlarına dərin bir dərə çıxdı. Dərənin dibindən çay axırdı. Qardaşlar aşağı boylandılar, gözləri qaraldı, yuxarı baxdılar papaqları yerə düşdü.

Böyük qardaş atdan endi.

– Düşün atlardan, papaqlarımızı qabağımıza qoyub fikirləşək, məsləhətləşək.

Üç qardaş baş-baş vermişdi. Heç biri danışmırdı. Yəne böyük qardaş sözə başladı:

– Kəndirləri uc-uca bağlayıb dərəyə enək. Çayı adlayıb yəne də kəndirlə üzünə yuxarı dırmanaq.

Ortancıl qardaş dedi:

– Biz dərənin dibinə enəndən sonra kəndiri kim açacaq? Deməli, birimiz burda qalmalıyıq. İkimiz dərənin dibinə enəndən sonra kəndiri qayanın başına kim qaldırıb bir yerə bənd eləyəcək?

Böyük qardaş gördü ki, ortancıl qardaş haqlıdır.

– Onda özün bir yol göstər, – dedi.

Ortancıl qardaş sözə başladı:

– Kəndiri kəmənd edib o biri üzdəki daşa bənd edək. Bir ucunu da bu palıd ağacına bağlayaq. Bir-bir adlayaq o biri üzə.

Ortancıl qardaş bunu deyib kəmənd düzəltdi. Ha çalışdı bir şey alınmadı. Kiçik qardaşın adı Elcan idi. Gördü ki, qardaşları ağlabatan yol tapıb bilmirlər.

– Kəndir heç birimizin ağırlığına tablamaz. Dərələrə düşsək tikəmiz də ələ gəlməz. Biz qara divlə vuruşmağa gedirik, Keçəldağda kəndirbazlıq öyrənmirik.

Böyük qardaş soruşdu.

– Bəs məsləhətin nədir?

– Məsləhətim budur ki, atlarımızı çapaq on arşın enində olan dərənin üstündən tullansın. Kimin atı yarğanı adlaya bilməsə, özünü dağda-daşda əsir-yesir eləməsin, qayıtsın evə.

Ortancıl qardaş bir o üzə baxdı, bir yarğana baxdı, tez geri çəkildi.

– Qardaş, mindiyimiz atdır, qırğı deyil, qartal deyil ki, bu endə yarğa-

nin üstündən uça.

Böyük qardaş qəzəbləndi.

– Atımızın ayağı dolaşsa necə?

Elcan heç nə demədi. Sıçrayıb ata mindi. Yarğanın qırağında dayandı. Qalxanını çiyindən çıxarıb var gücü ilə o biri üzə tulladı. Qılıncını belindən açıb elə atdı ki, o biri üzdəki nəhəng vələsin kövdəsinə sancıldı. Kəhər altında finxırmağa, kişnəməyə, ayaqlarını yerə döyməyə, şahə

qalxmağa başladı. Özünü qılıncın, qalxanın dalınca atmaq istəyirdi. Axı kəhər bilirdi ki, bu qalxanla bu qılınc ondarın ən yaxın dostlarıdır. Neçə döyüşdən sonra kəhər Elcanın silahını duz kimi yalamışdı.

Elcan atın cilovunu buraxdı. Kəhər elə bil qanadlı quş idi. Tozu-dumana qatmışdı. Kəhər yarğanın bir addımlığından elə təkən verib havaya qalxdı ki, elə bil qartal idi. Bir anın içində o biri üzə düşdü. Burnu da qanamadı. Elcan kəhərin boynunu qucaqlayıb yalını sığalladı, üzündən, gözündən öpdü. Sonra da üzünü qardaşlarına çevirdi:

– Siz də atınızı sınayın.

Ortancıl qardaş da qalxan-qılıncını Elcanın yanına atdı. Yəhərə qalxıb atını yarğana tərəf çapdı. Nə illah elədi at yarğana yaxın getmədi. Böyük qardaş da ha çalışdı, amma bir şey alınmadı. Elcan böyük qardaşlarının qalxan-qılınclarını onldara tərəf tulladı.

– Gedin evə, qara divlə təkbətək vuruşası olacam.

Böyük qardaş cibindən iki çaxmaq daşı çıxarıb Elcana atdı.

– Özünlə götür, soyuqda, qaranlıqda gərəyin olar.

Ortancıl qardaş ov bıçağını Elcanın yanına atdı.

– Qılıncın işini görməsə də, qılınca arxadır, – dedi.

Elcan çaxmaq daşlarını qoynuna, ov bıçağını cibinə qoydu. Atın başını buraxdı. O, gözdən itincə qardaşları dayanıb onun arxasınca boylandılar...

Elcan az getdi, çox getdi, gəlib çatdı bir meşəyə. Keçəldağ yenə də başının üstündə idi. Artıq qaranlıq düşmüşdü. Oğlan da yorulmuşdu, atı da. Kəhəri hörüklədi, çır-çırpı yığib çayın qırağında ocaq qaladı. Əl-üzünü yuyub xurcununu açdı, çörək yedi.

Gözləri öz-özünə yumulurdu.

Bəs görək Gülayın başına nələr gəldi? Qara div qızı hara apardı?

Gülayın üzünə su dəyəndə gözlərini açdı. Gördü ki, qara divin qucağında çayı adlayırlar. Qız qorxusundan cıncırını çıxarmadı. Qara div çayın qırağındakı dəyirman daşı boyda bir qaya parçasını kənara itələdi. Burada bir lağım idi. Daş qapıdan lağıma girdilər. Div pillələrlə üzü yuxarı dırmanmağa başladı. Beş-on addımdan bir balaca yuvacıqlardan lağımın içinə işıq düşürdü. Gülay qırx belə pəncərə saydı. Nəhayət qara div onu böyük bir mağaraya gətirdi.

Qara divin yeddi qaravaşı Gülayı dövrəyə aldı.

– Nə gözəl qızıdır, ey Keçəldağın padşahi!

– Div ağa, amma arığın, ələngənin biridir bu. Ağzına nə gedəcək bu sür-sümükdən?

– Onu elə kökəldəyəcəyik ki, dadı qara divin damağından getməyəcək. Gülay ağladı, sızladı, yalvardı, qara divin, qara qaravaşların ürəyi yumuşalmadı. Qara div hökm verdi, əmr elədi.

– Qoyun çoban qızı ilə bir neçə gün dərdləşsinlər. Bir həftədən sonra çoban qızını gətirərsiniz hüzuruma.

Qaravaşlar Gülayı gətirdilər bir oyuğun yanına. Bu mağaranın bacası idi. Keçəldağ nə qədər hündür imiş! Burdan məmləkətin yarısı görünür.

dü. Qızın gözləri qaraldı, tez geri çəkildi.

Çoban qızının on beş yaşı vardı. O, Gülayı görəndə sevindi, bağına basıb ağladı. Bir də bərk sarsıldı. Axı onların taleyi eyni idi.

Qara div Gülaya icazə vermişdi ki, qaravaşlarla çayın kənarına ensin, səhənglə su gətirsin. Pillələrlə aşağı enib təzədən yuxarı qalxmaq üçün yarım gün vaxt lazım idi. Qız mağarada darıxdığına görə gündə bir dəfə çaya düşüb qayıdırdı.

Artıq bir həftə tamam idi ki, Gülay Keçəldağda idi. Yeddinci gün çaya enəndə qız əl-üzünü yudu. Birdən külək onun yaylığını çiyindənə alıb çaya saldı. Heç kəs ürək eləyib çaya girmədi. Yaylıq suyun üstündə axmağa başladı...

Elcan kəhərin kişnərtisinə gözlərini açdı. At ayaqlarını yerə döyür, Elcanın üz-gözünü yalayır. Oğlan yerindən qızılquş kimi qalxdı. Kəhər çayın qırağına qaçıb yenə də kişnəməyə başladı. Elcan gördü ki, çayın üzünü ilə bir dəstə çiçək axır. Bir az da yaxınlaşdı. Baxdı ki, bu yaylıqdır. Özü nü çaya vurdu. Yaylığı tutub qırağa çıxdı. Gözlərinə inanmadı. Bu, bacısı Gülayın yaylığı idi...

Qalxan-qılincını götürüb tez atın belinə qalxdı. Üzü yuxarı getdikcə hər tərəfi gözdən keçirirdi. Birdən lağımın qapısı gözünə sataşdı. Atını çaya vurdu. Daş qapının qarşısında bir neçə ayaq izi vardı. Kəhər də özünü lağımın içinə salmaq istəyirdi.

Amma Elcan gördü ki, burda atla iş aşmayacaq. Yəhəri kəhərin belindən götürüb çılpaq boşladı ki, bir təhlükə olsa at özünü qoruya bilsin. Özü girdi lağımın içinə.

Beş-on addım qalxmışdı ki, gözlərinə qatı bir qaranlıq çökdü. Çaxmaq daşlarını işə saldı. Sonradan gördü ki, balaca yuvacıqlardan düşən işıqda yerimək mümkündür.

Qaravaşlarla Gülay mağaraya təzəcə çatmışdılar ki, Elcan da özünü mağaranın ağzına yetirdi. Qaravaşlar bir-birinə dəydi.

– Qara div, insan hənirtisi var!

– Ey Keçəldağın sahibi, özünü yetir!

Elcan qılincını sıyırıb mağaranın qarşısında dayanmışdı. Qara div əvəl qəh-qəhlə güldü, sonra nərə çəkib Elcanın üstünə atıldı. Elcan qılincı qara divin başına endirmək istəyəndə qılinc bir qaya parçasına dəyib iki bölündü. Qara div yenə qəh-qəh çəkdi:

– İndi səni o dünyalıq edərəm, bilərsən ki, Keçəldağda qara divin qarşısına çıxmaq nə deməkdir.

Qaravaşlar da, Gülay da bir qırağa çəkilib Elcanla qara divin döyüşünə baxırdılar. Onlar güləşdilər, vuruşdular, heç biri o birinə üstün gələ bilmədi. Elcanın qoynundakı çaxmaq daşları bir-birinə sürtüldükcə qızışib alışmışdı. Paltarları od almışdı. Qara divin tüklü bədəni də birdən od tutdu. Qışqırtısı, bağırtısı mağaranı silkələdi. Elcan onun üstünə yeridikcə qara div qaçırdı. Birdən qalxıb mağaranın bacasından özünü üzüaşağı buraxdı. Xeyli vaxtdan sonra bir tappılı eşidildi. Qara div o dünyalıq olmuşdu.

Gülay tez səhəngin suyunu qardaşının yanan sinəsinə, paltarına tökdü. Elcanın bədəni xeyli yanmışdı.

Yeddi qaravaş bir qırağa çəkilmişdi. Elcan çaxmaq daşlarını bir-birinə vura-vura onların üstünə yeridi. Qara div kimi yanacaqlarından qorxan qara divin qara qaravaşları bir-bir özlərini Keçəldağın başından üzü aşağı atdılar.

Sonra bacısının yarpaq kimi əsən çiyinlərindən tutdu:

– Gedək, bacı...

– Çoban qızını da götürək, qardaş! İçəridədir. – Gülay ağzı qara qıfıllı daş qapını göstərdi.

Elcan qardaşının verdiyi ov bıçağı ilə bir anda qara qıfıllı sındırıb qapını açdı. Çoban qızı gün görmədiyinə görə kağız kimi ağarmışdı. Qız sevinliyindən hönkür-hönkür ağladı:

– Bu igid kimdir, Gülay?

– Qardaşımdır, kiçik qardaşım Elcandır. Bu gün qara div səni yeyəsi idi, qardaşım qara divi o dünyalıq elədi...

Elcanla çoban qızı bir-birinə baxır, amma danışmırdılar. Gülayın gözləri gülürdü.

Onlar mağaradan enib lağımla aşağı enməyə başladılar. Lağımın ağzına çatanda gördülər ki, kəhər qaranlıq kahaya boylanır...

* * *

ÜÇ YÜZ YAŞLI QIZ

Neçə qərinə bundan qabaq məmləkətimizdə Əsgər adında bir oğlan vardı. Atası müharibəyə gedib qayıtmamışdı. Evin qarğası onun üstünə düşmüşdü. Yer əkirdi, ot biçirdi, mal-qoyun saxlayırdı.

Bir dəfə yaz girhagirdə öküzləri çəkdi boyunduruğun altına, kotan qoşdu. Üz tutdu meşənin ətəyndəki əkin yerinə. Vədə heç nəyə baxmırdı. Vaxt ötürdü. Əsgər qan-tərin içində yer əkirdi. Birdən xış iri bir daşa ilişdi. Öküzlər yerlərindən tərpenmədilər. Əsgər kotanı daşın yanından çəkəndə gördü ki, bir quyu var. Quyunun ağzında da bir daş. O, daşı qırağa itələdi. Baxdı ki, içəri qaranlıqdır. Bir azdan quyunun üst tərəfi işıqlandı. Əsgərin gözlərinə daş pilləkan dəydi. İstədi pilləkanla quyuya düşsə, ürək eləmədi.

Öküzləri açıb meşəyə buraxdı. Süfrə açıb çörək yedi. Çox götür-qoy elədi ki, bəlkə ona qapı açılıb. Kasıbcılığın daşını biryolluq atacaq.

“Qismət Allahdandır” deyib quyuya düşdü. Yeddi daşdan sonra ayaqları yerə dəydi. Hər tərəf qaranlıq idi. Üzüyuxarı boylanı. Amma fikirləşdi ki, bir şey öyrənməyib.

qayıtmaq kişilikdən deyil. Divardan tuta-tuta bir neçə addım atdı. Əlinə bir qapı toxundu. Qapını açanda gözlərinə işıq düşdü. Otaqda hər şey işıq saçırdı. Divarlar daşdan yox, şüşədən idi. Əsgər bu yaraşlıq otağa hey-

ran-heyran baxdı. Birdən içəriyə qatı bir zülmət çökdü. Oğlan bir neçə addım geri çəkildi. Otaq yenidən işıqlandı. Baxdı ki, ayağının altında nə sə parıldayır. Əyilib götürdü. Parıldayan böcəyin qanadları idi. Onun işığı divarlara düşür, otaq əfil-əfil yanırdı. Əsgər istədi ki, şüşələrdən birini qopara, gücü çatmadı. Əlini yanına salıb dayandı. Gördü ki, bir dənə də qapı var. Bu qapını da açıb içəri girdi. Heyrətdən gözləri az qala yerindən çıxacaqdı. Bura bəzəkli gəlin otağına oxşayırdı. Taxtın üstündə bir gözəl qız yatmışdı. Qız yavaş-yavaş gözlərini açdı.

– Nə çox yatmışam... Bu sən sən, Elmurad? ... Niyə gec gəldin?...

Əsgər donüb qıza baxırdı. Danışmağa cürət eləmir.

– Hanı sən müharibə paltarın? Hanı qılıncın, hanı yarağın? ... Bu nədir, cütçüyə oxşayırsan...

Qız yerindən qalxıb Əsgərin yanına gəldi. Onun əllərindən tutdu.

– Ovcun nə yaman qabardır...

Əsgər handan-hana dilləndi:

– Mən Elmurad deyiləm. Mən Əsgərəm...

Qızı gülmək tutdu.

– Bəs hanı sən müharibə paltarın, Əsgər?

– Mənim adım Əsgərdir, ey, özüm əkinçiyəm...

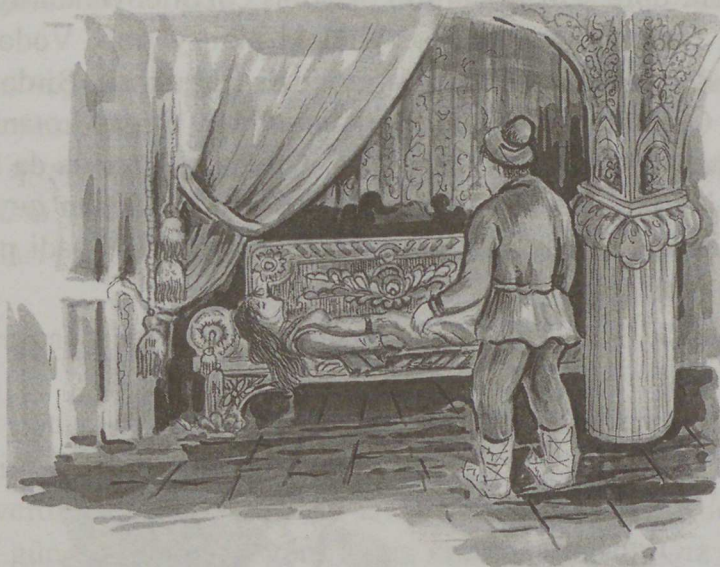
Qız soruşdu:

– De görüm yağların axırına çıxıb bildiniz?

Əsgər möcüzə ilə qarışılmışdı. Görəsən bu qız hansı yağdan danışır?

– Mehtərə denən atımı yəhərləsin...

Qız bu sözləri deyib birinci otağa adlandı. Pilləkanla üzüyuxarı qalxdı. Əsgər də onun dalınca. Qız əlini qaşının üstünə qoyub dörd tərəfi süzdü.

– Bura haradır belə? Bura hansı məmləkətdir? Bu meşələri üç günə kim saldı?

Əsgər qorxa-qorxa dilləndi.

– Bura hara olasıdır ki? Bizim məmləkətimizdir. Bu meşələr neçə yüz ildir ki, burda bitib.

– Süngü qalası gözümə dəymir, hanı Süngü qalası?

– Xanım, buralarda belə qala olmayıb, eşitməmişəm.

Qız hirsləndi:

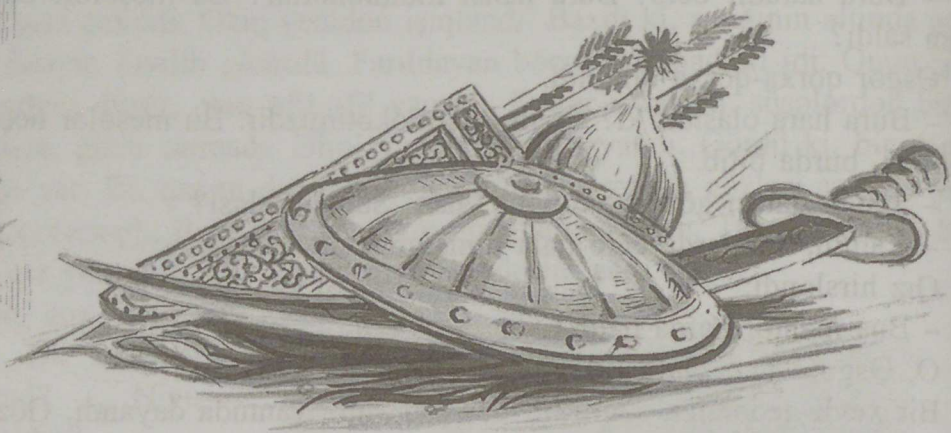
– Bəs mehtər harda qaldı?

O, Əsgərə əmr elədi ki, dalınca gəlsin.

Bir xeyli gedəndən sonra bir daş topasının yanında dayandı. Gözlərini silib baxdı.

– Süngü qalasını kim yerlə yeksan edib? Yurdun igidləri məgər ölüb qurtarıb?

Üzünü Əsgərə çevirdi:

– O yaylağın adı nədir?

– Alçıçək yaylağıdır...

– Məmləkətin böyük bir qoşunu orda idi. Amma gözümə heç nə dəymir...

– Orda qoşun nə gəzir, xanım? Mənim on yeddi yaşım var, orda qoşun görməmişəm.

Qız gözlərini ovdu, əlini alınına qoydu. İli, ayı soruşdu. Oğlanın cavabı onu heyrətləndirdi. Qız üç yüz il irəlinin söhbətini edirdi.

– Oğlan, get sərkərdəyə de ki, silah anbarı tapmışsan. Mənim otağımın altındakı şeşpərlər, qılınclar, qalxanlar yetmiş minlik orduya bəsdir. Ulu babaların bu yurdu bir vaxtlar həmin silahlarla qoruyublar. Şükür Allaha ki, torpaqlarımıza yağı ayağı dəyməyib. Amma Elmuradımdan bir xəbər bilmədim. Suyunuz, torpağınız birdir. Sən Elmurada çox oxşayırsan... Yubanma, tez ol sərkərdənin dalınca qaç.

Əsgər tələsik obaya üz tutdu. Az keçmədi ki, bir dəstə atlı həmin yerə gəldi. Süngü qalasının yanında üç yüz yaşlı qız daşa dönmüşdü. Üç yüz il heç bir qoşuna, sərkərdəyə məlum olmayan silah anbarının qapısı açıldı.

* * *

NÖKƏR ALİM

Elmcan adlı cavan bir alimin taleyi çox maraqlıdır. O, Şam şəhərində on beş il oxumuşdu. Ulduzların sirrini bilirdi, onların nə vəd etdiyini qabaqcadan duyurdu.

Alimin iyirmi beş yaşı vardı. Anası istəyirdi ki, Elmcan evlənsin, ailə qursun, amma oğlu yola gəlmirdi.

Bir gün Elmcan köhnə pal-paltar geyinib bağçalarında yorulanacaq işlədi. Başını qaldıranda toran qovuşmuşdu. Arxası üstə uzanıb ulduzları seyr etməyə başladı. Göydə öz ulduzunu tapdı. Bir xeyli ona baxmışdı ki, gözlərinə bapbalaca bir ulduz dəydi.

Elmcan sevindiyyindən bilmədi nə etsin. O, bəxt ulduzunu görmüşdü.

Alim əyin-başını dəyişdi, bağcanı dolandı. Yenə üzünü göylərə tutdu. Bayaqqı ulduz görünmürdü. Elmcan barmağını dişlədi – bu ulduzu ancaq köhnə paltarda görmək mümkündür.

O, səhər tezdən cır-cındır paltar geyindi, yamaqlı çuxaya büründü, ba-

şına köhnə papaq qoyub anası ilə sağollaşdı. Məsələdən agah olan ana oğluna yaxşı yol dilədi, dalınca bir qab su atdı.

Elmcan məmləkəti kənd-kənd, oba-oba dolaşdı. Gecələr həmin ulduzu gah itirir, gah da tapırdı.

Yay isti keçirdi. Elmcan gəzib-dolaşır, nəfəsi tənqiyyədi. Bir axşam özünü bir bulağın üstünə yetirdi. Əyilib su içmək istəyəndə gördü ki, bəxt ulduzu elə bil bulağın gözüne düşüb. Işıqı göz qamaşdırır. Elmcan arxayın nəfəs alıb dodaqlarını bulağın gözüne söykədi.

Alim bu kənddən ayrılı bilmirdi. Gəndən-gənə qızları süzür, amma bəxt ulduzunu tanıya bilmirdi. Günlərin bir günü gördü ki, kəndin qızlarının hamısı cəmləşib bulaq başına. Özünü onların yanına yetirdi. Qızlar Elmcanın üst-başına baxıb qəh-qəh çəkдилər. Biri qızlara təpindi:

– Nəyə gülürsünüz? Bəyəm kasıb oğlan görməmişiniz?

Elmcan ürəkləndi:

– Qızlar, anadan nökrə doğulmuşam. Şaha da, bəyə də, ağaya da sədaqətlə qulluq edərəm. Təki mənə iş versinlər.

Qızlar yenə gülüşdülər. Biri gözlərini süzdürdü:

– Ulduzun bəxti açıldı. Elə könlünü də verərsən bu anadangəlmə nökrə. Atanın qarısında nökrə olar, sənin üstündə ağa.

Ulduz qızları hirsle süzüb oğlana dedi:

– Dalımca gəl!

Ulduz Elmcanı evlərinə gətirdi. Atası xəncərini bağlayıb atını yəhərləmişdi. Harasa gedirdi. Qızı ilə kasıbın birini qoşa görəndə hiddətləndi:

– Bu gədə kimdir?

Ulduz udquna-udquna cavab verdi.

– Ata, demişdin ki, bizə nökrə lazımdır. Bu oğlanın kimsəsi yoxdur. Özü öz ayağı ilə gəlib çıxıb.

Kişi bığlarını eşdi.

– Əlindən nə gəlir, gədə?

– Hər şey, ağa. Bağa da baxaram, itə də, tövləni də təmizləyəyəm, həyəti də, – deyə Elmcan cavab verdi.

Kişi güldü:

– Nə çoxbilmiş nökrəsen, ə!

Elmcan başını aşağı saldı.

– Gədənin boğazına baxın, tövlənin bir qırağına yorğan-döşək atın. Özüm də axşamacan qayıdacam, – deyə kişi atın belinə sıçradı.

Elmcan atın cilovundan yapışdı.

– Ağa, dağlara tərəf səfər edirsənsə, ehtiyatlı ol. Bu axşam güclü ley-san olacaq, tufan qopacaq, yer-göy lərzəyə gələcək.

Kişi təəccübləndi.

– Nə bilirsən, gədə? Get öz işinlə məşğul ol. Bəd-bəd danışma!

Səhərişi güc-bəla özünü evinə yetirən kişi nökrənin ağına mat qaldı. Düşündü ki, bütün bunları bu gədə hardan bilir görəsən?

Alim ağanın evində nökrəçilik edirdi. Əlindən gəlməyən iş yox idi. Hər dəfə toran qovuşanda, qaranlıq düşəndə üzünü göylərə çevirib, ulduzlara baxırdı. Qoşa ulduzlar elə bil alışırdı, danışdı, gülüşürdü, sevişirdi.

Ulduz gördü ki, nökrə çox ağıllıdır, zəhmətkeşdir, hərdən onunla yanaşı oturub söhbət edirdi. Bir dəfə nökrə Ulduzla dedi ki, sən bir alimə qismət olacaqsan, sənın ulduzun belə söyləyir.

– Mənim ulduzum? – deyə Ulduz təəccübləndi. – Heç mən öz ulduzumu tanıyıram.

Elmcan qoşa ulduzu göstərdi:

– Bax, o parlaq ulduz sənindir. O birisi isə bir Allah bəndəsinin. Gözlərini ulduzlardan ayırma. Qara keçəni üstümə sərirəm.

Qız baxdı ki, ulduzlardan biri sönüb yox oldu. Nökər qara keçənin altından çıxan kimi ulduzlar qoşa alışmağa başladı. Qız əlləri ilə üzünü tutub hönkür-hönkür ağladı.

– Mənim bəxt ulduzum sönəcək...

Səhəri Ulduz nökeri görmədi. Ha axtardı, ondan səs-soraq çıxmadı. Ulduz dizlərini qucaqlayıb ağladı, sızladı.

Bir həftədən sonra ağaya xəbər verdilər ki, bəs elçilər qapını kəsdirib. Özü də elə bil ki, şah adamlarıdır.

Elçilər evə dəvət olundular. Söhbət çözləndi, söz açıldı. Kişi qulaqlarına inana bilmirdi. Necə ola bilər ki, məmləkətdə belə bir ad-sanı olan alim tanımaza-bilməzə onun qızına elçi düşüb?

Elmcan baş endirib dedi:

– Ağa, bizi sən qapına gətirən sən qapında altı ay nökerçilik edən oğlandır. Onların ulduzları göydə barışıb. Yerlər göyləri yox, göylər yerləri idarə edir, ağa.

Kişi mat-məttəl qalmışdı. Elmcan gülüb dedi:

– Qapında altı ay nökerçilik edən alim mənəm.

Hamı donub yerində qalmışdı. Evin bacasından nöker alimi, bəxt ulduzunu süzən Ulduz sevindiyindən göz yaşını saxlaya bilmirdi.

* * *

GÖYƏRÇİN

Iki dostdan birinin adı Ələddin, o birinin adı Nurəddin imiş. Bir yerdə torpaq əkər, ova çıxar, at çaparmışlar. Ələddin bir gecə yuxuda gördü ki, səhrada yol gedir. Susuzluqdan dodaqları çat-çat olub. Birdən yarı ağ, yarı göy rəngli bir quş qanad çalıb onun çiyinə qondu. Dil açıb dedi ki, axramca gəl, bulağın yerini sənə göstərim.

Ələddin quşun dalınca bir neçə addım atmışdı ki, gözlərini açdı. Gördü ki, yuxudur.

Dostlar vədələşmişdilər ki, səhər tezdən ova çıxsınlar. Dan yeri söküləndə Nurəddin Ələddingilin doqqazının ağzını kəsdirdi. Gördü ki, dost ov əhval-ruhiyyəsində deyil. Nə atını yəhərləyib, nə xurcununu tutub, nə də ov paltarını geyinib.

Səbəbini soruşanda Ələddin yuxusunu Nurəddinə danışdı. Dostu dedi ki, yuxuda ağ-göy rəngli quş yaxşıdır. Arzu, muraddır. Bu gün ovumuz qanlı olacaq.

Ələddin çiyinlərini çəkib dedi:

– Yox, qardaş, bu gün ova getməyəcəyəm. Yuxumun dalına düşəcəyəm.

Nurəddin çox dedi, Ələddin az eşitdi. Axırda dostu çək-çevirin yersiz olduğunu anladı. Bildirdi ki, səni tək buraxan deyiləm. Səninlə gedəcəyəm.

Dostlar çarıqlarının köşələrini bərkitdilər, kamanları qurşaqlarına bağladılar, oxları dəstələyib çiyinlərinə bənd elədilər. Başladılar yolun ağını biləklərinə dolamağa. Az getdilər, üz getdilər, dərə, təpə düz getdilər, gəlib çatdılar qumlu bir səhraya. Bərk yorulmuşdular. Oturub dinclərini aldılar. Səhranın təndir kimi istisi onların üzünü qarsıdı. Nurəddin bir Güneşə, bir ucu-bucağı görünməyən səhraya, bir Ələddinin toz-dumana bənlənmiş üz-gözünə baxdı. Yazıq-yazıq dedi:

– Ataların sözüdür, ziyanın yarısından qayıtmaq xeyirdir. Belə təndirin içində ağ qanadlı, göy kəkilli quşun nə ölümü? Gəl qayıdaq.

Ələddin dostunu qəzəblə süzdü:

– Ürəyimə damıb ki, o sehrli quşu görəcəyəm. Uçub çiyinlərimə qo-

nacaq, mənə səadət gətirəcək. Elə buna görə səhranın zillətinə də, susuzluğuna da dözəcəyəm. Yoldaşlıq eləmək istəmirsənsə, qayıt.

Nurəddin heç nə demədi. Ayağa qalxıb səhranın içərilərinə tərəf adımlamağa başladı. Ələddin də onun dalınca.

Dostlar iki gün idi ki, yol gedirdilər. İstidən rəngləri qapqara qaralmış, dodaqları susuzluqdan para-para olmuşdu. Ələddinin yuxuda gördüyü ağ qanadlı, göy kəkili quş gəlmirdi ki, gəlmirdi. Özü də ayaqlarını güclə sürüyürdü. Onun bu halı Nurəddinin ürəyinə dağ çəkdi. Ələddinin yaxasından yapışdı:

– Biz bu səhralarda o dünyalıq olacağıq, qardaş! İzimiz, tozumuz da ələ gəlməyəcək. Nə səndə addım atmağa təqət var, nə məndə yol getməyə güc. Təndir kimi isti səhra küləyinin qarşısında nə edəcəyik? Geri qayıdaq, Ələddin! Yuxuda gördüyün quşun əvəzinə çiyinlərinə gürzələr dirmaşacaq.

Ələddin inadandan dönmədi:

– Əl çək yaxamdan. Mən yolumdan dönməyəcəyəm.

Nurəddin onun yaxasını buraxmır, arxasınca sürüyürdü. Ələddin özünü ələ aldı, gücünü toplayıb Nurəddinə bir şillə ilişdirdi. İki dost səhranın ortasında qan-tər içində vuruşmağa başladı. Əldən düşənə qədər bir-birlərini əzişdirdilər. Nəhayət, hərəsi bir tərəfə çəkildi. Qumun üstünə sərələnən dostların sinələri tez-tez qalxıb enirdi.

Ələddin soruşdu:

– Məni öldürmək istəyirsən, hə?

Nurəddin güclə başını qaldıraraq dedi:

– Onsuz da səni bu səhra məhv edəcək. Mən də sənin güdazına gedəcəyəm. Yaxşısı budur ki, səni öz əllərimlə öldürüm, dəfn edim, heç olmazsa ürəyim toxdaqlıq tapsın.

Dostlar yenə də dişlərini qıcıb bir-birlərinin üstünə atılmaq istəyirdilər ki, qulaqlarına at kişnərtisi dəydi. Ələddinlə Nurəddin səsə tərəf çevrildilər. Ağ atın üstündə ağ paltarlı bir qız onlara tərəf çapırdı. Qız oğlanları süzüb soruşdu:

– Ey igidlər, niyə bir-birinizi al qana boyamısınız?

Ələddin dilləndi:

– Atını sür, qız, sənlik deyil.

Nurəddin də özündən çıxdı?

– Bu axmağın qanı halaldır, bacı.

Qız gördü ki, oğlanlar nə səbəbdənsə bir-birlərini öldürməyə hazırdılar. Artıq xəncərlər də qından çıxıb. Atı onların arasına sürdü. Üstü göy xallı ağ yaylıq çiyinlərindən sürüşüb Ələddinlə Nurəddinin arasına düşdü. Oğlanlar çevrilib yaylığa baxdılar. Birdən yaylıq dönüb göy kəkili, ağ qanadlı quşa çevrildi. Qanad açıb onların başının üzərində dövrə vurmağa başladı.

Nurəddin qışqırdı:

– Bildirçin! Ağ qanadlı, göy kəkili bildirçin! Göy bildirçin.

Ələddin qıza baxıb heyrətlə soruşdu:

– Ay qız, bu yaylıq sənin üçündür, yoxsa göylər üçün?

Qızın dodaqları qaçdı:

– Sual vermə, igid, göyə bax, göyə çön.

Nurəddin göylərə baxdı.

– Qız, nə dedin? Göy əlçim söylədin?

Ələddinin gözləri dolmuşdu:

BAR AĞACI

Uzaq diyardan yad ölkəyə gələn Qərib işgüzar, zəhmətkeş oğlan idi. Birinə bağ işində kömək eləyərdi, o birinə əkində, biçində, meşə işində. Qərib kimin işinə yarayırdısa, onun süfrəsinin qırağında bir tikə qismət kəsir, elə orada da gecələyirdi. Səhəri yenə kəndin arasına çıxır, bir Allah bəndəsi ona yaxınlaşıb özü ilə iş-güc dalınca aparırdı.

Bir gün səhər tezdən Qərib yenə gəlib oturdu kəndin ortasındakı daşın üstündə. Xeyli gözlədi. Ona yaxınlaşan olmadı. Kürəyini ağaca söykədi. Onu yuxu tutdu. Bir də gördü ki, qolundan yapışıb onu silkələyirlər. Gözlərini açanda qarşısında qoca bir kişi gördü. Qocanın cındırından cin hürkürdü. Əyni-başı tökülürdü. Qərib fikirləşdi ki, acın nəyi var ki, yalavaca da nə verə. Dünəndən bərk yorulduğuna görə gözləri yenə də yumuldu. Qoca hövsələdən çıxdı. Qəribin yaxasından yapışıb bərk-bərk silkələdi:

– Oyansana, ay insafsızın oğlu. Bəyəm daş daşımısan?

Qərib yerindən dik atıldı. İstədi qocanı acılaya, amma yadına düşdü ki, bura uzaq məmləkətdir, o da qəribin, ələ baxanın biri. Burda qohum-əq-

– Yuxum göyərdi, yuxum çin oldu! Göyər, çin ol yuxularım. Göyər, çin ol! Göyər, çin!

Qız onun sözünü kəsdi.

– Göyərçin! Göyərçin!... Nə gözəl addır. Qoy bu quşun adı Göyərçin olsun. Qan yatırısın, savaşı barışdırısın.

O vaxtdan sonra neçə qızın yaylığı ağ qanadlı, göy kəkili göyərçin oldu, bütün dünyanı dolaşdı. Qılıncları qınında soyutdu, nahaq qanlarının qarşısını kəsdi.

* * *

rabası yox, arxası yox. Birdən qocanın qəzəbinə tuş gələr.

Gözlərini ovub şirin dilini işə saldı.

– Hə, baba, dünən mənə daş daşdıblar. Elə bil kirpiklərimdən də daş asılıb. Gözlərim öz-özünə yumulur. Sən Allah, məni bağışla.

Qoca gördü ki, Qəribin halı özündə deyil. Şələ dartmaqdan, yük daşımaqdan beli də əyilib. Hisrləndi:

– İnsafsızlar gör uşağı nə günə salıblar! Nolar adam qərib olanda, bəyəm qəribi ana doğmayıb?

Qərib sıyrıqlısının yaxasını düymələdi. Dəstələdiyi kəndiri çiyinə tullaıadı.

– Baba, mən sənın qulluğunda hazır.

Qoca Qəribin üzünə baxıb hökmlü bir səslə dedi.

– Getdik!

Qoca qabaqda gedir, dalınca da Qərib addımlayırdı. Gəlib kəndin qırağındakı bir komanın qabağında dayandılar. Damın üstü dəvənin belinə oxşayırdı. Neçə ildən bəri üst-üstə tökülən torpaq damın millərini yay kimi əymişdi.

Qoca dedi:

– Bu mənim komamdır. Qabaqdan qış gəlir, damın üstünü götürməliyəyik.

Qərib gördü ki, bu üç günlük-beş günlük iş deyil. Burda azı bir ay tər tökmək lazımdır. Gözü qorxdı:

– Baba, gücümüz çatmaz, sən qoca, mən də naşı.

Baba gülümsədi:

– Gözün qorxmasın, Qərib. Daş daşımaqdan çətin deyil ki. Bir də mənim qocalığımı bəhanə gətirmə. İşləyəndə görəcəksən ki, babanın ancaq yaşı çoxdur, özü qoca deyil.

Qəribi gülmək tutdu. Saçı-saqqalı qar kimi ağ kişi özünə qoca demir. Bəlkə Qəribi sınağa çəkirdi. Oğlan ürəkləndi:

– Başlayaq?

– Yox, oğlum, hələ dilimin arasından su da keçməyib. Yəqin sən də acsan. Əvvəlcə Allah verəndən bir qismət dadaq. İş durur, biz dururuq.

Baba doqqazı açdı, həyəətə keçdilər. Damın içinə adladılar. Yerə süfrə salınmışdı. Qaymaq, pendir, çörək düzülmüşdü süfrənin üstünə. Qoca

gözləri ilə kimisə axtarırdı.

– Çiçək, ay Çiçək!

Damın qapısı açıldı. Çiçək kimi bir qız babasının hüzurunda hazır oldu.

– Gəldim, baba. İnəyi sağırdım.

– Süd bişirmisənmi?

– Hə, baba. – Çiçək yad oğlandan utanıb başını aşağı saldı.

– Gətir içək.

Çiçək çölə çıxan kimi qoca sözə başladı.

– Nəvəmdir, gətirmişəm ki, mənə hayan ola. Komanı yiyəsiz qoymağa ürək eləmirəm, bala. Axı bura ata yurdudur.

... Qoca ilə Qərib qollarını çırmaııb işə başladılar. Damın üstündəki torpağı təmizlədilər. Millər, dirəklər dəyişdirilməli idi. Meşəyə üz tutdular. Damın üstünə yarayan ağaclardan kəsib ata yüklədilər. Bir aydan sonra qoca kişi kimi beli bükülən dam elə bil birdən-birə cavanlaşdı. Qərib haqqını aldı. Çayını içib çörəyini yeyəndən sonra qoca ilə sağollaşdı:

– Mən gedirəm, baba.

– Hara gedəcəksən, Qərib?

Qərib tutuldu. İstədi deyə ki, çıxacağam kəndin içinə, gedib oturacağam o daşın üstündə. Əlbət kimsə yanaşıb qolumdan tutacaq.

Baba özü dilləndi.

– Mən istəmirəm ki, sən gündə birinin süfrəsinin qırağında otursan. Üzümüz, gözümüz bir-birimizə öyrəşib. Şükür ki, yeməyə bir parça çörəyimiz var. Qal bizdə. Sən də mənim nəvəm. Məmləkətinizə qayıdanda sağollaşarıq, halallaşarıq.

Qərib etiraz eləmək istəyəndə Çiçək də babasının sözünə arxa durdu.

– Qal, Qərib, bizimlə qal. Babamın sözündən çıxma.

Onsuz da Qəribin gedəsi yeri yox idi. Az vaxtda babaya, Çiçəyə, həyəət-bacaya elə öyrəşmişdi ki, elə bil burda doğulmuşdu. Nə ürəyi gədirirdi burdan, nə də ayaqları.

– Yaxşı, baba, siz deyən olsun...

Üçü də sevindi.

Həmin gündən sonra Qəribi kəndin içində, daşın üstündə görünmədi. Qərib qollarını çırmayıb işləyirdi. Ağac əkirdi, meşəyə gedirdi, həyəət-bacaya baxırdı.

Aylar ötməyində, illər dolanmağında idi. Günlərin bir günü payız da özünü yetirdi. Qəriblə babanın becərdiyi ağaclar barın ağırlığından yerə gəlirdi. Almanın, armudun, heyvanın ətəri bir-birinə qarışmışdı.

Baba Qəriblə Çiçəyi yanına çağırırdı. Ağacları bir-bir göstərdi.

– İnsan da ağac kimidir, balalarım. Gərək bu dünyada hamının barı olsun. Mən istəyirəm ki, siz də bu ağaclara bənzəyəsiz.

Qərib də, Çiçək də kırımışcə gözlərini yerə zilləmişdilər. Onlar meyvənin, barın-bəhərin ağırlığından başı yerə əyilən ağaclara bənzəyirdilər.

* * *

BƏNÖVŞƏ

Ata-anasının gözünün ağı-qarası olan Bənövşənin qoçaqlığı, qəşəngliyi dillər əzbəri imiş. Bulaqdan səhənglə su daşıyar, meşədən çır-çırpy yığar, evdə biş-düş edər, başını qaldırıb bir kimsənin üzünə baxmazmış.

Bir gün Bənövşə anasından icazə alıb çır-çırpy yığmaq üçün qızlarla meşəyə yollandı. Hərə bir tərəfə dağıldı. Qəflətən qatı bir duman gəlib dağları bürüdü. Bənövşə qızları ha səslədi, ona hay verən olmadı. Qız evlərinin səmtini itirdi. Getdi, getdi, gedib çıxdı bir komanın qarşısına. Gördü ki, bir qoca kişi əliklərə, cüyürlərə oğ verir, bir qarı da keçi sağır. Bə-

növşə ürpəndi. Geri dönmək istədi. Amma fikirləşdi ki, dağlarda, meşələrdə azıb lap uzaqlara gedər, qurd-quşa rast gələr. Yavaş-yavaş komaya yaxınlaşdı. Əliklər, cüyürlər hürkək-hürkək Bənövşəyə tərəf boylandı. Kişi gördü ki, soyuqdan dil-dodağı gömgöy göyərən bir uşaq durub onlara baxır.

– Baba, ay baba. Nənə, ay nənə. – Bənövşə dilləndi.

Kişi Bənövşəyə tərəf yeridi.

– Ay qızım, niyə qıraqda durmusan? Yaxına gəlsənə. Buna bax ey, körpə lap donub.

Qarı da başını qaldırdı. Qızı komaya apardılar. Bənövşə başına gələnləri danışdı. Kişi onun könlünü aldı.

– Yaxşı qurtarmısan, qızım. Allah səni istəyib ki, qurda-quşa rast gəlməmişən. Səni evinizə çatdırmaq babanın boynuna.

Qarı da söhbətə qoşuldu.

– Uşağın ata-anası indi çöllərə düşüb. Atı yəhərlə, qızı evlərinə çatdır.

Meşəyə çırpı yığmağa gələn uşaqlar pərən-pərən düşdülər. Bir-birlərini səsleyib tapandan sonra gördülər ki, Bənövşəni itiriblər. “Bənövşə”, “Bənövşə” deyərək o qədər çağırdılar ki, uşaqların səsi kallaşdı. Ayının hənirtisini eşidən uşaqlar doluşdu bir ağacın kovuşuna.

Duman birdən çəkildi, hər tərəf işıqlandı. Amma Bənövşə tapılmadı ki, tapılmadı. Qızlar qaranəfəs kəndə qayıtdılar. Ayağı yer, əli ağac tutan üzünü meşəyə çevirdi. Qayalar “Bənövşə” sözünü bir-birinə ötürməyə başladı.

Quşların səsi bir-birinə qarışmışdı. Elə bil çöllərə, meşələrə ətir səpmişdilər. Kolların dibindən boynu bükülü çiçəklər baş qaldırmışdı. Uşaqlar Bənövşəni səsleyə-səsleyə bu ətirli çiçəkdən dəridilər. Bəzən kolların başına dolanır, bəzən də üzüyuxarı dırmanırdılar. Bənövşənin ayaq izləri ilə bu ətirli çiçəklər elə bil yol yoldaşı idi.

Baba Bənövşədən soruşdu ki, ata minibmi? Qız cavab verdi ki, atdan qorxur. Baba gülümsədi.

– Amma bu at mənim ayaqlarımdır, bala. Bu dağlarda, meşələrdə mənə atsız ötüşə bilmərəm. Bir az da qocalmışam axı.

Baba ayağını üzəngiyə qoyub yəhərin üstünə qalxdı. Köməkləşib Bənövşəni də atın tərkinə mindirdidər. Baba dedi:

– İndi belimdən bərk yapış, toran qovuşmamış səni çatdırım evinizə.

Baba atı dəhlədi. Bənövşə əvvəlcə qorxdı, amma bir azdan hər şey ötüb keçdi. Dağın başına çatanda Bənövşə kəndlərini gördü, sevincindən qışqırdı:

– Kəndimizi görürəm, baba!

– Ay dəcəl, gör nə qədər yol gəlmisən. Amma əliboş getmək olmaz. Meşənin kənarında baba atın düşdü. Bənövşəni də yerə endirdi. Bal-tanı yəhərin qaşından çıxarıb dedi:

– Sən bir az gəzin mənə odun doğrayım.

Baba quru budaqlardan kəsib çinlyəir, Bənövşə kolların, ağacların arasında vurnuxurdu.

Uşaqlı-böyükü hamı qan rəngində olan bu çiçəyi dəre-dərə, Bənövşəni çağıra-çağıra gedirdi. Birdən gəlib həmin komanın qarşısına çıxdılar. Nənə əhvalatdan xəbər tutanda camaatı sevindirdi. Bənövşənin atla yola düşdüyünü bilib o biri cığırla kəndə üz tutdular.

Hərə bu ətirli çiçəkdən bir dəstə yığmışdı.

Bənövşə babaya tərəf qayıtmaq istəyəndə gözlərinə nəşə dəydi. Kolun ətrafında topa-topa çiçək bitmişdi. Bir neçəsini dərib qoxladı. Gözəl ətri vardı.

– Baba, ay baba!

– Eşidirəm, Bənövşə balam?

– Bu çiçəyin adı nədir?

Baba qan rənginə çalan çiçəyi iyləyib “oxəy” dedi. Ömründə birinci dəfə idi ki, belə ətirli çiçək görürdü. Bənövşə də başını aşağı əymişdi,

çiçəklər də. Baba gördü ki, qızın ayağı dəyən yerdən həmin an bu ətirli çiçəklər baş qaldırır, boy göstərir.

Çiçəklərin ətri hər tərəfə yayılır.

Baba aşağı əyildi. Bənövşənin bənövşə gözlərinə baxdı.

– Sən də bilmirsən bu çiçəyin adını? – Bənövşə soruşdu.

– Bilirəm, qızım, bilirəm. Bu çiçəyin də adı Bənövşədir.

– Bu çiçək də məni kimi qızıdır?

– Hə, mənim balam, bu çiçək də səni kimi qızıdır, sən də bu çiçək kimi çiçəksən, Bənövşəsən.

Onlar atı yükləyib kəndə tərəf üz tutanda Bənövşəni axtaranlar özlərini yetirdilər. Hamının dilindən bircə söz qopurdu: “Bənövşə”. Hərənin əlində bir dəstə çiçək var idi – bənövşə dəstəsi. Görüşdülər, sevindilər, şadlandılar. Həmin vaxtdan sonra bu ətirli çiçəyin adı Bənövşə qaldı.

YUVA

Ana və atanın, nənə və babanın sevimlisi, hər şeylə maraqlanan, bir az işgüzar, bir az dəcəl bir oğlan varmış. Adı Elgün imiş. Yaz gəlmişdi. Zoğal, alça, ərik, gilə, gilənar çiçəklənmişdi. Bağda quşların nəğməsi bir-birinə qarışmışdı. Boz sərçə də, qara qarğa da, ala sağsağan da, haçaquyruq qaranquş da özünə yuva qururdu.

– Baba, ay baba, – Elgün dedi: – quşlar hər il yuva qururlar?

– Əlbəttə, oğlum!

– Bəs köhnə yuvaları neyləyirlər?

Baba gülümsədi:

– Quşlar hər il zəhmət çəkib təzə yuva qurmasalar, yumurtlayıb bala çıxarmazlar. Biz də bağa qulluq etməsək, ağaclar bar gətirməz.

Babası ağacların dibini belləyir, Elgün daşı-kəsəyi bir yerə toplayır, quşlar dimdiyində çör-çöp daşıyırdı.

Qaranquşun yuvası lap məzəli idi. Ana qaranquş gah palçıq dalınca qanad çalır, gah da dimdiyində su gətirirdi. Elə bil ki, yuva yox, bina kimi ev tikirdi. Özü də artırmada, hambalanın altında. Elgün kənardə gizlənir, ana qaranquşun gözündən oğurlanıb saatlarla bu mənəzərəyə tamaşa edirdi.

Günlər ötdükcə yuvalarda yaşayanların sayı artırdı. Elgün bir dəfə gördü ki, qaranquş da, sərçə də yuvasından uzaqlaşmır, elə ora-bura döyü-kə-döyü-kə qanadlarını yumurtaların üstünə gərir.

– Baba, ay baba.

– Nədir, Elgün balam?

– Quşlar niyə yuvalarından ayrılmırlar?

– İndi onların bala çıxaran vaxtıdır, oğlum. Uçub getsələr, yumurtalar soyuyar. Ona görə də, su dalınca uçan kimi tez də geri dönürlər. Belə vaxtlarda yuvanı yiyəsiz qoymaq olmaz.

– Mən bunları bilmirdim ey.

– Öyrənəcəksən, oğlum. Quşlar da, heyvanlar da, təbiət də sənə çox şeyləri öyrədəcək. Onu da öyrənəcəksən ki, yaz belə gələndə meyvə bol olur.

Necə gələndə,
baba?

– Çiçəklər çətən-çətəndir, quşlar bağ-
bağçaya mehirdir, yuva qurur. Bu, bol-
luq, bərəkət nişanəsidir.

Günlərin bir günü yuvalardan bala sər-
çələrin, bala qaranquşların civiltisi eşididi.
Balalar ağızlarını açıb analarının dimdiyində
gətirdiyi yemin üstündə bir-birlərinə ma-
cal vermirdi.

Bir dəfə Elgün gördü ki, üç bala qaranquş
yerə düşüb. Ayağa qalxan kimi yığılır, ətcə qa-
nadlarını ora-bura çırpırlar. Ana qaranquş artır-
manın ətrafında fırfıra kimi dolaşır elə bil ki,
kimdənsə kömək umur. Elgün balaları götür-
dü, köynəyinin ətəyinə yığdı, lakin bala qa-
ranquşları yuvasına qaldıra bilmədi. Bağa
gəldi, çəpərin içində bir boş yuva gördü. Qa-
ranquş balalarını həmin yuvaya yığdı onla-
ra xeyli tamaşa elədi. Amma ana bu tər-
əflərə uçmur, boş yuvasına baş çəkir,
özünü əldən salırdı.

Elgün küçəyə çıxdı, uşaqlara qoşu-
lub çəmənliyə yollandı.

Baba evə keçmək istəyəndə artırmada
ayaq saxladı. Ana qaranquşun həyəcanlı
olduğunu gördü. Yuvadan səs gəlmirdi. Ətrafı nəzərdən keçirdi, taxçanın
altına baxdı. Doqqazı açıb bağa adladı. Qaranquş balalarının səsi yüz ar-

şından eşidilirdi. Baba səs gələn tərəfə addımladı, qaranquş balaları sər-
çə yuvasında idi. Barmağını dişlədi. Anladı ki, bu nəvəsi Elgünün əmə-
lidir. Bala qaranquşları götürüb öz yuvasına gətirdi. Ana qaranquş sevinir,
göydə mayallaq aşır, elə bil ki, babaya minnətdarlığını bildirirdi.

Bu hadisənin üstündən xeyli vaxt ötmüşdü. Balalar pərvazlanıb uçmuş,
bağda, bağçada quşların nəğməsi bir-birinə qarışmışdı.

Günlərin bir günü baba ilə nəvə meşəyə yollandılar. Moruq dərdilər,
böyütkən yığdılar. Elgün bir qucaq çiçək topladı.

Birdən meşəbəyinin səsi eşidildi:

– Ey, kimsiniz, orda canavara tələ qurmuşam, ehtiyatlı olun! – Və bir-
dən Mürsəl babanı tanıdı. – Xoş gəlmisən, ay Mürsəl. Bu kasıb komama
buyurun.

Elgün tələnə birinci dəfə gördüyü üçün marağını gizlədə bilmirdi.

– Əti niyə bağlayıblar tələyə, baba?

Mürsəl baba çubuğu tələyə tərəf uzadıb dedi:

– Canavar əti aparanda ip dartınır, tələnə dişləri bir-birinə sıxılır, ca-
navarın ayaqları qalır tələnə dişlərinin arasında. Ha dartırsa da canını
qurtara bilmir. Görürsən, meşəbəyi tələnə palıda necə bağlayıb.

– Canavarı niyə tuturlar?

– Axı canavar yırtıcıdır, qoyun-quzunu, mal-qaranı yeyir... Hə, gedək,
meşəbəyi bizi gözləyir.

Elgün hərdən geri çevrilib tələyə baxır, ora-bura boylanırdı.

– Deyəsən canavardan qorxursan, -babası dedi, – gerek meşəyə tək
gəlməyəsən.

– Canavar adamı da yeyir?

– Zəif olsan sənə hücum çəkər, güclü olsan səndən qorxar.

– Mən güclü olacam, baba.

Meşəbəyinin komasında xeyli oturdular, qocalar xeyli dərdləşdilər.

– Meşələr xoşuna gəlirmi? – Meşəbəyi Elgünə sual verdi:

– Meşələr, çəmənlik xoşuma gəlir, amma canavar xoşuma gəlmir.

Mürsəl baba da, meşəbəyi də gülüşdülər.

– Deyirəm, Elgünü sənənin yanında qoyum. Beş-üç gündən sonra gəlib
apararam.

– Nolar, qoy qalsın, moruq yesin, zoğal dərsin, canavar görsün.

Mürsəl baba komadan təcə aralanmışdı. Birdən uşaq ağlamsınıb ba-

basını səslədi:

– Baba! Ay baba!

Yüyürüb babasına çatdı. Onun qolundan bərk-bərk yapışdı.

– Niyə qalmadın meşəbəyinin yanında?

– Qorxdum ki, darıxam. Canavardan qorxdum. Bir də qorxdum ki, anam da, atam da darıxarlar mənim üçün, sən də darıxarsan.

Babası onun saçlarını sığalladı:

– Oğlum, quşların da balaları sənə kimidi. Onlar da başqa yuvada darıxırlar.

Elgün başa düşdü ki, babası həmin əhvalatdan xəbərdardır. Gözləri yaşardı.

– Baba, boyum çatmadı ey, yerə düşmüşdülər.

– Hər insana öz evi, hər quşa öz yuvası doğmadır, bala.

Elgün daha bir söz demədi. Onlar kəndə tərəf gedirdilər.

Meşədə quşların nəğməsi, sərçələrin civiltisi bir-birinə qaqışmışdı.

* * *

KİTABDAKILAR

Ön söz

Nağıl həqiqəti (Bəhlul Abdulla).....	3
Nalbənd Nağı	7
Balıqçı və söyüd.....	13
Duz dağı	17
Alim və quldur	24
Qürbətə düşən daş	28
Qoca dilənçi	32
Ceyran südü	39
Papaqçı	46
Sirli dəyirman	49
Şahzadə və şair.....	52
Dəmirçi Daşdəmir.....	55
Xan, vəzir və keçəl	62
Qızıl öküzün sirri	66
Yalançı və tamahkar.....	74
Zərgər və cütçü	79
Kömürçüoğlu.....	83
Kiçik qardaş	88
Üç yüz yaşlı qız	95
Nökər alim	99
Göyərçin	103
Bar ağacı.....	107
Bənövşə	111
Yuva	115

Texniki redaktor:
Korrektor:
Kompüter xidməti:

Cəsərət Qasimov
Çiçək Quliyeva
Kamran Məcidov

ƏLƏMDAR QULUZADƏ
(QULİYEV ƏLƏMDAR ALLAHVERDİ OĞLU)

QÜRBƏTƏ DÜŞƏN DAŞ

Yığılmağa verilmişdir: 02.03.2008

Çapa imzalanmışdır: 28.04.2008

Kağız formatı: 70x100 1/16

Çap vərəqi: 7,5

Sayı: 2000 nüsxə. Sifariş 52

Qiyməti müqavilə ilə

mətbəəsində çap olunub

OĞUL BALAM -
NOĞUL BALAM,

NOĞUL QIZIM -
NAĞIL QIZIM